439.73
Sö1o
sup.
pt.35

SAMLINGAR UTGIVNA AV SVENSKA FORNSKRIFT-SÄLLSKAPET. HÄFT. 247.

K. F. SÖDERWALL

ORDBOK

ÖVER

SVENSKA MEDELTIDS-SPRÅKET

SUPPLEMENT

TRETTIOFEMTE HÄFTET

AV

KARL GUSTAV LJUNGGREN OCH ELIAS WESSÉN

TRYCKT MED UNDERSTÖD AV SVENSKA AKADEMIEN
OCH STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD

LUND 1973
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

Pris 20 kronor

K. F. SÖDERWALL

ORDBOK

ÖVER

SVENSKA MEDELTIDS-SPRÅKET

SUPPLEMENT

AV

K. F. Söderwall, W. Åkerlund, K. G. Ljunggren, E. Wessén

LUND 1925—1973
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

FÖRORD

De samlingar, som ligger till grund för detta Supplement till K. F. Söderwalls »Ordbok över svenska medeltids-språket», har i sin grundstomme skapats av professor Söderwall själv, allt efter som nya texter blev kända och utgivna i Fornskrift-sällskapets samlingar. De har sedan kompletterats av de andra tre utgivarna (Walter Åkerlund, Karl Gustav Ljunggren och Elias Wessén) med språkprov ur det omfångsrika material från framför allt yngre fornsvensk tid, som Söderwall icke hade hunnit att gå igenom eller som har publicerats, sedan han år 1924 gick bort, samt med litteraturhänvisningar av ordhistoriskt eller kulturhistoriskt intresse.

Söderwall hade själv utarbetat manuskript till första häftet, som sedan efter hans död befordrades till trycket år 1925—26 av professor Emil Olson. Under åren 1932—37 hade docenten Walter Åkerlund hand om ordboken och utarbetade häftena 2—6. År 1942 övertogs arbetet av professor Karl Gustav Ljunggren, som bär ansvaret för h. 7—32, t.o.m. art. *vinterkoster*. Vid professor Ljunggrens bortgång (år 1967) förelåg ytterligare ordboksmanuskript av hans hand t.o.m. art. *visdomber*, sålunda för hela h. 33 och ytterligare några sidor (s. 1073—1076). Manuskriptet för detta h. 33 färdigställdes sedan för tryckning av prof. Elias Wessén, varvid texten naturligt nog något bearbetades och kompletterades. Arbetet har sedan avslutats av Wessén; det förelåg i fullt färdigt korrektur i början av år 1971. H. 34, omfattande art. *vinternot — vört*, sålunda till slutet av bokstaven V, kom ut år 1971. Sluthäftet, h. 35, omfattar ordmaterialet på bokstäverna Y—Ö.

Denna fornsvenska ordbok är sålunda i huvudsak ett arbete av K. G. Ljunggren (868 s.). Det har påbörjats av Söderwall, Emil Olson och Walter Åkerlund (208 s.) och avslutats av Wessén (73 s.).

Professor Emil Olson har läst ett korrektur på s. 33—208 och professor Erik Noreen ett på s. 209—336. Fr.o.m. h. 6 (1935) har korrekturet även granskats av läroverksadjunkten Sten Nåslund, Malmö.

Sällskapet har mottagit bidrag till kostnaderna för utarbetandet av supplementet av Svenska Akademien alltsedan det 10:e häftet. För såväl utarbetandet som tryckningen har bidrag dessutom lämnats av Humanistiska fonden till häftena 14—27 och av Statens humanistiska forskningsråd till häftena 28—35.

Stockholm i februari 1973.

Elias Wessén

Häfte 1 Band 1, s. 1—32, tryckt 1925—26
Häfte 2 Band 1, s. 33—80, tryckt 1932
Häfte 3 Band 1, s. 81—112, tryckt 1933
Häfte 4 Band 1, s. 112—144, tryckt 1934
Häfte 5 Band 1, s. 145—176, tryckt 1935
Häfte 6 Band 1, s. 177—208, tryckt 1937
Häfte 7 Band 1, s. 209—240, tryckt 1942
Häfte 8 Band 1, s. 241—272, tryckt 1943
Häfte 9 Band 1, s. 273—304, tryckt 1944
Häfte 10 Band 1, s. 305—336, tryckt 1945
Häfte 11 Band 1, s. 337—368, tryckt 1946
Häfte 12 Band 1, s. 369—400, tryckt 1947
Häfte 13 Band 1, s. 401—432, tryckt 1948
Häfte 14 Band 1, s. 433—464, tryckt 1949
Häfte 15 Band 1, s. 465—496, tryckt 1950
Häfte 16 Band 1, s. 497—528, tryckt 1951
Häfte 17 Band 1, s. 529—560, tryckt 1952
Häfte 18 Band 1 o. 2, s. 561—592, tryckt 1953
Häfte 19 Band 2, s. 593—624, tryckt 1954
Häfte 20 Band 2, s. 625—656, tryckt 1954
Häfte 21 Band 2, s. 657—688, tryckt 1956
Häfte 22 Band 2, s. 689—720, tryckt 1957
Häfte 23 Band 2, s. 721—752, tryckt 1958
Häfte 24 Band 2, s. 753—784, tryckt 1959
Häfte 25 Band 2, s. 785—816, tryckt 1960
Häfte 26 Band 2, s. 817—848, tryckt 1961
Häfte 27 Band 2, s. 849—880, tryckt 1962
Häfte 28 Band 2, s. 881—912, tryckt 1963
Häfte 29 Band 2, s. 913—944, tryckt 1964
Häfte 30 Band 2, s. 945—976, tryckt 1965
Häfte 31 Band 2, s. 977—1008, tryckt 1966
Häfte 32 Band 2, s. 1009—1040, tryckt 1969
Häfte 33 Band 2, s. 1041—1072, tryckt 1970
Häfte 34 Band 2, s. 1073—1104, tryckt 1971
Häfte 35 Band 2, s. 1105—1149, tryckt 1973

Källskrifter

(Se även förteckningen i Sdw 1)

Abbedval i Vkl Ordning vid abbedisseval i Vadstena kloster. I *Småst på Fsv.*

AktKungsådr Aktsamling till kungsådreinstitutets historia utg. av K. G. Westman. 1920.

ANF Arkiv för nordisk filologi. 1889 och f.

Annerstedt Ups Univ hist Bih 1 Upsala Universitets historia. Bihang I. Handlingar 1477—1654. Utg. af Claes Annerstedt. 1877.

APhS Acta philologica scandinavica. 1926 och f.

Arfstv Arfstvisten emellan Erik Eriksson (Gyllenstjerna) och Ture Turesson (Bjelke) 1451—1480. Utg. af K. H. Karlsson. 1908. *SFSS.*

Arkiv för Norrländsk hembygdsforskning. 1918, s. 102 ff. En medeltida anteckningsbok från Stöde, utg. av Henrik Cornell.

Arnell Brask E. Arnell, Bidrag till biskop Hans Brasks lefnadsteckning. 1904. [Av de särskilt paginerade textbilagorna är I, s. 7—37, avtryckt ur hds. fr. 1513—27.]

ATb (el. *ATb 1*), *ATb 2*, *ATb 3* Arboga stads tänkebok I—III. Utg. av Erik Noreen och Torsten Wennström. 1935—40. *SFSS.*

Beckman Stud N. Beckman, Studier i outgivna fornsvenska handskrifter. 1917. *SFSS.*

Bergius Nytt förråd Nytt förråd af äldre och nyare handlingar rörande nordiska historien. Utg. af B. Bergius. 1753.

Bergqvara B. Schlegel, Bergqvara gods och slott Småland. 1897.

Bergström, Arb Kr Arboga Krönika. I. Medeltidsminnen. Efter samtida källor af G. Bergström. 1892.

Bisk Nils' vis-st Biskop Nils' visitationsstadga för Vadstena kloster af jan. 1448. I *Småst på Fsv.*

Bjärka-Säby H. Rosman, Bjärka-Säby och dess ägare. 1923.

Bo Bonaventuros Betraktelser. Utg. av G. E. Klemning. 1860. *SFSS.*

Brasks Cal Calendarium oeconomicum avskrivet ur en gammal på Linköpings bibliotek förvarad hushållsbok (fr. 1513—27) efter biskop Brask. Efter avskrift av Per Kylander tryckt i Linköpings bibl:s handl. I s. 263—74 (1793).

Brasks Kopieb Biskop Hans Brasks kopiebok. Bilaga till Östergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. I. 1875.

Brasks Matordn H. Hildebrand, Matordningen i biskop Hans Brasks hus (ur hds. fr. 1513—27). I Vitt. Hist. o. Ant. Ak:s Månadsblad 1885 s. 1—21.

BSH Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver samlade och utgifna af C. G. Styffe. Del. 1—5. 1859—84.

Delag Arch De la Gardiska Archivet eller handlingar ur grefliga De la Gardiska biblioteket på Löberöd. Utg. av P. Wieselgren. Del. 1—20. 1831—44.

Dipl Norcop Norrköpings Medeltid. Ett Diplomatarium Norcopense samlat och bearbetat av A. Nordén. 1918.

DN Diplomatarium Norvegicum. 1849 och f.

EK Eriksкrönikan enligt Cod. Holm. D 2 jämte avvikande läsarter ur andra handskrifter utg. av R. Pipping. 1921. *SFSS.*

Fem Moseb ed Thorell Fem Moseböcker på fornsvenska enligt Cod. Holm. A1 utg. av O. Thorell. *SFSS.*

Flores ed Olson Flores och Blanzeflor. Kritisk upplaga utg. av Emil Olson. 1921. *SFSS.*

FMU Finlands medeltidsurkunder. Utg. af Finlands Statsarkiv genom R. Hausen. 1—5. 1910—28.

FOVkl Tvänne stadgar rörande förbättrad observans inom Vadstena kloster. I *Småst på Fsv.*

FragmBir ed Gussgard To fragmenter på svensk av den hellige Birgittas skrifter av Jostein Gussgard. 1961. *SFSS.*

Fredrik ed Noreen Hertig Fredrik av Normandie. Kritisk upplaga utg. av Erik Noreen. 1927. *SFSS.*

Fyra handl rör Vkl Fyra handlingar rörande Vadstena klosters privilegier (1440 och 1458), abbedissans årliga redovisning och klosterfolkets tarf af kost och föda. I *Småst på Fsv.*

Gadolin Pants A. W. Gadolin, Pantsättning af jord enligt medeltida svensk landsrätt. Med en bilaga af förut otryckta urkunder från perioden 1351—1400. 1909.

GO S Östnordiska och latinska medeltidsordspråk. Peder Låles ordspråk och en motsvarande svensk samling. Utg. av A. Kock och C. af Petersens. 1884—92.

GPM Gamla papper angående Mora socken. II. Arvid Siggessons brevväxling. Utg. av L. Sjödin och A. Pers. 1932.

GU C 20 Latinskt-Svenskt glossarium efter Cod. Ups. C 20. Utg. av E. Neuman. S. 1—583. 1918—20, (*hand 2*) s. 1—169. 1938—42. *SFSS.*

Gummerus Syn-stat Synodalstatuter och andra kyrkorättsliga aktstycken från den svenska medeltidskyrkan. Utg. af J. Gummerus. 1902.

Gyll år Den fornsvenska dikten Om ett gyllene år. Utg. av G. Blomqvist. 1970.

Hedqvist Kärleksv Den kristna kärleksverksamheten i Sverige under medeltiden. Ak. afh. af Vilhelm Hedqvist. 1893.

Hel män Helige mäns lefverne jämte legender och järtecken. Utg. af R. Geete. 1902. *SFSS.*

Hist Handl Historiska Handlingar till trycket befordrade af K. Samf. f. utg. af hdskr. rör. Skandinaviens historia. 1861 och f.

HLG 1 Handlingar rörande Helga Lekamens Gille i Stockholm. I. Gillesboken 1393—1487. Utg. av I. Collijn. 1921.

HLG 2 Handlingar rörande Helga Lekamens Gille i Stockholm. II—IV. Erogata 1509—1528. Utg. av I. Collijn. 1923.

HLG 3 Handlingar rörande Helga Lekamens Gille i Stockholm och Helgeandshuset i Uppsala. V—VIII. Gillets leuata 1515—1528. — Räkenskaper för Helgeandshuset i Uppsala 1528—1529. — Utg. av I. Collijn. 1930.

Hollman Bir Extr Den heliga Birgittas Reuelaciones extrauagantes, ed. L. Hollman. *SFSS.*

HSH Handlingar rörande Skandinaviens historia. 1816 och f.

HT Historisk Tidskrift. 1881 och f.

Inv cur Tynnelsö Inventarium curiæ Tynnelsö anno 1443. Ed. J. H. Schröder. 1839.

HT Historisk Tidskrift.

Ivan ed. Noreen Herr Ivan. Kritisk upplaga utg. av Erik Noreen. 1932. *SFSS.*

J Buddes b Jöns Buddes bok. Utg. genom O. F. Hultman. 1895.

JMPs Jungfru Marie Psaltare. Utg. af R. Geete. 1923—25. *SFSS.*

JMÖ Jungfru Marie Örtagård. Vadstenanunnornas veckoritual i svensk öfversättning från år 1510. Utg. af R. Geete. 1895. *SFSS.*

JTb Jönköpings stads Tänkebok från 1456—1548. Utg. af C. M. Kjellberg. 1910—19. Bilaga till Meddelanden från Norra Smålands Fornminnesförening h. 2—5.

JämtlDipl Jämtlands och Härjedalens diplomatarium utg. under red. av K.-E. Löfqvist o. R. Swedlund. 1943 och f.

KarlM(Ver) och *KarlM(El)* Karl Magnus enligt Codex Verelianus och Fru Elins bok. Utg. av D. Kornhall. 1957. *SFSS.*

KTb Kalmar stads tänkebok. Utg. av I. Modéer och S. Engström. 1945. *SFSS.*

Kumla kyrkas rb Kumla kyrkas räkenskapsbok 1421—1590. Utg. av J. L:son Samzelius. 1946.

Kyrkohist Årsskr Kyrkohistorisk Årsskrift. 1900 och f.

Lagerbring Saml Lagerbring, Samling af åtskilliga handlingar och påminnelser, som förmodeligen kunna gifva ljus i Svenska Historien. Del. 1—3. 1754—58.

Liber eccl Vallentunensis Liber ecclesiæ Vallentunensis utg. av T. Schmid. 1945.

Lindblom Åbval Akter rörande ärkebiskopsvalet i Uppsala 1432. Utg. af A. Lindblom. 1903.

Linkbiblh Linköpings bibliotheks handlingar. 1—2. 1793—5, *ny ser.* 1 och f. 1920 och f.

MD Svenska Medeltids dikter och rim. Utg. af G. E. Klemming. 1881—82. *SFSS.*

Mecht Hel. Mechtilds uppenbarelser (Liber spiritualis gratiæ) öfversatta från latinet år 1469 af Jöns Budde. Utg. af R. Geete. 1899. *SFSS.*

Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och Museiförening 1916, s. 91 och f. Norrköpings två äldsta privilegiebrev utg. av Carl M. Kjellberg.

Mon Dipl Sv Monumenta diplomatica Svecana. Ed. J. H. Schröder. 1820—22.

MP Svenska Medeltids-postillor. Utg. af G. E. Klemming. Fortsatta af R. Geete. Del. 3, 4, 5. 1893—1910. *SFSS.*

MPFr Fragmente einer mittelschwedischen Postille aus Barmen. Till trycket befordrad av R. Meissner. Arkiv för Nord. Fil. 39.

MUKopp Medeltida urkunder rörande Stora Kopparberget. Utg. av E. Wessén. 1947.

Namnlös ed Wolf Namnlös och Valentin. Kritische Ausgabe. Herausgeg. von Werner Wolf. *SFSS.*

Neuman Vokbal E. Neuman, Utbredningen av vokalbalansen a:å i medelsvenskan. 1918.

Nio handl rör Vkl Nio handlingar rörande Vadstena klosters fridlysta område, dess inhägnad, tomter och byggnad samt frihet från intrång. I *Småst på Fsv.*

Nio kap ur Bir Nio kapitel ur H. Birgittas uppenbarelser nedskrifna omkr. år 1385. I *Småst på Fsv.*

NMU Närkes medeltida urkunder I. Riseberga kloster. Utg. av K. G. Grandinsson. 1935.

N o B Namn och Bygd. 1913 och f.

Nunneinv Ceremonielet vid nunneinvigning i Vadstena kloster. I *Småst på Fsv.*

Ol. Magnus Hist. de gent. septentr. Historia de gentibvs septentrionalibvs ... Avtore Olao Magno Gotho ... 1555.

PMBref Vadstenabrodern Peder Månssons bref på svenska från Rom till Vadstena kloster 1508—1519. I *Småst på Fsv.*

PMSkr Peder Månssons Skrifter på svenska. Utg. af R. Geete. 1913—15. *SFSS.*

Priv f Sv st Privilegier resolutioner och förordningar för Sveriges städer. Första delen (1251—1523) utg. av N. Herlitz. 1927.

Priv o skyddsbr Privilegie- och skyddsbref för Vadstena kloster utfärdade af K. Kristofer åren 1442 och 1444. I *Småst på Fsv.*

Prosadikter Prosadikter från Sveriges medeltid. Utg. af G. E. Klemming. 1887—89. *SFSS.*

Reg. Eccl. Ab., se *Svartb.*

Reuterdahl Kyrkohist H. Reuterdahl, Svenska kyrkans historia. III, 2:528—59.

Reuterdahl Stat syn Statuta synodalia veteris ecclesiæ Sveogothicæ. Ed. H. Reuterdahl. 1841.

RP Svenska Riks-archivets pergamentsbref från och med år 1351. Förtecknade med angifvande af innehållet. 1, 2. 1866—68.

Rydberg Tr Sveriges traktater med främmande magter jemte andra dit hörande handlingar. Utgifna af O. S. Rydberg. Del. 2, 3. 1880—95.

Saml Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska Literatursällskapets arbetsutskott. 1880 o. följ.

Schlegel o. Klingspor B. Schlegel och C. A. Klingspor, Den med sköldebref förlänade men ej på riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor. 1875.

Scr. rer. svec. Scriptores rerum svecicarum medii aevi. 1818 o. följ.

SD Svenskt Diplomatarium. Bd 6 s. 265—584. 1916—21. Bd 8 s. 1—272. 1953.

SD NS (Svenskt Diplomatarium. Ny Serie.) Svenskt Diplomatarium från och med år 1401. Bd 3. Utg. genom C. Silfverstolpe. 1885—1902. — Bd 4 s. 1—240. Utg. genom K. H. Karlsson. 1903—1904.

Sdw K. F. Söderwall, Ordbok övers venska medeltidsspråket 1—2. 1884—1918. *SFSS.*

Sex ekon tr Om trädplantering, beredning af mjöd, claret och salvieöl, matsedlar från olika land samt om brännvins nytta. Sex ekonomiska traktater från medeltiden. I *Småst på Fsv.*

SFSS Samlingar utgifna af Svenska Fornskriftsällskapet.

SJ 2 Stockholms Stads Jordebok 1474—1498. Utg. genom H. Hildebrand [och L. M. Bååth]. 1889, 1914.

Skotteb Stockholms stads skottebok 1460—1468 samt strödda räkenskaper från 1430-talet och från åren 1460—1473. Utg. genom J. A. Almquist. 1926. [Beteckningen *Borgm* avser de borgmästareräkenskaper som äro tryckta s. 337—356 och *Kämn* kämnärsräkenskaperna s. 359—480].

SkrtUppb Skrifter till uppbyggelse från medeltiden. Utg. af R. Geete. 1904—05. *SFSS.*

Småst på Fsv Småstycken på Forn Svenska. Samlade af G. E. Klemming. — Andra serien. Samlad af R. Geete. 1900—1916. *SFSS.*

SNF Studier i nordisk filologi. 1910 och f.

Spegel Skrbev Skriftelige bevis hörande till svenska kyrckiohistorien eller biskops chrönikan [af Haqvin Spegel]. Ups. 1716.

SpV Speculum Virginum — Jungfruspegel — öfvers. från latinet af Mathias Laurentii. Utg. af R. Geete. 1897—98. *SFSS.*

SSkb Stockholms Stads Skottebok 1501—1510. Utg. genom H. Hildebrand. 1889, 1915.

SSkb 2: = *Stock Skb*

STb 1 Stockholms Stads Tänkeböcker 1474—1483 samt Burspråk. Utg. genom E. Hildebrand. 1917.

STb 2 Stockholms Stads Tänkeböcker 1483—1492. Utg. genom G. Carlsson. 1921—44.

STb 3 Stockholms Stads Tänkeböcker 1492—1500. Utg. genom J. A. Almquist. 1930.

STb 4 Stockholms Stads Tänkeböcker 1504—1514. Utg. genom J. A. Almquist. 1931.

STb 5 Stockholms Stads Tänkeböcker 1514—1520 jämte utdrag ur de förlorade årgångarne 1520—1524 samt stadens kopiebok 1520—1522. Utg. genom J. A. Almquist. 1933.

Stock Skb Stockholms stads skottebok 1516—1525 samt strödda räkenskaper. Utg. genom J. A. Almquist. 1935.

StÄmb Stockholms Stads Åmbetsbok 1419—1544. Utg. genom J. A. Almquist. 1927.

Svartb och *Svartb* (*Skokl*) Registrum Ecclesiæ Aboensis eller Åbo domkyrkas Svartbok med tillägg ur Skoklosters Codex Aboensis. Utg. genom R. Hausen. 1890.

SvB Svenska Böner från medeltiden. Utg. af R. Geete. 1907—09. *SFSS.*

SvGsl Fragment af en svensk gillestadga. I *Småst på Fsv.*

SvKyrkobr Svenska Kyrkobruk under medeltiden. Utg. af R. Geete. 1900. *SFSS.*

SvLm Svenska landsmål och svenskt folkliv. 1879 och f.

SvRimd Två Svenska Rimdikter från medeltiden. I *Småst på Fsv.*

SvSkr Svenska Skriftprof ... i boktryck återgifna af E. Hildebrand, A. Börtzell och H. Wieselgren. H. 1. 1894. — Svenska skriftprov 1464—1828. Utg. av R. Swedlund och O. Svenonius. 1948.

SVklE Stadga af år 1443 för Vadstena klosters ekonomi. I *Småst på Fsv.*

SvT Den Svenska Tideboken. [Utg. av G. E. Klemming] 1854. [Efter gammalt tryck fr. c. 1525].

Thomas Varningsbref Varnings-bref från Biskop Thomas i Strengnäs till Konung Carl Knutsson. 1837.

Troil Skrifter och handlingar til uplysning i svenska kyrko och reformationshistorien. [Utg. av U. von Troil.] 1—5. 1790—91.

Troj Historia Trojana. Från latinet öfversatt till svenska år 1529. Utg. af R. Geete. 1892. *SFSS.*

Trolles Jb Arvid Trolles jordebok 1498 jämte åtkomsthandlingar och andra därmed samhöriga aktstycken. Utg. av J. A. Almquist. 1938.

Tunberg Sv medeltidsreg. Svenska medeltidsregester. Förteckning över urkunder till Sveriges historia 1434—1441. Utg. av Sven Tunberg ... 1937.

Uppl Fornmt Upplands Fornminnesförenings tidskrift.

Uppl Lagmansdomb Upplands Lagmansdombok 1490—1494. Utg. af K. H. Karlsson. 1907. *SFSS.*

Uppspriv Uppsala stads stadsprivilegier jämte dit hörande handlingar. Utg. af C. M. Kjellberg. 1907.

UrkShist Urkunder rörande Stockholms historia. Utg. genom K. Hildebrand (och A. Bratt). 1900—1913 (s. 1—36).

Val af Conf gen Ordning vid val af confessor generalis i Vadstena kloster. I *Småst på Fsv.*

Vg Fornmt Vestergötlands Fornminnesförenings tidskrift. 1869 o. följ.

Vis sten Den vises sten. I *Småst på Fsv.*

VKJ Vadstena klosters Jordebok 1500 jemte tillägg ur klostrets äldre jordeböcker. Utg. genom C. Silfverstolpe. 1898. [Beträffande dateringen jfr E. Noreen, Historisk Tidskrift 39, s. 187 f.]

VKU Vadstena klosters Uppbörds- och Utgiftsbok 1539—1570. Utg. af C. Silfverstolpe. 1895.

Vm Fornm Årsskr Vestmanlands Fornminnesförenings årsskrift. 1874 o. följ.

Vrml skatteb En värmländsk skattebok från 1503. Utg. av S. Samuelsson och G. Kallstenius. Nationen och hembygden 2.

Vårfrup Handlingar på svenska rörande »Vårfrupänningen» till Vadstena klosters byggnad och underhåll. I *Småst på Fsv.*

Växtförteckn. fr. slutet (resp. medlet) af 1400*-talet hos Th. M. Fries, Ark. f. Bot. Bd* 3 *nr* 14.

ÅK Åbo Klockarelag. I *Småst på Fsv.*

Bland övriga förkortningar märks:

Ags. angelsaxiska. *D.* nydanska. *D.dial.* danska dialekter. *dpl.* diplom. *Estsv* estsvenska. *Fdan.* forndanska. *Ffr.* fornfranska. *Fgutn.* forngutniska. *Fnor.* fornnorska. *Fr.* franska. *frf.* framför. *Fsax.* fornsaxiska. *Grek.* grekiska. *hds.* eller *hs.* handskrift. *Holl.* nyholländska. *ib* ibidem. *Isl.* fornisländska. *Ital.* italienska. *L.* lagspråket (utmärker att ett ord är upptaget i Ordbok till Samlingen af Sveriges Gamla Lagar av C. J. Schlyter. Lund 1877). *Lat.* latin. *Mholl.* medelholländska. *Mht.* medelhögtyska. *Mlat.* medeltidslatin. *Mlt.* medellågtyska. *Mnl.* medelnederländska. *Mnt.* medelnedertyska. *N.* nynorska. *Nygutn.* nygutniska. *Nyisl.* nyisländska. *Nylat.* nyare tidens latin. *Nysv.* nysvenska. *Nt.* nynedertyska. *Port.* portugisiska. *Prov.* provensalska. *ss* såsom. *Sv.dial.* svenska dialekter *T.* tyska. *vidim.* vidimation. *Ä.Dan.* äldre danska. *Ä.Nht.* äldre nyhögtyska. *Ä.Nysv.* äldre nysvenska.

Y.

yfre, *se* **öfre.**

***yfrilse** *s. förkovran, tillväxt* (*till* **yfra sik**). at glädhias ... mädh alle glädhi oc öffrilse aldzwoldogx gudhz *SvB* 309.

yfrin (*n.* **yffrit** *KarlM* 26, 38, **öffrit** *KarlM* 6, 101, **öffrikt** *Hel män* 261, **offrath** *Jönk stads tänkeb* 94), *adj. n. sing. ymnigt, rikligt.* gaff them öffrit gull och silff *KarlM* (*Ver*) 6. gud haffuer iättat tik öffrit dagx liws *KarlM* (*El*) 101. — *tillräckligt, nog.* enkte torffuom wj aff thino gotze for thy, wi haffwom yffrit siälffue fä *KarlM* (*Ver*) 38. — *n. adv. nog, tillräckligt; alldeles, helt.* Hwgin k. mälte yffrit haffuin j mik mz ordhom skempt *KarlM* (*Ver*) 26. Tha swaradhe hon, öffrikt är jak redha, vthan jac bidhar min älskeligha son *Hel män* 261. Tha fingo wii ther goth ööll offrath ath drykkä *JTb* 2: 94 (1513). iak syntis thik ey yffrith fagher *Prosadikter* 132.

yfterst *adv. superl. oftast, se* **opta.** *PMSkr* 504.

ykn, *se* **ödhkn.**

ylva *f. varginna.* Lupa ... olffua oc horra *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 104.

ymnas (ympnas) *v. L. överflöda, vara riklig.* j Ihesu Christi wälsignadha hiärta, j hwilko ympnas (*abundat*) alt hälaghet oc wällustilsanna rikedoma *Mecht* 209.

ymnelika (jmpnelika, yffnelika) *adv.* 1) *ymnigt.* gudh gaff hänne ympnelika sina nadh *Mecht* 194. thot offwerflyther han i sik siälffwom aldra ympnelikast *ib* 210. engin är thär swa fatigher j dygdhom hwilkin han ey formaa, ällir wil jmpnelika rikan göra *ib* 265. j bada sydorna och jnälffwom jmpnelika flödt then smöria *Troj* 188. 2) *rikligt, talrikt.* Än komme til swärike finna (*finnar*) yffnelika nog *PMSkr* 192. at skinneth haffwer rwm yffnelika spikas räth wth pa them *ib* 534. *Jfr* **ymnogher.**

ymneliker *adj. ymnig, riklig.* war sokkan haffua tik kallat, ympneliken grater haffwer tik wtkrafft *JMÖ* 154. klarasta lampor, j sina fullelikasta oc ympnelikasta skini *Mecht* 210.

***ymnighas** (*i alla 3 belägen rättat från* **ympningas**) *v. refl.* 1) *överflöda.* han ympnigas i allo godho *Mecht* 269. 2) *ha överflöd, vara rik på ngt.* han lät henne ympnigas j godhom gärningom *ib* 264. jak ympnigas j allo godho (*omnibus bonis superubendo*) *ib* 331.

ymnighet *f. ymnighet, fullhet,* **ymnilse** *s. överflöd, rikedom.* äronna drotningh stodh ... kringom giffwin mz dygdenna ymnilse ympnikhet *Mecht* 121. thit hiärta thet skulde ... sundher brista ffor största sötmans ympnilse *ib* 195.

ymnin *adj.* 1) *ymnig, tillräcklig.* Eyg torwom wi iders goz widher, t[hy] ath wi haffom ympnit goz *KarlM* (*El*) 39. wi haffwom nu yfuit (*för* yfnit) *Prosadikter* 187. Jak haffwer ympnith goz, barn oc thiänisto folk *SvKyrkobr* 52. 2) *n. adv. nog, mycket, synnerligen, i hög grad, ganska.* iak ma yfuit (*för* yfnit) illa for ty iak haffuer enga glädhi *Prosadikter* 211. hon är allom ympnet, gudhi oc änglom oc iämwäl människiom *JMÖ* 102. Thätta är nw ympnith sakth *SpV* 121. *SD NS* 2: 674 (*nr* 1756, 1413).

ymningas *v. ha överflöd, vara rik på ngt.* thär skalt thu ympningas ok offwerflödhas mädh alle luste-[li]khet *SkrtUppb* 26.

ymninge *m. överflöd.* thy wilia the wm fastagangin haffwa köth til ymninga *SkrtUppb* 11. Thätta war sodome synd, offaata oc drukkinskap, läti oc öffninga kost *SvKyrkobr* 68.

ymningo (öffninghä) *adj. n. tillräckligt, nog.* then som ... öffninghä war sik syälffwom alla stadhz j hymerike ok jorderike *MP* 5: 67.

***ymnogha** *adv. ymnigt, rikligt, nog.* Affatim ympnogha *GU C 20 s.* 10. Dotatim idest habundanter ympnogha ok noogh *ib* 201. Inundo ... ymnogha ökia ok flödha *ib* 40. Exundo ... ympnoga vpflödha *ib* 247.

ymnoghas *v. refl. ha överflöd, överflöda.* Jnualeo ... ökiass oc ympnogass *GU C 20 s.* 39. The ondhe här ympnogas j allo godho *SvKyrkobr* 176. somlige godhe här ympnogas j rikedomom *ib* 177. thär skalt thu ympningas ok offwerflödhas *SkrtUppb* 26.

***ymnoghe** *m. överflöd, rikedom.* Abundare ymnogha haffua *GU C 20 s.* 4.

ymnogher (ömpnogher) *adj.* 1) *ymnig, riklig.* Copiosus ... ömpnogher ok riker, inde Copiose ... ömpnelika et Copiositas ... ömpnogheth *GU C 20 s.* 148. En täk twnga är ömnogh i godom mwnne *ib* 232. skipta ympninga almosor *Mecht* 323. 2) *rikligt försedd, rik.* tw ... war saa ympnog giord j rikedoma oc ägedelar *Troj* 170. — *utrustad.* Meniatus ... plankader bygdher oc ympnogher *GU C 20 s.* 133. 3) *tillräcklig.* ath tu wari minne siäl j mins dödhz thima en ympnogher (*sufficiens*) panther *Mecht* 86. Thet är thy ömpnokt nakot aff myklo (*sufficiunt igitur pauca de multis*), wthan hwilkra smak jomfrudomsins forskullan ... kan thu ey faa *SpV* 63. medh thera äpthirdome som äru offwan os, äru ey ömpnogh (*non sufficiunt*) *ib* 28. Thz kan ekke alth koma j thänna gärningena, hwat giort är j hedhindomenom om jomfrunar, nar thz är ömpnokt christi jomfrum til äptirliknilse *ib* 344. Hör thö som fölghir, jak lärdhe, j hwilko jak fulkomlikin ok ympnoghir (*sufficiens*) skulde wara *ib* 359. *ib* 146, 237. 4) *nöjd, tillfreds.* Contentus twluger ömpnogher *GU C 20 s.* 144.

ymnoghet *f.* 1) *ymnighet, överflöd, rikedom.* Copia ömpnogheth *GU C 20 s.* 148. Satis ... ymnogheth *ib* 547. thätta är een stor afflingh Mildheten medh ympnoghetinne (*sufficientia*) *ib* 528. wälsignilsinna nadh ok ömpnoghet *SpV* 94. *ib* 283. then samy gudhin som tha ökade maltidena, ok öffninghetena j them fem brödhoman *MP* 5: 229. oändelighin ympnogheet til alth goth (*omnis bonis copia*) *Mecht* 76. alla godha tingha rikedoma oc astundande tinga offwerflytande ympnikhet *ib* 204. j hwilkom ensampnom är en oc fwl ympnikhet til alt goth *ib* 235. hans hiärta skal äwärdheligha glädhias j mino hiärta, mz särlighe frihet ok krasanna ympno[g]het *ib* 309. thär mädh märkis taranna ömnoghet ok grat *SkrtUppb* 123. Aff hiärtans ömnoghet talar mwnnen (*»varav hjärtat är fullt»*) *ib* 131. Maria thu som allom är alt giordh, thz är allom til ympnoghet *JMÖ* 102. alla godha tingha ymnoghet oc häloghet öktis mädh them

LIBRARY
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

JMPs 424. 2) *tillräcklighet.* at han egh haffdhe klädhe til ymnogheeth at swepas vtj *SkrtUppb* 276. 3) *tillfälle, möjlighet.* Locus ... ymnogheth makt vilkordh *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 95. om swa ware, at ympnoghetin (*copia*) ok siälffwallit gaffwis *SpV* 230. *Jfr även* **ympnilse.**

***ymnongas** *v. refl. räcka till, förslå.* Han ensamen tekkis allom, ympnongas allom till forsculdan *J Buddes bok* 168.

ympa *v. ympa.* Ympa winträ ... Winträ ympa aff grenomen j gammul trä ... Winträ ympas j twäskona matto ... qwisthen som ympas *PMSkr* 319. somme ympandis skära badha ändana aff winqwistenom *ib* 320. Wjnträ magha ympas swa ... *ib* 324. bidhiom thy lilionnas sädh ... sik siälffuan ympa ällar saa j os *JMÖ* 60. *Se f. ö.* **impa.**

ympan, ympilse, *se* **impan, impilse.**

ymsas *v. refl. förändras, växla.* Altidh ymsäs (*variatur*) mannen i ostaduga vänto mellan medgongh ok mothegongh *J Buddes bok* 162.

ymse (ömse) *adj. o. adv.* 1) *omväxlande, växelvis, ömse.* Alternatim ymse *GU C 20 s.* 17. Mutuo ... indbyrdis oc ymse *ib* (*hand* 2) 169. j thässo waro inbyrdis ällir ympse talan *SpV* 95. ymse (*alternando*) hördhos thässe siw ängla chorane *Mecht* 47. 2) *en del ... andra.* ömse wilia hugga och ömse wäria *KarlM* (*El*) 69.

***ymsegöra** *v. omväxla.* Alternare ymsegöra ok synder skingra *GU C 20 s.* 17.

ymseliker *adj. olika slags.* i ömselikom gärningom the tima thu skipadhe *SvB* 219.

***ymsoghet** *f. omväxling.* Alteritas idest viscissitudo ymsogheth *GU C 20 s.* 17.

ymsom *adv. omväxlande, växelvis.* jak wil ympsom frögdhas j them j enkannelika oc särdelis glädhi *Mecht* 356.

yngska *f. ungdom.* aff syndhom them som iach haffuer giort aff önsko aldre *KarlM* (*Ver*) 98.

ynka, ynkelika, ynkeliker, *se* **ömka, ömkelika, ömkeliker; mädhynkia.**

ynna = **hinna** *v. hinna upp.* Konwng Priamus ... reed äpter Hectorem oc ynthe honom foren han kom j slaget *Troj* 182.

ynnist *f. ynnest, välvilja.* Kiere ... herre, tager wor scriffuelse til ynnest oc wilie *STb* 5: 327 (1521).

ynsk(i)a, *se* **önskia.**

ypin, *se* **opin.** The haffdho öghonin yppin *SpV* 39. medh ypnom öghom *ib* 293. medh ypnom munne *ib* 327 (2 *ggr*). (*han skall*) latha jngen hol yppen *PMSkr* 304.

ypna *v. öppna.* Hans thulamodh ypnadhe honum himerikis rike *Hel män* 103. Watnkällonar öpnadhos ok syntos *SpV* 182. *PMSkr* 304, 305. — *öppna sig, öppnas.* tha syntis j thät sama ... at mansins bryst ypnade ok lokit aff karena *MP* 4: 31.

ypnadher *m. öppnande, öppning.* Gak thy in wm thänna saranna ypnadh (*aperturam*) *SkrtUppb* 55. Hwar hatar ekke the inlykkiona ypnadh (*clausuræ apertionem*) *ib* 79.

***ypnan** *f. öppnande.* sidhonna öpnan (*dvs. uppstingandet med spjut av Kristi sida*) *SkrtUppb* 51.

yppa *v. yppa, omtala.* Sades aff fore retta, tet Cristoffer Olsson är all quiter fore tet thalith Oleff scriffuere hanom til lade, ath han ey schulle echta wara, huilkit Cristoffer ey ytermera sagth en sielffuer Oleff scriffuer yppeth och omthalit *STb* 3: 96 (1496). — *refl.* **yppas (ypas)** 1) *uppstå, börja.* Swardt slag ypades j mällom them *Troj* 131. tha ypades ather swårasta strid *ib.* 142. huru thänna stridhenna blinda ämpne öppadhis *SpV* 574. 2) *framträda.* Nw öpis (*emergit*) söta dotteren, nw skiin hon klar j jomfrulikom sidhom *SpV* 582.

yppare (-en *PMSkr* 127) *adj. komp. och* **ypparster (öpperster)** *superl. A) komp. bättre.* Stynga är ypparen än hwgga *PMSkr* 127. Item wil tw them ypparen göra, tha blanda thär j muscum *ib* 387. Item ypparen balla (*tvålkulor*) *ib* 399. *B) superl. främst, ypperst, förnämst.* Swasom kalffwin war j gamblo laghomen öppirsta offridh *SpV* 36. *ib* 50, 61, 62, 76, 188, 193, 458. The första ok öppirsta sak til thätta faal är högfärdhin, ällir girnisle til manna täknadh *ib* 130. them som j blandh lastir äru öppirsta (*principalibus*), thz är högfärdhin, skörhet, swalghit, girin ... *ib* 136. här haffwer thu nw hört the öppirsta lastanna sälskap *ib* 142. *ib* 369. The fyerde ok öperste lönen är at gud vill henne gifwa eeth wthmerkt säthe j blandh alla syna wth valda vener j hymmerikis rike *SvKyrkobr* 290. Thz äru gudz vthualde vener beprydde mz fyrom operstä dygdom *ib* 241. stenen smaragdus är grön j sinom leth, oc är yppasther j bland alla dyra stena, som haffwa grönan leth *JMPs* 542. Huru s. julianus omvende VII söner thes operste mandz j stadhen *J Buddes bok* 81. tha findher han wm the (*dvs. vinträden*) ärw aarliga frwkthsam, oc ypasta slagh *PMSkr* 308. oc räknas olyo trä yppasth öffwer all trä *ib* 334. (*Det*) är yppasta twall *ib* 399. hans ypeste radgifware *GPM* 2: 22 (1508). ... kom legaten (*Joh. Arcimboldus*) then opperste personlige ffran Strengnes *STb* 5: 192 (1518).

***ypper** *adj. ypperlig, god, förträfflig.* Han skal ey älska mykith lakana säng, wm han wil wara en ypper dräng *PMSkr* 121. manga flere goda ypper men j riken *Arvstv* 67 (1474).

***yppilse (ypilse)** *s. öppnande.* at wi maghom skodha wara atherlösn j ... thin sigherfulla dödh, oc sidhonna ypilse *SvB* 19.

ypin, yppin, *se* **opin.**

***yr** *adj.* [*Isl.* œrr] *yr.* (*om slutar*) the som mykith yre ärw *PMSkr* 223. Jfr **ör, yrgalinhet.**

yrcos, *se* **ircos.**

***yrgalinhet** *f. yrgalenskap.* thy hon haffuer nogh slagh och hwgh aff hanom j hans ööl och drvckenschap och hans yrgalinheet *STb* 4: 5 (1504).

yrkia (örkia) *v. L. odla, bruka.* Excolitus ... wäl yrkther *GU C 20 s.* 238. hwar en som wil örkia sit hiärta *SkrtUppb* 117. swasom saandhe ok yrkiandhe *MP* 5: 134.

yrkiare *m,* *se* **akeryrkiare.**

yrt *f. L. ört.* Bimen är yrthin widhertorfftogh *SpV* 24. Nardus är en yrt ok blomster *SkrtUppb* 120. mang dyr wälluktandis yrther, äller krydde *Mecht* 256. the rättelika haffwa lifwath i thässe wärld, liknas widher them thär starka yrtir äta, thär til at drykkin skal thäs bätir smaka *SvKyrkobr* 112. Thet hende en stadz ... ath han syällan nokot ok en optast inthe aat vtan yrtir *MP* 5: 52. alla handa söteste luktandes yorter [*sic!*] *J Buddes bok* 74. sendher migh noghon aff then hwythe örth som apotecarius migh gaff *GPM* 2: 140 (1499). vi finge i vaares aff barfröstet skade pa wora örther *HSH* 14: 70 (1525). the yrten kattoosth

PMSkr 304. andra yrther oc gräs *ib* 544. — **yrta frö** *n. frö av växter.* thimen til ath saa yrthe frö kan ey altid haffwas ens i Swärike *PMSkr* 350. — ***yrta fulder** *adj. full med örter. Herbosus* ... gräsuger ok örtafulder *GU C 20 s.* 330. — **yrtagarþer** *m. trädgård.* ther war oc degliga slätther oc losteligen mark ... mz trägardar oc yrtegardar *Troj* 8. yrtegard sinom *KarlM* (*Ver*) 12, (*El*) 13. aff enom kirkionna yrtagardh *SpV* 58. En inganghir är til indhra sannindinna yrtagardh *ib* 385. j then tydh han laa a synom bönum vm aptanyn j enom yrthagardh *MP* 5: 86. the bok som kallas iomffru Maria yrtegardher *JMÖ* 3. Item Nils i yrtagardhen *VKU* 87 (1556). syndan fran slotzsins yrthegardh *SJ* 1: 288 (1461). samma dagh wort lindorms trägard eller yrthegard mattis lydka til methen *SJ* 2: 311 (1497). Biorn Person ... vplot ... eit stenhuss ... beleget pa Kopmanna gatho, husiit ok yrthe garden offuan fore *STb* 5: 217 (1519). — ***yrtagards man** *m. örtagårdsmästare.* härran groff iordhena som en yrtagardz man (*in specie hortulani*) *Mecht* 185. — **yrtagards mästare** *m. örtagårdsmästare.* [h]Ortilio ... örtagardz mestare ok örtare *GU C 20 s.* 393. [h]Orticula ... yrtagaardz mestare *ib* 392. — ***yrtagards porter** *m. örtagårdsport.* Clatrus ... stängil trägardz ok örtagardz porther *GU C 20 s.* 115. — ***yrtagards tomt** *f. trädgårdstomt.* ena bar yrtegardz tompt *SJ* 2: 179 (1490). — **yrta gräs** *m. växter och gräs.* yrtagräs täkkis ekke timbermannom, thy at thät tiännar ekke til teres gärningh *JMPs* 516. — ***yrta qvaster** *m. blombukett.* ... bärandhis j sinne handh yrtha qwasth, aff x rosom *JMPs* 272. — ***yrta rot** *f. växtrot.* Costus ... ena handa örtarooth *GU C 20 s.* 152. — *Jfr* **blodh-, halds-, odh-, skaldrayrt.**

***yrtare** *m. trädgårdsmästare.* Conditor ... örtare, krydare *GU C 20 s.* 135. [h]Ortilio ... örtagardz mestare ok örtare *ib* 393.

ysaldhet, *se* **ysäldhet.**

yskia *v., se* **önskia.** — **yskian** *f., se* **önskian.**

ysop *s.* (*ovisst genus*) *isop* (*Hysopus officinalis*). Tw vttandir (*utsträckt*) oppa korssena drak ätichio blandadha mädh mirra oc ysopo *SkrtUppb* 185. Jsopus ... jsop oc stenkil aff ysop *GU C 20* (*hand* 2) 46.

***yster** *s.* (*ost*)*vassla?* Tak ysther en dell oc tre dela ysop oc blanda saman *PMSkr* 236.

***ysten** *adj. som innehåller ost, som har ystat sig.* Item giffs ther aff medh tuå dracme ysten wasle *PMSkr* 625.

***ystevatle** *m.* (*ost*)*vassla.* tak ... sal alkali smälth j enne mark yste wathla *PMSkr* 394.

***ystkar** *n. ostkar, ostform.* likowäl skwlw nokor twngh tingh äller stena lägias pa osthen som är j ystkareno *PMSkr* 245.

***ystning** *f. ostning.* j ystningenne *PMSkr* 245. Thy hologher blifwer osthen nar han ey krammas wäl j ysthningenne *ib* 246.

ysäld *f. olycka, nöd, lidande.* Calamitas ysäldh, Calamitare vslan gora *GU C 20 s.* 66. Erumpna ysäld fatighdomer ok vedermöda *ib* 229. Sannelica wm them kommom wi til wara ysäldh widherkänno ... swa myklo meer nakor wnderstar sina eghna ysäld ok fulhet *SkrtUppb* 80. (*Adam*) sattis i thässin ysäldinna daal til at yrkia iordhenna *ib* 113. Christus hafdhe thwänne arf, et af modherne, ok thät war ärfwdhzens ok ysäldinne *ib* 124. then osigherlighe kärleeken ... giordhe honum alskons pino ok ysell vndherdanoghan ok lydughan *ib* 371, *SvB* 269. j wärldena tranga osald ok ginwärdo *MP* 4: 12. thätta vsla lifuit i hwilko wi bindoms mädh swa margfallighe qwal oc ysäl *Hel män* 105. Hwi sculu the lidha swa manga handha pynor ok ysälder *SvKyrkobr* 213. Oc nar aboten saa tolka ysäldh j them *JMPs* 401. Han skulle oc tänkia ffämptyio oc hundradha wärldenes syndher, oc swa mangha theres pynor oc ysäldher *ib* 411. grafuin är myrka häluitis myrklikhet i hulka the sculu falla liuande thar i äwärdhelike usäl *MPFr* (*ANF* 39) 229. j thänna ysäld ok armodh *SpV* 289. All werdzlikin tienisth är ysäldh armdhom *PMSkr* 691 (*senare avskrift*). (*Han kan ej*) vnkoma dödhin oc thässa ysäld hanom aligger *Prosadikter* (*Barl*) 24. — *Om ordet* **ysäld** *A. Noreen, Altschw. Grammatik* § 65: 9; *A. Kock, Umlaut und Brechung, s.* 68 *f.*; *N. Hänninger, Fornskånsk ljudutveckling, s.* 71 *f.*; *J. Brøndum-Nielsen i APhS* 2, *s.* 164 (*Studier og Tydninger,* 1951, *s.* 109).

***ysäldhet** (**ysaldhet, ysalhet**) *f. olycka, nöd, elände.* Oc mildaste frälsare, minz tik haffua takit wara ysälhedz wanskilse fför mina salughet *SvB* 20. O millaste ihesu christe vär mik fra hälwitis ysaldhet *ib* 521. for margfallogha ysalhet skuld *SpV* 271. Medh hwat hogxsins dröffwilsom ok ysalhet the fawidzska jomfrunar komma framfarande *ib* 271. j blandh thänna wärldinna wsaldhet *ib* 356. *ib* 210, 278, 313, 362, 403, 451, 459, 494, 556, 583, 589 (wsalhet *ib* 90, 356, 475, 477, 482). *Jfr* **usulhet** (*bör vara* **usalhet**).

ytarster *adj. superl. ytterst, se* **ytre.**

***ytergardher** *m. yttre gård.* Samma dach vort Jon Lijdorms tregard eller ytergardh Mattis Lutke tilmetin aff stadzsins sylsätiara *STb* 3: 327 (1497). *Kanske fel för* ytregardh *trädgård?*

yterlika (*komp.* **-likare**) *adv. A*) *pos.* 1) *vidare, närmare.* Ok nu män thet är sua yterlika wrdeelt ransakhat sanninden funnen *SD* 8: 196 (1362). huilkit ... Oleff ... loffuede at holle for alt radit swa yterle her epter som her til *STb* 2: 387 (1489). 2) *fullt, i full utsträckning, rikligen.* som jak yterlica tro til thöm ok iak vnderstaar at the gerna vitha ok göra forescrepnom barnom til nytto *SD NS* 3: 287 (1417). at hustru Elin hade Mickel spennere yterliga fornögdt wel til tacka *STb* 2: 401 (1489), *jfr s.* 635. 3) *noggrant, grundligen.* haffwom wij nw impnit, yterlica oc grannelighe then samma doom ranzakat *SD NS* 2: 674 (*nr* 1756, 1413 *avskr.*). Tha wii thetta erinde fore oss i rätta tagith hadum thet yterliga at randzsaka ... *NMU* 1: 146 (1488). *B*) *komp.* 1) *vidare, ytterligare.* Ythirlikare walde gudh mandom taka aff iomfru maria for henna ödmiukt, än för henna iomfrudom *Hel män* 113. Och wet thenne breffuisere yderligere om al ärende ider wnderuise *GPM* 2: 60 (1501). 2) *mera, i högre grad.* oc är gudh thäs yterlikare rädhande ... at han ey bradhelika pinar oc hempnir *Hel män* 112. thy bör mannenom lydha gudhi ytherlikare än manne *ib* 115.

yterliker (**-likin**, *komp.* **-ane**, *superl.* **-aster**) *adj. A*) *pos. synnerlig, stor, särskild.* En annar cardinalir ... sancti Jeronimi yterlikin älskare *Hel män* 229. j bland annor ytherlikin tingh (*inter alia*) *Mecht* 111. iak ... badh ok manadhe honum openbare ok

ytherlikt *Arvstv* 51 (1461). Oc eptir thet iak ey kan förma göra eder nade sua ytherlig unsettning för min siukdom skull *HSH* 13: 51 (*H. Brask*, 1524?). *B*) *komp.* fore mera varilssa skuld ok yterlikane röönd *SD* 8: 195 (1362). *C*) *superl. utförlig, noggrann.* vnderuiste them ther vtinnan thet yterligeste ther wii kunno *BSH* 4: 9 (1471). Ok lofua wii ... them i alla matto behielpughe wara effter waro ytterligeste formago i theras räth *Rydberg Tr* 3: 432 (1494). oc forware hans nades slot oc stadt thet yterligeste oc troligeste ther wij kunne *STb* 5: 321 (1521?).

ytermer (yterme) *adj. o. adv. komp. L. A*) *adj.* 1) *längre ut, längre bort* (*belägen*). the ytermer sikavarpeno vtan vidh prestgardh *RP* 2: 102 (1386); *Jfr* **ivir mer.** *B*) *adj.* 2) *yttre* (*i motsats till inre*). wil han ey them thyngia mädh thässom ytthermer (*exterioribus*) gärningomen *SkrtUppb* 62. the ärw swa bort draghne aff thässom ytthermer thingomen (*ab istis exterioribus*) *ib* 65. ytthermer vmgangan liknas ey idhkelighast widh the indre *ib* 66. ytermer oc innermer sinne *ib* 168, 170. j allom thinom indhermer oc ytermeer likamlikom sinnom *ib* 173. thiin ytermeer sin *ib* 173. Fäm äru menniskianna ytirme(r) sinne *ib* 191. mädh sinom v ytirme sinnom *ib* 191. Mädh sinom jnnermer sinnom tha synda människian j thy ath hon ekthe göme sin ytermer sin som är synen oc hörslin etc^{ra} *ib* 194. aff them ... hwghswalilsom oc styrk som the haffwa hafft j sinom jnnermer oc ythermer sinnom oc skäl *ib* 340. ey war nokor hwgnadhir j hans ytherme(r) sinnom *ib* 341, 3) *ytterligare.* lata wi ... Arnald ... ok hans arwa ... qwitta ok lösa for alle ytermer kräffning *NMU* 1: 106 (1428). *B*) *adv. ytterligare, vidare.* som ytermeer röris här effter j nästa thio punctomen *SkrtUppb* 364. Oc än itermer betalada for:de Niels i Nordankiil thv faat iärn i sänga raan hustrv Margitte Iönsa hustrv *Vm Fornm Årsskr* 3: 92 (1482). kännis jak ii thenna sama brefue ytermeer en för at ... *SD* 8: 178 (1362). the äre ythermeer forplictoth viidh sin edh *Arvstv* 48 (1461). tha hadhe iak ey tänkt ath skotet thät ythermeer *ib* 49. (*Han skall*) jngen ytermera kost göre *STb* 2: 340 (1489).

ytermere *adj. och adv. komp. L. A*) *adj. ytterligare, vidare.* för ty lather iak hanom oc hans arffuom leduga oc lösa ... för alla ytermera maning *SD* 10: 131 (1372). Til ytermere wisso oc witnisburd *JämtlDipl* 225 (1431). til yträmerä wissä oc bäträ skäl *ib* 236 (1437). til ythremere visso *Arvstv* 101 (1461). til thes breffs ytormere forwarilse *HLG* 1: 114 (1473). Effther thi at han ey ydermere skäl oc bewising ther vpa haffdhe *NMU* 1: 138 (1476). Tess til ydermere wisso och bätre forwaringh *GPM* 2: 53 (1495). Til huilkens breffs stadfestilse oc ytermere bewisning *Småst på Fsv* 2: 168 (1448). met ötther mere wiissa *DN* 14: 201 (1513). *B*) *adv. ytterligare, mera, närmare.* thet hon skulde ithermere vare hanom thes throner *ATb* 24 (1454). ydermere än han nw forseedh är *GPM* 2: 92 (1499). för alth then zacke och tiltal Bertil ... hade honum tillakt och wppa sakt j Lubeke om sine hustrv ok nw ytremere honum wppa scriffuit *STb* 4: 229 (1511). Ider är wel witterligt ... som i oc itermere fortelie i then scrept *HSH* 18: 171 (1497?). skal och ey k. [hans] ämbitzmän eller nogra andra ytermera bekymbra sig medh nogodh strandh wrak en som lagen vtuiser *G. Carlsson, Kalmar recess* 1483 *s.* 65. honom dräpir han än ythermera ... thet är ythermera wndhrande ok sörghiande *SpV* 459. Ythermera sagdhe jomffru Maria *JMPs* 487. *ib* 464. Ythermera sporde wor herre ... Ythermera samma dagh kom fore wor kera herre *STb* 4: 131 (1506).

yterst *adv., se under* **ytre.**

ytra *v., se* **forytra.**

ytre *adj. komp. och* **yterster** *superl. L. A*) *komp. yttre, utvärtes.* tho likowäl brändho the ytra spenana aff barnomen *SpV* 164. mitt godz i Hargstadum uthan the ytro qwarnena *SD* 8: 530 (1364, *avskrift*). öffra gaard oc ytra medh alla sina tilliggilse *JämtlDipl* 301 (1449). än thog at thän war ytreman (*is qui foris est noster homo*), han giffwer swiktena ällir flyktena, them indhra mannenom sik opnyande ok forbätrande *SpV* 399. *B*) *superl.* 1) *ytterst, längst ut befintlig.* wulgariter ythersthe punkther *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 33. Östre gaflen skal twa dör hafwa i ytarste hwalfuomen *Hollman Bir Extr s.* 233. 2) *ytterst, sist* (*om tid el. ordningsföljd*). jac är nw kommen tiill myn ytersta tiid *Troj* 98. Säth thy thik i thinom thankom i ythersta stadhin *SkrtUppb* 36. helan päningh oc halfuan oc alla the ther j millan ärw swa wäl then första som then ytersta *JämtlDipl* 230 (1435). Jac är alpha oc o, förste oc ytarste *JMÖ* 154. — gudz ythersta stranga doom *JMPs* 575. til hänna yttarsta döz dagh *Nio kap. ur Bir* 23. j hans jtersta dödz thima *Mecht* 267. Tha hon la i sin ytersta tima *SvKyrkobr* 53 (3 *ggr*). at ytersta mins lifs afganger *SvB* 361. j them ythersta opstandilsenna natvardh *SpV* 229. på Jacob Benctssons wegna som tha lagh i sina ytersta sottasängh *SJ* 71 (1481). hielp mik nw ok i min iterstha tima *Saml* 6: 166. hii syn itarsta tyth *JTb* 68 (1475). i sin ytersta tiidh *Uppl Lagmansdomb* 85 (1493). — (*på sitt*) *yttersta*, (*på sin*) *dödsdag.* at the thätta mith testamenth oc min ytarsta wilia hwarghin hindrin äpther min dödha *SD NS* 2: 170 (*nr* 1143, 1409). Framledhis vppa thet ytersta warom wij oc ther offuer *ib* 2: 811 (1414). mith testament oc ytarsta wilia ... nw i min ytersta thima *ib* 3: 536 (1420). thette her forscriffne är myn yterste wilia *SJ* 1: 326 (1465). medhen han mich nw j sith yterste bedit och befalet haffuer *GPM* 2: 83 (1488). som tiwffuen til stode j sitt yterstaa pa stigen *STb* 2: 502 (1490). Tola war bekendh j sin ytherstä at ... *Svartb* 556 (1504). siäldhen pa theres yterste fa the theres reedo och then helgie kirkios sacrament *ib* 556 (1504). han schulle halffdelin giffue j Gudz ere epter hans yterste beger *STb* 3: 258 (1495). — wppa ythersta domadagh *Mecht* 78. vm ytarsta domen *ib* 99. — the hälgha ytersta olning (*dvs. sista smörjelsen*) *SvB* 361. — at ytersta *senast.* swa at thättä godz oc bygning scal Karle ofrit oc frälst standa honum in at fara nu vm fastegang, som komber, at yterstä vm askoodhensdagh *FMU* 1: 382 (1381). 3) *ytterst, så långt som möjligt.* alth skal göras j härenom skikkelika oc oförsymelika som ytersta athwakth wthkräffwer *PMSkr* 138. the försynen skal göras ey mädh lösheth, wthan häller mädh ytersta athwakth *ib* 144. tha göra the sina ytersta mandoms gerningh *ib* 144. äpter theres ytersta macht *G. Carlsson, Kalmar recess* 1483

s. 70. epter then yterste makt och ... wärgie, som ther kan astadh kommes *GPM* 2: 69 (1511). hulkit han effter yterste profiit pa [selskapsins] gagn selie skall *STb* 5: 311 (1520). iach gordhe them alt got thet yterste jach kunde *FMU* 5: 24 (1481). for thy jach wil clostreno thz ey forstykkia j thz ytersta *MB* 1: 588 (1430—50). — *n. adv.* 1) *ytterst, längst ut.* eet ängefyäl ... liggendes j for:de Bonstade bolstad vterst j hörnedt westernor

GPM 2: 432 (1492). 2) *så långt möjligt, i högsta grad.* manadhe iak honom som iak aldra ytherst kunne *Arfstv* 46 (1461). 3) *sist, i slutet.* til thenne dagh ... fintz alt saman ytersth j neste boken *STb* 5: 1 (1514). til ytersth j junij manath *PMSkr* 304. ytersth i augusti manadh *ib* 391.

yvirmer, *se* **ivirmer.**

yxn *pl. oxar, se* **oxe, öxn,** *jämte gen.* **yxna: yxna hudh, yxna kiöt, yxna öker.**

Ä.

ä (e) *partikel med generaliserande innebörd och funktion.* 1) (*ursprungl. bet.*) *alltid.* ath Adam ey skwlle äta aff liffsens trä oc sidhan kwnna liffwith ää oc ää (*för alltid*) *Peder Månsson i Sv. Medeltids dikter o. rim s.* 475. *Jfr Gutasaga kap.* 1: En þair annzsuaraþv at ny oc niþar wari e oc e. thet skal ä fram var herra wil *RK* 1: 4537. han wari fordömpder nw ok ää med Iudasse ok sälla thee, ther nidhre sithia i heluitis poth ok ä haffua ilt ok aldregh goth *ib* 3632 *f.* — *vid tidsuttryck, förstärkande.* ath iak bliffwer medh edher e forwthen ändha *SvT* 104. Oc thy skalt mannen ... ä daghom meera öffwa sik j dygdhom *Mecht* 269. 2) (*allmänt förstärkande*) *allt, ju, så.* (*Människolivet*) nalkas ä nermer ok närmer sinom ända *SpV* 432. Siälin swaradhe O min kära härra, ä swa gärna (*o quam libenter, domine mi*) *Mecht* 50. tha böryas til ath lätha aloe j olyona ä litith oc litith *PMSkr* 536. alle thässa try rikesens jnbyggere ää j hwadh rike the bo *Kalmar recess* 1483 (*ed. G. Carlsson*) 68. — *förenat med* iu, io. Tha haffue han och hans radh the ther när ära stadde, Tog ää jo nogor aff hwart rike, täss macht hwadh han och the ther vm göra *ib* 71. 8) *bestämt, äntligen.* medh tu wilt ä ower eno fara *Fl* (*Cod. B*) 483. 12) *efter en nekande sats: ju, ju icke.* — *förenat med* iu, io. Än tho at jak sagdhe mykit slikt samma förra ... aff hwilko jak twäkar ey at the ä jw faa fructh, som skära wilia, ey skal jak än läthias at säthia här liwslikaren thet samma *SpV* 385. — *i indir. frågesats: någonsin, i all världen.* The wiisto ey hwart the skullo a wända, tith thera kumber fanger en enda *RK* 1: 2152. 14) *tillsammans med ett pronomen el. en partikel, som genom det tillagda* **ä** *får en allmän, obestämd betydelse:* **ä huru, ä hvadh, ä hvadhan, ä hvo (ä ho,** *gen.* **ä hves,** *dat.* **ä hvem), ä hvaris, ä när, ä sidhan, ä sum.** — **ä huru** *adv. o. konj. huru än, på vad sätt än.* medh skäl ath ää huru om hennes stykke kan ganga framledhis *JämtlDipl* 233 (1435). skal al tol lägges äpter sylff [tal] och lägges til adh halla myntedh oppe medh ää hwrw thet til förende waridh haffuer *Kalmar recess* 1483 (*ed. G. Carlsson*) 62. — **ä hvadh** *evad, vad än.* ä hwad te waro flere tha waro äy färre *ATb* 92 (1458). — **ä hvadhan** *varifrån än.* oc alt annat korn oc rogh miöl oc malt, som hem komber, ä hwadhan thät kan hälzt koma *Småst på Fsv.* 2: 159. — **ä hva(r), ä ho** *pron. vem än, eho.* sidhan ä hua then stenin fik, var han haltir, döuir, blinder, han mälte oc hördhe oc sa oc gik *Småst på fsv.* 2: 3. Ä hua sum nu thenna stenin atte, han gömdin gierna thet bezsta han matte *ib* 2: 5. ehwars föghati

ella häredhe thet ware hälzt *GS* 27 (1375). skal konungen halla sin leide ää hwem han hänna giffuer *Kalmar recess* 1483 (*ed. G. Carlsson*) 62. ä hwes medhhielpere the haffua waridh *ib.* 68. oc vil honom fulkomeliga tilsta for alla myna arwa och frender e hwo the helsth kwnno vara som pa forscrifna gardh vilia tala *KTb* 110 (1491). segier them, ath i landith fasth bakes och brygges, i hwo ther til blyffuer til gester bwdne *GPM* 2: 30 (1511). — **ä hvaris** *adv. var än, var helst.* them och alt dheres godz, rörandes och orörandes, ehuarest thet hälst ligger eller är *Priv f Sv st* 94 (1442). — **ä mädhan** *konj. så länge som.* (*Vi skall hata dem*) ä mädhan wi them liffuande wita *RK* 1: 4479. thet wil jak werya, ä mädhan iak ma *ib* 1: 3807. — **ä när** *konj. när.* Thet hände en thiider att enär sancta Birgitta war kommen j gudz andelike widhertalan, tha kom jomffru Maria til henna *Hel män* 277. — **ä sidhan** *konj. alltsedan.* Æ sidhän iach var i Stokholm senest, tha var jach aldri helbrydh sidhän *Reuterdahl Kyrkohist. III*: 2 *s.* 559. ä sydhan men käre fadher aff werldenne leedh *FMU* 4: 352 (o. 1470) — **ä sum** *konj. allt eftersom.* Nar som hälghe männene läsas, sagh hon jomfru Mariam, ok hwan hälghan man, ä som han wardh nämder, ödhmiwkligha fallandes a knä for härran Ihesum *Mecht* 307. oc faar thär baade tholl oc päninga, ä som thär mals til om aarith *VKJ* 11. — **ä til** *konj.* (*ända*) *till dess att.* han sagde ther aff ä til han doo *RK* 1: 877. Han hiolt ther ä til nattin kom *ib* 1: 1622.

ädhel *och* **ädhele** *adj.* (*Mlt.* edel, edele) 1) *ädel, högättad, av förnäm börd.* Bekennis jag ... att jag vill vitne vara fullige oc bevise medt sanning, att Hr Magnus Ingesson ... var ädle oc ächte både om fadher och modher *Vg Fornmt I*: 10 s. 30 (1489). medh nagra faa smasuena, alt hoffuesinnet och eddelle blodh vndantagit, vtan fengelse och beschatningk *Rydberg Tr* 3: 490 (1502). The andra erligha herrer, riddara och swena, äddelle och vädele, riche och fatige ... skolo och magha aff ghaa medh lijff och sundh *ib* 3: 491 (1502). (*Då*) worte instengdhe all menege ädle, quinnor och mendh, biscoper och prelater *HT* 38: 118 (1523?). Forsth wtkalladhe the biscopaner och nogre eedle. Sidhen ledhe the wt ... een stor hop baadhe edle och oedle *ib* 38: 119. thenna breffuen lyddhe moth andelege herrer och ädle mendh *ib* 38: 119. aff them ädhlasta härtoganom Pompeyo *SpV* 315. 2) *ädel, framstående, härlig.* sancte Örian, ädhla riddare oc dyr martyr *SvB* 407 (*början av* 1500-*t.*). sancte Örian, ädhele riddare, ffri oc staldz *ib* 408 (*o.* 1520). Thol oc pina är swa

äderle ath gudh wil änkte annat gifwa vthan sik siälwan for thet *Saml.* 6: 159. 3) *ädel, fin, dyrbar* (*om sak*). Thätta är ädhlastha fructin *SpV* 446. ärw the ädla stena, tha fästher jnghen fiil pa them *PMSkr* 494.

ädhelhet, ädhlahet *f.* (*Mlt. edelhet*) *ädel börd, höghet.* Gudz kärlekx pröffwilse är ädhlahetinna forsmädilse *SpV* 427. Täslikes sagde Thelamonius ... (*Ulysses*) ... ey wara byrdog heller from j hädelhet som han *Troj* 271. — *ss titel.* Iach haffde gernä scriffuit eders ädelhet (*dvs. Svante Nilsson Sture*) tiil i gaar *GPM* 2: 131.

***ädheliker (ädhliker)** *adj.* (*Mlt.* edelic) *ädel, välbördig.* Tiil then aldre edligaste oc stormektigiste herre her Cristiern ... sendes tette breff *STb* 5: 315 (1520, *Kop*). *ib* 319 (1521).

ädhelikhet (ädhlikhet) *f. ädelhet, höghet, härlighet.* iak ... gaff mina wällokt swa som canel oc balsamus, widhergangandis sina ädleghetz kraffter *JMÖ* 144.

***ädher** *konj. eller. I jämtländska brev; Fno.* eđr, eđa. Alle men the som thetta breff se ädher höra *DN* 14: 144 (1490). som til then for:de tridiwngen j Österbergwm nw ligger ädher ligath haffwer *ib* 83 (1469). wordher Andres ädher Olaff Erikxsson nokot vfrels j then tridiwngen j Österbergwm thet skall for:de Olaff Tomas(son) frelsä them *ib* 83 (1469).

ädhla *adj. L. ädel.* Än thet at toligh ädhla nathur saa fatighe ok slemo thinge tilföghis *SpV* 356. — *Jfr* **oädhla.**

ädhla (ädhle?) *s. natur, art; utmärkande drag.* än tha at nakra a hionalagxsins wäghna waro orönta könith, tha likowäl doldo the medh hogxsins ädhla ällir ärlikhet *SpV* 162. Thänne mathin haffwer, äptir thy wiis manz ädhla är, alzskona sötma i mwnnenom *ib* 421. Thätta är fulbordogha människio enkannelikit ok ädhla, at nythia sin krop til ärffwodhit ok til byrdhena *ib* 446. än the rike synas fafänglika wälla wndhir sik sinna byrdz ällir släktz ädla (*lineam suæ nobilitatis*), for thy hwat the wilia ällir ey, tha likawäl nödhgas the haffwa til brodhir thän som fatigher ok forsmadhir är *ib* 558.

ädhla *v.* (*Mlt.* edelen) *ädla, förädla.* O hwat äro mankönsins nathur haffwir, jordzlighin födhis aff jordhinne, ok aff fadhirlika guddomenom ällir gudhelika fadhirlikhetinne ädhlas (*insignitur*) then som fatigher är ok wtlänninge, än the rike ... (*se ovan under* **ädhla** *s.*) *SpV* 558. engin dygd är wärdh ful lön wtan hon ädhlas medh kropsins öffning *Mecht* 229. alla hänna dygder the äthlas (*nobilitantur*) oc dyrkas thär wtaff *ib* 216. — *Jfr* **forädhlas.**

ädhlahet *f. hög börd, värdighet.* Gudz kärlekx pröffwilse är ädhlahetinna forsmädilse *SpV* 427.

ädhlinger *m. ädling, adelsman* (*Mlt.* edelink). skal jngen ... koma j rikesens radh vtan the som ära rikesens ädelinge jnfödde män aff riddere *Kalmar recess* 1483 (*ed. G. Carlsson*) 64.

***äffen (effen)** *adv. jämnt, alldeles* (*Mlt.* effen, even, eben *jämnt, lika; noga, alldeles*). (*Hustru Birgitta stod till svars för sin skuld*) swa ath tet löp til hopa offen C mark *STb* 4: 61 (1505); offen *trol. fel för* effen. (*Om en gård*) bredden op til gamble myntet effen xxx alne ... bredden wed gamble myntet effen xxx alne *ib* 4: 217 (1511). (*Två rådmän hade närvarit, då*) Jachob Larensson wittrade sin son Peder Jacobson hundrat mark effen för sith möderne *ib* 4: 313 (1513). hulkit skot... reknades ... ok lop skothet xijC mark effen en ij mark (*dvs.* 1202 *mark*) *Stock Skb* 34 (1517). Tha lop skothet xjClx march effuen *ib* 155 (1520). Tha bleff staden honum skylligh C march effen meth sa skel och fförord, at bär Biörn Person the xx march saköre op aff Hans Koch, tha bliffuer stadhen honom inthe mer skyllig en lxxx march effen *ib* 296 (1512). giorde och hans matskap Biörn Persson rekinskap, hans opbördh moth hans wtgifft. Tha bleff staden honum skylligh C mark effen *ib* 296 (1512), 297 (1513). war stadin tilforen x mark effen *ib* 298 (1514).

***äfia** *f. dy, gyttja* (*Isl.* efia *f.; Dahlgren, Glossarium*). niyo laas äng i äwione i Nordhanboors änge nordhan älfwena liggiande *RP* 2: 202 (1390). Tolke prädicara ärw like them man, som wille lära aasnanom leka j harpo, oc som thän thär wille byghia sloth j träk älla äffio *JMPs* 486. star han (*pråmen*) pa bothnen i äwyone *BSH* 5: 226 (1507). *Jfr* **staräfia.** — **äfio butn** *m. ävjebotten, dybotten, gyttjebotten.* fore onda lucht skuld som ther stigher vp aff äwio butnen *FH* 2: 129 (1441).

äftir *prep., se* **äptir.**

äg *f. L. egg, vass kant.* Acumen vel extremitas ferri acuti ägh ok vddher *GU C 20 s.* 429. mädh groffwom traad sömandis j äggiana *PMSkr* 545, ett vllitt kläde ... skickatt så at thett haffwer wedh hwarie eggene en karm *ib* 598 (*avskr*). brynestenen smöries medh olio, vm äggen skall warde godh *ib* 633. *ib* 433. *SpV* 440. — *Jfr* **knifsäg.**

äg *n. ägg* (*särskilt hönsägg*). Jtem sod aff rötth vin oc ther j hönsa kräffuor oc bacat äller steekt äg *Småst på Fsv* 2: 271 (*i en matsedel*). Jtem eyg for iiij ort. *Skotteb* 395 (1465). Paaschadagh ... äg offwer alt bordhet *Brasks Matordn* 10. kluffwen äg medh ätikia, en räth saltgröön fisch *ib* 11. — **äggia bloma (äggploma)** *f. äggula.* somme plägha walka ägh plommorna sidhan the ärw stekthe j järn pannonne til thäs olyan rindher wth *PMSkr* 403. — ***äggia fladha** *f. äggkaka* (*Mlt.* vlade *kaka*). placenta ... wlgariter apud nos äggia fladha *GU C 20 s.* 453. Til afftanen en räth fisch, äggiaflada, stechen oc osthen *Brasks Matordn* 10. *ib* 11. — **äggia kaka** *f. äggkaka.* Jtem smaa skorna sodna roffuor medh osalt smör oc öwärst opp(a) än eggekaku *Småst på Fsv* 2: 270 (*i en matsedel*). item äggecager, item j faat fisk, oc kalle steeken etc. *Brasks Matordn* 1. Odensdagen til middagh ... torfisch, geddher, gös eller braxn, rödhing, makrel eller lax salt eller äggiacachan *ib* 6. — ***äggia miolk** *f. äggmjölk.* äggemiölk, groff maat *ib* 1. — ***äggia oster** *m. äggost* (*maträtt tillagad av ägg, mjölk, socker m.m.*). faraköt oc fersk lax medh blodh äggia ost och gult moos *ib* 1. stekt höns oc lamb, kakor oc eggiaosth *ib* 4. smaa stechen, äggia ost eller botthermos *ib* 12. — ***äggia super** *m. äggsoppa* (*?*). Jtem ladhe Jon Swensson vth ij mark for win vm Walburmesso til egga swpen. *Skotteb* 408 (1467). Jtem j mark for win til eggasupen *ib* 420 (1468). — ***äggia vatn (ägvatn)** *n.* »*äggvatten*« (*äggvita med vissa ingredienser*). Tak thet hwita aff äggiom färskom ... lätandis thet blötas j the ägh wathneno *PMSkr* 519. — *Jfr* **anda, gasa,**

hönsa, pahöno äg, struzäg.

ägbloma, *se* **äggia bloma.**

äggia *v. eg. vässa; egga, sporra, mana, driva, förmå.* wthan han ware thär til äggiadhir aff them osynligha owenenom *SpV* 408. hulkin thet riffuer hellher riffsmen (*slagskämpar*) til egger suara slike sekth vor lans lagh viser *DN* 14: 316 (1523).

äggiare *m.* (*upp*)*eggare,* (*upp*)*hetsare.* ä hwar synd görs, thär är diäwlin äggiare til *SvKyrkobr* 118. sielfuer mannen är görären än diefulen är äggären ok tilskyndären *ib* 173. ve är them syndanna äggiare är *SpV* 431.

äggilse *s. eggelse, lockelse.* thär epther flydde han fran honom mädh sinom äggilsson *MP* 4: 179. Swa mangha syndhinna ägilse som människian veth med sik *MP* 5: 25. nar thu blinda siälena lukkar medh thinom onda äggilsom *SpV* 429. medh sinom äggilsom *ib* 431. tha wil jak wttrikkia fför edher diäffwlsens äggilse *JMPs* 515. aller syndha brone (*syndabegär*) vppwäkkelse ok äggelse *SkrtUppb* 356.

***äg(g)iärn** *n. eggjärn.* Sal armoniacum oc osläktther kalk röris samman som en tyok wällingh, oc thär j härdis godh ägh järn *PMSkr* 429. ther i släckes och härdes ägg iern *ib* 632 (*avskr*). Jtem såssom skelfängh är i watnomen till att härda ägg iärn, Så är och till att bryna ägg iärn huass *ib* 633 (*d:o*).

ägha (agha, *pres.* **agher, ägher; aager** *HSH* 20: 290 (1510)**;** *pret. sg.* **atte,** *pl.* **atto;** *part.pres.* **äghande, aghande;** *part. pret.* **att, äkt** *Svartb* 337 (1432)**)** *v. L.* **1)** *äga, ha som sin egendom.* Possidere ogha (*fel för*: agha *el.* ägha) *GU C 20 s.* 561. Kommin wälsignadhe mins fadhers sönir oc äghen himmerikes rike *MP* 3: 299. somlika owirgaffwo alt thet the attho *SpV* 335. Cananeus wttrykkis wara swa mykit som äghande ällir ägha. Thy hwilkin som sik omkringgiordhar j gudz räddogha ... han äghs aff gudhi, ok han äghir gudh *ib* 125. ther han ager Persiam och alth ... *KarlM* (*El*) 5: 15. (*Jacob Arnoldsson överlåter till nunneklostret i Skeninge*) thy goze sum han atte ij Apundhum *SD* 8: 20 (1361?). (*Konung Magnus tilldömer Bo Jonsson*) alt thet gutz sum hans husfrw ... atte oc skulde hauä vpburit effter fader oc moder *ib* 8: 36 (1361). alt thet Klämettor minna hustru fadhir hatti ok köpt hafdhe *ib* 8: 46 (1361). en gard j Vpsalum, sum fordhum dax atte en goder man heth Olauer bacare *ib* 8: 169 (1362). (*Ulva kvarn*) Hvilika quärn a̧pre kanunka ... hafdo, rädho ok atto aa sina dagha fore honum *ib* 8: 195 (1362). therä gooz, som the atta ij Wärmalande *NMU* 1: 62 (1367). *pret.* atte (*åtte*) *SD* 10: 48, 49, 74, 84, 96 *m.fl.* (1371). hwilkit godz for:de herra Karl sagde sig och andra klärka, ther fore honum hawa aat the prebendo, som war gör äpther Thörna Karlsson ... ää sidhan ... hawa aath och hafth *SD NS* 3: 150 (1416). domprowasten ... hawer altid siälffwer haldet gaard oc vaard vm ängena for:da oc aatt oc nytiath hona *ib* 3: 451 (1419). eth gotz som heter Nolima, i Lundha sokn liggiendhä, huilkit for:de Torkil sagde sin moder fader Larens Gunnarsson haffua äkt, ok biscop Magnus sagde at Lunda kirkio haffde äkt thet godzet förre *Svartb* 337 (1432). hälganz husit agir twa dela ok Dawid Laris agir en tridiung i for:dom garde *ATb* 167 (1462). han miste ena silffskedh medh sinom skedom, Marten i Näsby aatte henne *ib* 283 (1468). Swen som köpte skippet ... stoodh til fore rettin, ath Lasse Laurensson hade atte i sama skippet xx marck ok Olaff Mikelsson i portin besatte ther inne xv marck *STb* 1: 20 (1475). ägher clostridh eeth heffdaskiffte aff Pella i Hakafors *VKJ* 49. äger clostridh i eno laxafiskerij och callas Öösten *ib* 64 (1480). the vj^{te} (= 5 1/2) marck som Oleff kokx stiwff sön ager *SJ* 2: 111 (1488). tet huss och waninger som wor kiere söster hustru Elsseby Gerdz dotter her Mogens Ericssons borgemesteres effterleffua hustru wdi bodde och til hopa otthe *ib* 2: 304 (1496). möstä jeg althet ... thet jack aatä *GPM* 2: 426 (1511). (*De hade*) röffuath och sköfflath i fraa honum alth thet han otthe *HT* 38: 123 (1520). — *pres.part.* Swa som enkte haffwande, ok tho likauäl all thing äghande *SpV* 384. ii thännom tima äghanda at allom Skädhna by *SD* 10: 159 (1372). ... äro rätte eenäghanda at Skädhna aa oc fiskerii *ib* 10: 159. Niclis Olafsson ... gaff sinom älskelega brodher Pädher Olafsson ... halft sith stenhus meth allom gardsins thillaghom ägandis i Stokholm *SD NS* 3: 270 (1417). swa manga älghe grawa som iak aghr vppa Biörna käll *JämtlDipl* 193 (1423). althet henä fadher Olauer Goutason atte j Thangeras *ib* 219 (1431). vnte miik sina iordh swa mykin som han aatte j Ytrahoadall *ib* 225 (1432). at Sighriidh som miin laghgipta konä är aagher här inne medh mik fyratighi iämpska mark *ib* 232 (1435). waar incigle som incigle aaghom *ib* 298 (1448). mik siälffwom ey jncigle agande *DN* 14: 101 (1477). wi flere for:de som ey agom jncigle oppa thenne tiid *ib* 14: 121 (1484). mik ey jncigle agande oppa thenne tiid *ib* 14: 122 (1484). (*jag har*) vnth minne sösther Helligha j Klöffsiö mine iordh ok arffue deler saa mykith som iak aagh *ib* 14: 411 (1524). — *taga i besittning.* j ... skulen inga äghaskolandis landit (*ad possidendam terram*) hwilkit war herra ... skal idher giffwa *MB* 2: 4. Aff händum vi vs ... thä fornempda hus Risabergha clostre til ävärlika ägho ägha sculande *NMU* 1: 65 (1375). jak hawir ... saalth ... gooz ... frälst ok ohindrath for hwariom manne ägaskulande *JämtlDipl* 129 (1376). **2)** *ha till äkta, vara gift med.* Erik Nipertz som eght her Thures modher systher *Arvstv* 43. **4)** *ha som barn, vara far till.* Samma dach feste Pedher spilare lach sielff xij: e, ath han ecke atte barnit medh konan *STb* 3: 229 (1495). — *ha som barn, vara mor till.* om henne händer fleere barn agha än hon nw medh mik aagher *JämtlDipl* 283 (1435). — *ha till moder* (*om jungfru Maria*). Swa at thu skalt witha hänne wara attha, fore thässa wäghana (*ante vias istas possessa*) ... thy atthe (*possederet*) Gudz son Mariam, fore thänna wäghanna opbörian, swa at han wtwalde hänne til sinna modhir, thär fore at han wille födhas aff hänne *SpV* 193. **5)** *vara herre över.* ginstan effter brödz bithan jngik diefulen j hanom ok han sidhan äuerdeliga ägdhe *SvKyrkobr* 170. Jak seer wisseligha at likamen härradis owir andan, ok dödheligha skuggin ok thera eghin glömska atthe ällir styrkte them *SpV* 368. **6)** *ha rätt till.* forscrifna stenhws ... egha niwta och bruka sik til nytto och bestand *SJ* 2: 50 (1479). glädz Birgitta tik ägx äronna sangher *JMÖ* 42. — *ha rätt till, innehava på grund av ämbete.* the prowentona j Lönköpungs kirkio som Sancte Marie Magdalene til höre til wphälde til gudz thienist them klerk som hona nw aghir j hans liiff

dagha oc sidhan allom them som hona faa äpte han agha *BYH* 1: 173 (1369). thet wari ensaak malsägandens, som gengerdena atte *SD NS* 2: 830 (1414, *gammal avskr.*). **7)** *vara skyldig, äga, böra, skola.* (*Nils Bengtsson*) gör iak tet allum mannum kunnot ... tet at iak eger at gelda minum kera swslinga ... ena mark korn *SD* 6: 271 (1351). tha feste Magnus Benthson siälf sette lagh at han ey atthe Olaf Hinrikson i Stokholm j lesth iärn *ATb* 201 (1464). Hena myntomestare aatthe hanom ena somo peningha *ib* 231 (1465). ytirmer war Ragul bikändir ath han aatthe Eskile x mark p:ga *ib* 236 (1466). Hans krokfoth talade til Olaf iämpta om xvi stigha koll han hanom pliktogir var oc Olaf iämpte stodh til at han atte hanom for:da koll for eth par vgxa *ib* 257 (1467). Hans krokfoth fäste lag siälff sätte ath han atte ekke Rauidhe ena j lästh byug möll *ib* 266 (1467). Hans krokfoth feste lagh medh siälfsins edhe ath han ey aatte Ion Fasbiörnsone ij mark för eth panzar *ib* 278 (1468). Niels godabrodir sagdis för rätta ath han skulle giffwa Hinrik gulsmidh sex mark som han kännis agha hanom *ib* 283 (1468). iak aghir hanom iiii örtog i sama somonne *ib* 297 (1468). hans hustrv aatte inte Niels törn *ib* 321 (1470). bethaladhe jac Martin bakare 18 öre suenska, som klostridh atte honom *VKJ Bil.* 282 (1466). thenne vi man gingha lag medh Larens Tididkosson thet han enthe attha Swen skrädare meer iiii skillinga *JTb* 77 (1481). Matis ... pantsatte Niclis ... en stenbod och en kellere wnder samme bod ... fför ... liiij mark, som Hans Japson war honum skylligh fför noghre aar ... fför en ... ffullan pant til en ffri forwarning, hulkin Hans Japsson otte samme Matis tunne-(binde)res hustrv tilforend *STb* 5: 95 (1516).

ägha *f. L.* **1)** (*abstrakt*) *ägande, innehav, besittning.* Jäk hawer giwit herra Broþere af Jwng fult wald at wmfara heþirlikum herra herra Lauris Magnussoni i mit goz Arnathorp ... hanum ok hans ärwingium eghit göra til äwärþelika ägho *SD* 6: 343 (1352, *avskrift*). til äuerdeliko ägho *JämtlDipl* 142 (1391—1406), 143—145. kiopte jach till ewinnelege äye *TrollesJb* 42. til ewynnelica äygho *SD NS* 3: 48 (1415). Thy lathar iak honom then fornepdha gardh vp til äwerdhelika hägho *ib* 3: 130 (1416). til äwärdherligha ägha *JämtlDipl* 143 (1391). til alla oodhals och euerdelica eeggho *ib* 190 (1422). til euerdelica eggho *ib* 190 (1422). thil äuerdelica ego ok odalls *ib* 284 (1447). hwilka tompt jak brodher Niels Scriffware haffwer stath tiill egho forscreff-nom Swen Nissason för 1 skilnigh om aaredh *VKJ* 180. til äwerdelico ägo ok odal *DN* 14: 129 (1486). vndher ffor:de Paffuel ok hans ärffuingher til od-hals ok effuerdeligh egher *ib* 14: 314 (1523). til od-halss ok äwerdeligh egher *ib* 14: 317 (1523). til euerdelica ego *STb* 1: 312 (1481). Oc til egnar for:de gode herrer eller hwart the them skickande warde til ewigh egha *Svartb* 558 (1508). **2)** (*konkret*) *egendom, jordområde, gods; pl. ägor, ägodelar.* iii teghä nordhanwardhe j äghinne *SD* 8: 1 (1361). om hans äghor, swa myket räkkia kunno *JämtlDipl* 199 (1425). at han sculle the manzböterna wt gifwa j faste ägho *ib* 224 (1431). at Jngolff haffde giort awer-kan medh rudhening uppa the egho som hygde ath liggia skulle til konungx eghe Byxbaakkä *ib* 297 (1448). samastadhz haffwer clostridh ena ägo, som Bäncth Stwre gaff *VKJ* 156 (1447). swa langht offwan qwernena, som Thranaasa ägha til siger *ib* 98 (1447). är withande, at en ägha är i Winistadh-om (?) äghom, som kallas konwngx ängh, hon är ofwer the 15 attwngha i bynom äro oc komber enkte widher bysens ägho *ib* 11 (1447). med allom tillaghom när by och ffiärre holt och hagha j waato och torro hwar hälzt thet kan liggia som them eghomen bör ath fylghiä *DN* 14: 67 (1451). min fadher ffyk Gwttorm vestre gardin j Hägrin oc twadelanä j allom ägomän badhä när oc ffyerre *ib* 14: 70 (1459). swa langt mina äkor räkia *ib* 14: 109 (1479). hulkith swidh som liggher millan presthe eghomme i Swndha ok Olaff Stenson engh i Aarwik *ib* 14: 215 (1517). en ffiärde parth j eth ffiske j Paan ligendis j Twnnewaagh skath eghwm *ib* 14: 317 (1523). jngen haffuer til tal eller egher j samma huss vtan forscriffne Jon *STb* 4: 63 (1505). — *en fattig mans ägodelar.* han wilde ware her ighen, effter thet hans ägher och fatighdom finzs her stedes orappet oc oforskingreth *STb* 5: 334 (1521, *Kop*). — *Jfr* **alder-, siälf-, um-ägha, bondaägha.** — **ägh̊odel** *m. L. ägodel, ägolott, andel; besittning; egendom.* Kännoms vi meþ þässo breue os heþerlikom manne Olaue Aggason haua latit allan varn äghodel i Iärastadhom *SD* 6: 271 (1351). een äghadeel J Howathorpe skogh *SD* 10: 92 (1371). ath wi ... hawum salth war ägho deel ij Dywghia i Varneme sokn *NMU* 1: 66 (1381). Sagde Swen Torstenson seg skulle haffue en äghedeell *TrollesJb* 53. forbiudher iak hwariom manne thenna fornämpda äghodeell hindra äller qwäliä *NMU* 1: 105 (1425). noker clostersens gotz oc ägho-delor rörlica ällir orörlica *Priv o skyddsbr* 178 (1442). tha vnnom wy oc giffuom alla closter-sens landbo, gotz, oc äghodela om kring war Rike frij oc fräls for allom alegningom *ib* 180. ath hwar en aff them särlestis matte faa nokon eegedell här nest vider clostreth *Nio handl rör Vkl* 224 (1390). Thetta äru hagha märke om kirkionne eghodele j Sundom *JämtlDipl* 293 (1448). medh allom tillag-hom som ther till ligger och lighat hafuer aff forno och rättelica medh laghom bör ath fylghiä them eegha deelom *ib* 306 (1450). vm the nogodh tiltal haffua vm nogra ägodelor til Sueriges rike *G. Carls-son, Kalmar recess* 1483 *s.* 67. jnbyggere ... som theres godz och ägodelor haffua orettelige mist *ib s* 68. jach fik aff hanom hans eghodelo j Hägran *DN* 14: 93 (1473). oc til eygnar jagh thet sama eygodell minwm brödrwm Joan oc Olaff oc alla törra arffum *ib* 14: 97 (1475). oc med lagom böör ath fylgiä them for:d eygadelom *ib* 14: 104 (1478). oc skiliom wy for:d brödher the for:d eighodeldh j for:d Walla vndan oss *ib* 14: 113 (1480). Swen i Nyiaboda ... loffuade honom hwgga nogan skog pa her Hanis Kröpelins egedelar *STb* 1: 264 (1480). the gooz ok häghudela som the athte ath ärffva *Vg Fornmt I:* 2: s. 52 (1482). thenne forr:de Nordensyö hytte och andre ägedele *GPM* 2: 83 (1488). Tribek medh alle the ägedeler ther wnderligge *ib* 2: 53 (1495). Tes-likes haffua the ther vthtagit ... gwl, sölff, pen-ninger, harnesk, bössor och värier, boskap och äge-delar *HT* 38: 123 (1520). en tyrann ... tager alle ägodelerne aff almogenn *PMSkr* 676 (*avskr*). *Jfr* **lös-öris ägh̊odelar.** — ***äghodöme** *n. äganderätt.* oc for thän sculd sagdhe han sik haffua wrmyndes häffdh vppa for:da änginna äghodöme *Priv f Sv st* 129 (1454, *avskr.*). huilkit godz oc ägor iak her til

haffuer hafft med ret arff j fullo ägodöme oc mine rolige haffuandis wärio obeknibit *Brasks Kopieb* 27 (1510). *Jfr* **eghindöme.** — **ägholuter** *m. L. ägolott, andel.* medh allo thy som them sama minom ägho lut til höre *SD* 8: 57 (1361). swa mykit som min ägho lutir är *ib* 8: 57. at iec hawär giwöt ... allön min eghelut ij Botäthorp *ib* 8: 230 (1362). *ib* 8: 314 (1363). min ägholwt j yfra Lansrumi som är iiij örthogha afradhe j aker oc ängh, skogh oc fiskäwatn *ib* 10: 10 (1371). *ib* 10: 109, 110, 127, 131. ok ther fore til rät vidhergiäl hafuer Jak them brödhromen pantsat eet halft markland jordh meth allom äghalottom liggiande j enom by heter Scora *Gadolin Pants Bil* 283 (1394). och skill iach fornämdom Olaue the fore sagde äghuluti med allom tillaghom vndan mich *DN* 14: 71 (1460). *SD NS* 2: 525, 526 (1412). äpter them witnom dömdom wi Jngolffwe the fornämda egholotte ffrälselica bruka magha oc j hägnadhe haffua *JämtlDipl* 298 (1448). halffdelen aff minom eghalutum i Engie som er en broderdel ok en fierdheparth i annen broderdelin *DN* 14: 219 (1518). *Jfr* **iordha ägholuter.**

äghånde *m. L. ägare.* hwadh som panther dyrare säls, än han forestodh, thet giffues äghande jgen *JämtlDipl* 197 (1425). Jens Nielsson äre retter egende til sama halffua gardh *SJ* 2: 173 (1490). — ***äghande del** *m. besittning, landområde.* meth allom wilkorum, friheeth ok eghande deel *SD NS* 2: 589 (1413). *Jfr* **äghådel.** — ***äghandis man** *m. ägare.* wi skulum i thessom fafängelika thingom wara sanne hägdhara oc skiptara och ey gömara ällir äghandz män *Hel män* 130. — ***äghanda rätter** *m. ägorätt.* hwilkit fornempda godz Liliastaþa jak later them ... vpp til äwerdelika ägho medh allom (ägh)andrät *Bjärka-Säby* 354 (1371). — ***äghandis syn** *f. L. ägandesyn, syneförrättning som vid tvist om rågångarna mellan två byar förrättas av jordägarna.* oppa hulkit först til nämpdes epter lagen ägandis syn *Uppl Lagmansdomb* 16 (1490, Oland). — *Jfr* **iordh-, malsäghande.**

äghåre *m. ägare.* gifi þät attar rätum ägara *Bir* 4: 179 (*aut.*). swa väl växer thet effter hans saaning som rätter äghäre thet saet hafde *SvKyrkobr* 192. *Jfr* **malsäghare.**

***ägheliker, äghliker** *adj. egendomlig, utmärkande. Jfr* **eghelika.** *SpV* 389, 400. *PMSkr* 593 (*avskr*).

***äghåelikhet, äghlikhet** *f.* **1)** *egendomlighet, egenskap.* tillbör at thu nw thera äglikhet ok ganglikhet ... gör for wara asyn nakraledhis synleghen *SpV* 138. **2)** *äganderätt.* joordh ... medh hiordhwall oc alle eghelikheet ij husum oc alle byghnyngh til ewerthelika egho *SD* 8: 30 (1361). *Jfr* **eghelikhet.**

äghin, *se* **eghin.**

***äghn,** *se* **eghn** *f. egendom, besittning.* in moth Kropstadha egor oc Lottestadha ägn *Värmland förr o. nu* (1925) *s.* 90 (1454, *avskr. fr.* 1500-*t.*).

äghåna *v., se* **eghna, tiläghna.**

äghålikhet, *se* **äghåelikhet**

ägskal *n., se* **hönsaägskal.**

***ägvatn,** *se* **äggia vatn.**

äkke (ekke, ikke) *adv. icke, ej.* hon ma äkke biltugha uara *ÖgL E* 15 *pr hs B* (*hs A*: egh). þer skulu äkki bort fara *UL Kg* 10: 8 *hs E, F, Espl* (*hs A*: äi). oskällikit atirhald räknas äkke vara dygdh ... J vilin äkke läta nöghia idhir ... Eghin vili är thän, ther idhir känne äkke spara naturinne ... Hwat vitin ij äkke at bätre är lydhnan än offrit. hafwin i äkke hört at alt thet ... räknas til fanyte glädhi ok äkke lönommen. hwat läsin ij äkke i ewangelio ... Ok modhir hans oc Iosep gafwo ther äkke samthykkio til. tha forsmadhe honom äkke oc lät sik ey forthykkia at fölghia them atir til Nasaräth *Bo* 135. Gudh giffuer allom offuerflythelica oc qwidar ikche äpther (*et non improperat*) *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 17. Vilde tu han dräpä ther pa at verlden sculde frelsäs? — Jngaledis. — Hwj ekke? *SvKyrkobr* 158 (*Lucidarius*). Ällir wilt thu samma täxtin ekke haffwa wttryktan widh eth annadh sin (*visne litteram eandem alio sensu explicari*) *SpV* 326. Hwi skal iak ekke styggas än mik giffs thät gudhi til höre ... hwar astwndar ekke (*quis non*) them at haffwa, vthan thän ekke astwndar thik at see, äller ekke wil rasklica til thik komma *SkrtUppb* 80. Them eyke witerlikit aff Sancta Olafs kirkio soknamen ... oc tha theras vitne eyke nar waro i for:da biscop Knutz nerwaro *SD NS* 3: 233 (1413). giorden j thette eke, tha wildhom wi rama kirkiene oc rikens besthe, hwar wi kunne *Lindblom Äbval* 7. Jtem rechta Niclis werkmester oppa nadh at han eke lot for koma manen som Hanes fine hvgh ... Jtem Laueres ... feste vt j mark for thet hiölt eke domen *ATb* 4 (1451). han orkadhe eyke siälff komma tiil rättha *ib* 3: 127 (1502). som han icka for tollede *Skotteb* 365 (1460–61). som icka war fortollet *ib* 367. at iak ykke strax sköt mik fraa rikins radh *Arvstv* 48. hulkit han eyke beuisa kwnne *DN* 14: 143 (1489). tha skal jak swara ther til ok eyke nakar annar *ib* 14: 156 (1499). her Benct ... bör engte ath swara till then skadhan ... och ecke eller til the twa tunnar salth *STb* 1: 55 (1476). Pedher bergxman och flere hans methbrödher j Karllagilleth skulo ecke offtare meer tala pa thet breffuet *ib* 2: 144 (1486). tha man hanom vptoch och rechnade hanom, tha war ther vtj eck fult iȷC *ib* 3: 407 (1498). effter Lambert ickie lyt haffuer borgemesterene och raadsins bud *ib* 5: 49 (1515). at skinen wore iche mere en xi timber *ib* 5: 87 (1515). what hanwm drogh ther j fran, weeth man ickä *GPM* 2: 9 (1502). ekkie skal thu trughe mik thil ath drikka mera en iak wil *DN* 14: 223 (1520). — *pron. intet.* spöriande vm the hafdho nakat fangit. Sidhan the hafdho swarat äkke, sagdhe han, kastin wt nätit *Bo* 240.

***-äkt** *f. körsla, se* **timberäkt.**

***äkra** *f. liten åker.* (*Benkta Benktsdotter skänker till Vadstena kloster nära 10 öresland*) a äkrunne i Sudhermanna lande i Trynninge liggiande i Askanäsa sokn *RP* I: 408 (1378).

äkta (äkthan *SpV* 33**)** *adj. äkta; av äkta börd, i lagligt äktenskap född; i lagligt äktenskap förenad.* Llegitimus ... laghleghen och äktha *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 71. O Christi jomfru, wakta at thu ey säth thik offwir ällir fram fore änkiona ok the som äkthan bondha haffwer *SpV* 33. ganga til äkta hionalagh *ib* 110. Bäthir haffdhe thet warit for hänne, at hon haffdhe aldrigh stighit j rätta hionalagx sängh, än thaka swa skämmelika horkarlin j stadhin, thär äktha bondhin skulde wara *ib* 316. Första är theras, hwilka nakot haffwa ... forsökt aff kötzsins syndh, wthan äktha gipto *ib* 349. Bengt Pedersson, borgare j Abo, oc Appollonica Pedersdotter, j äktha hionelagh sammanbunne *Svartb* 428 (1448). Hanis Laurensson ... är äkta ok rekta bade aff fader ok modher *STb* 1: 108 (1477). thet war hennis

son äckta och räkta *ib* 1: 302 (1481). Oleff scriffuere om sith echta breff. ... (*han*) haffde eth breff pa ath han shulle echta wara födder bade aff fader och moder *ib* 3: 171 (1494). hustrv Gudelög ... war ekta afflad, borin och ffödh *ib* 4: 201 (1511). Per kopman ... som hedan aff staden falskelige och swyckelige vntrymde fran sin eghta giffto dandequinna hustru Cristin *SJ* 2: 151 (1489). Bekennis jag ... att jag vill vitne vara, fullige oc bevise medt sanning, att Hr Magnus Ingesson ... var ädle oc ächte både om fadher och modher *Vg Fornmt I* 10 30 (1489). — *Jfr* **o-, on-äkta.**

äktaskap (äkt-, äkte-) *n. äktenskap.* faar hon barn j äktskap *KTb* 70 (1433). han hedan rymde och hemmelica vntwek sit eghtaschap fran sin hustru och barn *SJ* 2: 151 (1489). sades arffuit for:ne Klaus offuerskerer til, äpter han haffuer hustrv Anna dotter, som skyldes fran Falkensten aff ächtascap *STb* 3: 351 (1498). äpther andelikit äkteskaps lagh *JMPs* 22. mällan hänne oc honom war sannare äkteskap än om nakor haffde til hänna alla wärldena lekamlica äktaskap *ib* 22. thän hälge andhe giordhe äktaskap mällan gudh oc människiona om ängilsens helsa, j jomffru Maria jomffruligha bruda hws *ib* 455. hennas astwndan war at hon matthe äga honom j äktascap *Troj* 11. han haffde saa fagra jomffru oc wälbyrdoga anamad siig ey tiill ektescap wthan tiill löska läghe *ib* 34. Priamus han haffde oc xxx andra natwrliga söner, som han afflade aff androm qwinnom atskyldom wthan äkteskap *ib* 35. tiill myna kära hwstru aktar jac tiig anama oc bliffwa medh tiig tiill döden j hedersamligo äktescapzs bånd *ib* 68. — ***äktaskaps kärleker** *m. kärlek i äktenskapet.* Han (*ädelstenen beryllus*) giffwer oc människionne äktaskaps kärlek oc ffruktsamlighetz dygdh *JMPs* 549. Hon (*jungfru Maria*) älzskade oc äktaskaps kärlek, ey lecamliken wthan gudeliken, fför thy hon war gudz ffadhers eghen brwdh *ib* 550. Berillus är en dyr sten ... Hans dygder ärw, at then honom bär är gladher, gömer äktaskaps kärlek *PMSkr* 462. — ***äktaskaps samföghning** *f. äktenskaps förening.* tw henne sa wanfrägdeliga beholler j oloffliga löskoläge, som haffde wäl fanget syn wederlige j wälbirdoghet j loffliga äkteskapzs samfögning *Troj* 44.

äldesmän *m. pl. gamla män. RP* 541. *Se även* **ällis man.**

äldras *refl. v. L. åldras.* alt thet som äldras ok wardhir gamalt *SpV* 251.

äldre *f. ålderdom.* — ***äldris iudhar** *m. pl. judarnas äldste.* tha han inkom, gingo prästahöffdingana oc äldris iudhane til hans *SkrtUppb* 304. — **äldris man** *m. gammal man.* äfter aldrismanna swornom eedh *SD NS* 2: 763 (1414). epter thy vi hört oc mynnelica aff gothom äldritzmannom vtspurt hafuom *ib* 2: 833 (1414).

äldre *adj.komp. och* **äldster, älzter** *adj.superl.* (*till pos.* **gamal**). *L. äldre, äldst.* han war ey äldre än triggia ara tha han waldis til konung *PK* 237. *RK* 1: 1836, 4506. vare fore mic the älzto oc bäzto män i häredhno *NMU* 1: 70 (1384). Thetta hafwom wi bespoort af älstha mannom i stadhenom, hwilke sin eedh hafwa ther vppa giorth at swa waridh hafwer *Troil* 2: 370 (1432). — (*på grund av ålder*) *framstående, ansedd, betrodd.* Calla saman älzsto män oc wisasto aff thinom ätmannom (*congrega seniores Israel*) *MB* 1: 283. — *äldst, sedan längst tillbaka bestående.* Fore thy äru Swerike oc Götland älzsta land oc bygdher thenna wägh Iorsala haff *MB* 1: 3. J skulin ey thörfwa äta eller nöta vtan idhert älzsta aarsädhe (*vetustissima veterum*) *ib* 376.

älekiär *n. aldunge; alkärr, -mosse.* Alnetum äle kär *GU C 20 s.* 17.

***äleträ** *n. al, alträd; alträ.* Annor thekn ärw til ath letha wathn j jordenne ther som wäxer ... äleträ *PMSkr* 207. äle trä är got til paala j kärrwm oc byggia paa them *ib* 349.

älf *f., se* **älva.**

älgher *m. L. älg.* Jtem bör kirkeherren haffua eeth böösте aff huariom biorne oc boge aff huariom älge ok reen *Svartb* 70 (1345?). — ***älghiagraf** *f.* swa manga älghe grawa som iak aghr vppa Biörna käll *JämtlDipl* 193 (1423). — ***älghsgardher** *m. stängsel, hägnad för att fånga älgar.* ath min fadher ... selde ärlicom manne Öndher Pedhersson een fiärdungh j then elzgardh som thil Riiswiik ligghir ... then fornämpdan älzgardh som min fadher selde vndhen mik *JämtlDipl* 190 (1422). then älghegarden vppa Biörnakäll ... kännis oc iac förnämde Sigurdh ath iak vpburith hafuir af fornämdom Steen allt thet han mik sakt hafde for thet fornämda fiske oc älgsgaard *ib* 193 (1423). halvin älxgardin *ib* 255 (1441). framledis fiske och älgsgaarda som min deel war *ib* 304 (1450). — ***älghshorn** *n. älghorn.* iij dycker (*däcker, tiotal*) älgz horn *STb* 1: 255 (1480). — ***älghshudh** *f. älghud.* Jtem Anders Staffansson til achther ... fore elgs hwder och koohuder *STb* 3: 128 (1493). swa at hwadt wij her inleggie til selskaps (*handel*) skal föreköpas kopar, elgxhuder, salte huder oc talgh *ib* 5: 311 (1520, *Kop*). Verderingh uppå alle vttlänske och inlänske warur ... Anno 1523 ... Elgshudt 12 öre ort. *Linkbiblh* 2: 210. Item tiära ... Grawärrk, Härmelin, Elgxhuder *HSH* 16: 70 (1527, *Brask*). — *Om älggårdar o. dyl. i Jämtland se N. Ahnlund, Jämtlands historia* 1: 464 *f.*

älla (hella) *konj. L. eller.* Antiquarius gambla äranda scriffuare hälle i mynne haffuer *GU C 20 s.* 27. Om hon höre gärna bakmaal oppa annan älla wanfrägdh, haadh älla gab älla andra onda thalan ... Om hon gladheligha höre annan röghias oc förthalas, wanwördhas älla fördömas til sinna frägdh älla liiff ... Om hon försma höra ... nyttugh awitilse älla straffan, hilsamlighin raadh älla gudz bwdhordh älla enkanligha gudz ordh älla the ordh som dragha til gudz tienist *SkrtUppb* 192. en riddare aff Swerikis rike spordhe til ena spakonu vm thäs rikesins män skullo örlögha ... mot konungenom älla ey *Bir* 3: 396. thet Laurins byggir nokron hws ällä boor ällä förir aa the samu iordh *SD* 8: 269 (1362). hindra, qwälia, älla j nakre mato skadha *JämtlDipl* 114 (1371). Allum Mannum them som thetta breff höra älla se *ib* 119 (1374). Alla thöm som thätta breff see älla höra *ib* 137 (1383). Alla thöm thetta breff höra ella sea *ib* 146 (1396). thet egh er gifuet hella salom sällt *ib* 268 (1443). allum them thetta bref hora hella see *Gadolin Pants Bil* 270. *Om denna brevingress se även* **äller.** ok forbyder jak hwariom thetta optermere hindra ell (*så!*) quelia *FMU* 3: 259 (1442). Glasvindögh skulo eygh hafwa färgho vtan hwita älla gula *Hollman Bir Extr* 234.

ällar (hällar) *konj. eller, se* **äller.**

ällas *konj. L. eller.* hwar är Roland fästiman min,

ällas Oliffär brodher brodher min *KarlM* (*El*) 109. Ängin klokh skyrdh skal vara i dorum, vindöghom, ällas pilarum *Hollman Bir Extr* 234. Aa bialkomen skal medh thilde ok leer ällars tyghil thet gwlff göras, som systrena standa aa *ib* 234.

ällars (ällärs) *konj. L. eller ock, eller.* huar änkte är förra ällir äptra, änkte andro meera ällir mindra, ällärs annars *Bir* 3: 300.

älle *f. L. ålderdom.* — ***ällis folk** *n. gammalt folk, ålderstigna människor. DD* 1: 41 (1382, *avskr.*). — **ällis man** *m. ålderstigen eller gammal man.* aff äldis mannum sum Sigga Jngemarsson ok herra Jacobe *SD* 8: 178 (1362). spordhum vi äldes män lekmen aat *ib* 8: 195 (1362). som vitnesbreff lyder oc innehaaller som älles män paa Dal ther paa utgiffwit haffwa *Vg Fornmt I*: 4—5 *s.* 70 (1514). the ... hafdho hört aff ällismannom at herra Waldemar Erikxsson ... hafde the sama öö epter sina föräldra ärft *SD NS* 2: 809 (1414).

ällens (ällighens) *adv. L. annars, för övrigt.* Tecktes hanom (*Hans Brask*) tha att blefwe kwar, holle messer oc ellenss tiene gud *HSH* 15: 16.

äller (eller, häller, heller, älder) *L. A) adv.* **1)** *eljest, annars, i annat fall, i stället.* släp han raskelika ällir wänt thik gudz hämpd *Hel män* 203. Stigh nidher ok säth tik j mwllena, ey är sighiandis allaledis, huru the sik ställa, wthan ällir önkandis ok gratandis *SpV* 110. Ällir haffwer thu ekke thänna stighans skapnadh ok formam giffna ällir wtkastadha aff warom hirdha Benedicto *ib* 394. Thij forbywdom vij varom äptherkommandom (*att tillägna sig denna jord*) Vthen eller them ... fornämpda klostre oplatha *Nio handl rör Vkl* 230. (*Det var ovisst, om bröllopet var gjort i Sverige eller i Danmark*) Var bryllopit j Suerge giort ... ellir var bryllopit giort j Danmark *Arvstv* 37 (1461). **2)** *hellre, snarare.* tha skulle han ellir latha oss hedra än wanfrägda *Troj* 6. fornwmstogo manne tillyder eller wtkorra döden, än forsmädeliga taga syn ord tilbaka *ib* 13. her Benct ... bör engte ath swara till then skadhan ... och ecke eller til the twa tunnar salth etc. *STb* 1: 55 (1476). *B) konj. eller.* j within hwaske dagh ällir (*hs*: allir) stundh *MP* 5: 197. ffore gootz ällir päninga, ällir nokra wärdzlika äro skuldh *ib.* medh hwat orätuiso ällir dyäffuolzliko hyälp tet kan saman koma *ib.* qwämeligha kanth thu thässe thinne högfärdh ey likawägha äller andra manna wranga astwndilsom *SkrtUppb* 25. huilket the nw litet äldar enkte akta *ib* 330. Thänna sama jomfrun saa thänna stighans liknilse. ällir lärdhe j sinom sömpn aff änglenom *SpV* 394. (*vi skola*) ganga ällir framliffwa wan tima, swa som aat trappom j himilslikom dygdhom *ib* 395. hafde han thäs fulla maght oc rät, the samma ö bortgiella, gifwä älligher äpter sinom eghnom viliä skipä *SD* 8: 158 (1362). at han älligher the eynga maght hawin, hona ... medh nokra handa matto hindra älligher qweliä *ib* 8: 159 (1362). Þe sama goz for hänne hindra hella ater kalla *ib* 8: 293 (1363). medh sämio heller swornum edh *ib* 8: 598 (1364). vil iak thet aldre hindra hellir opaa tala *JämtlDipl* 147 (1397). Jtem ... ringe han (*klockaren*) ... tha iij slaar wtan högtidhen eller annat kräfuiä *ÅK* 61. tha magh jac skylda tich for ransman eldher for tivff *ATb* 6 (1452). han skulle gifwa Iönis Iapson pant äll (*sål*) pä:ga jnnan xiiij daga *ib* 184 (1463). tha setter ter inghen tro heller liith till *STb* 5: 337 (1521, *Kop*). Allum þöm þätta breef höra häldhyr see *SD* 8: 46 (1361). Alla them thetta breff se häller hörä *ib* 8: 158 (1362). *ib* 8: 293 (1363), 579 (1264). Alla the thätta breff höra hälder se helsom wi *NMU* 1: 74 (1386). Alle män the som thetta breff see äldher höra *DN* 14: 96 (1474). *Denna ingress till öppna brev är rikligt belagd, t.ex. JämtlDipl* 115 (1371), 116 (1372), 129 (1376), 130 (1378), 140 (1386), 142, 144 (2 *ggr*), 145, 147, 156, 192, 233, 234, 278. — äller ok *eller också*: skal Rawme skiperen gaa lagh ... för then bernefisken Birge Persson taler honum til om heller och betale honum fisken *STb* 5: 193 (1518). — hvad äller (hälder) ... äller ey *vare sig ... eller, huruvida ... eller*: jac weth wäll hwad ellir jac will ellir ey *Troj* 67. the trickte j mot troyaner swårliga och landstygo hwad eller the wille eller ey *ib* 109. hwad eller grecana wille eller ey steg han mäkteliga tiill syn häst jgän *ib* 126. hwad ellir han wille ellir ey matthe han aff hästen oc tiill markena *ib* 129. tha hade han ey annor råd än han matthe fram hwad ellir han wille ellir ey *ib* 161. hwad han wilde bliwa widh reth eldher widh nadh *ATb* 5 (1452). — hvarke ... äller *varken ... eller*: Jens Jonsson haffuer inthe tale staden til effter thenne dagh huarke paa Clemetz wegne eller sielffsins wegna j nogen motte och stadin jnthe tiltal eller til Jens Jonsson eller hans epterkomende *SSkb* 2: 297 (1512). — eigh äller, äkke äller, *ej mera, lika litet, ej heller*: her är ey takel eller tog tiil, ey eller segel, ey tiäner thet eller wäl at löpe innan skärs medh *BSH* 5: 583 (1517). tör han ekke eller ther befatte sig med *BSH* 5: 592 (1517). — äller ... äller *antingen ... eller, vare sig ... eller*: fadher oc modher hafdho likama wäl skipadha eller til dygdh eller til last *MB* 1: 143. — *Om skrivaren avbryter och framkastar en fråga*: Nw talar war herra til Cayn oc spör aff honum ... Hwar är Abel thin brodher Han swarar Sannelika iak weet thet ey, eller hwi skal iak göma min brodher *MB* 1: 163. Äller weedzst thw ey ... *Lg* 2: 824.

ällighis (ellighis), ällis *adv. se* **älläghis.**

ällipte (elloffte, älffte) *räkn. L. elfte.* biscop Thordh gaff ... Ingerdh ... thry orislandz jordh j Nörrasandom ... for halfft ällöpta ortughlandh jordh j Hörstum *NMU* 1: 73 (1385). selff elloffthe *Arvstv* 46 (1461). Älffte (*högfärdens trappsteg*) är frälslika göra snödha gärninga *SvKyrkobr* 353. fran älloffthe daghen j mayo manadh *PMSkr* 304.

ällivu (älloffwo, älluffwo, eluo) *räkn. L. elva.* ällowo dagha *RK* 1: 4064. a ällowo tusend jomfrw dagh *ib* 1: 4398. älloffwo twsand jomfrur medh älloffwo thera höffdhingom *SpV* 233. solen ok manen ok ellefwe stiernor hedhradhe hanom *SvKyrkobr* 221. klokka wm älloffwo *PMSkr* 572. Känness iak mik ... haffua låtit ... Niclisse ... älluffuo örtuglandh iordh *SD* 8: 177 (1362, *avskrift*). jak hawer saalth ... min kwärnastadh Wika ... for ällighiugho mark penninga *Vg Fornmt III:* 7—8*s.* 152 (1375). thessin ällufwö gardha *SD NS* 3: 272 (1417), avskr.). a ällefuothusanda jomfruo dagh *ib* 3: 614 (1420). eleffva iamska mark *JämtlDipl* 291 (1448). för vax elloffuo ortogar *Kumla kyrkas rb* 61 (1490). för vax ii ortogor oc eluo öra *ib.* viii markyr oc eluo ortogar *ib* 62 (1490). Älleuo alna skulu pelarane höghe wara *Hollman Bir Extr* 234. *Se även under* **iungfru.**

***ällr** *A. Kock i ANF* 28 *s.* 186 *f., C. I. Ståhle ib* 69 *s.* 125.

älläghis (ällighis, ellighis, ällis) *A) adv. L. eljest, annars, på annat sätt.* Nu medhan almoghin ökadhir är ... och kunno sich ängaledhis älläghis bergha, thy hafuom wi thöm ... *FMU* 1: 407 (1387). the andre goz han togh mic ellis fra *Arvstv* 20 (1461). manga köstelige ting som min hwstru modher oc her Eric Twreson erffde elleerss effther theres modher *ib* 56 (*b. av* 1470-*t*). En hwat ther elliges faas ... Thet skal alt skiptes *G. Carlsson, Kalmar recess* 1483, *s.* 64. ällegist skal Benkhter vpbärä aarswäxthen *SD NS* 3: 422 (1419). Sidhen mik ey war mögligit för mijn longlige krankdom ... sa oc för thenne yslösning oc onda föore, giffue mik op til edra högmektighet Som iak elligesz gerna giort haffde *HSH* 13: 20 (*H. Brask*). ty at en moot en vore lijkast, eliest sither Sverige i större fara *ib* 13: 71 (1524, *Brask*). eptter iak tess wer ey förmar ... wara eder nade saa til tilbörlig tienst som the ther helbregde äro, som iak elliges gerna giorde *ib* 13: 125 (1525, *Brask*). elligis wardher hans folch förra tilneempt *Arnell Brask Bil* I: 18. *B) konj. eller.* vpsluka hennas barn, ällir son *MB* 2: 351. antinghia äpther mykin grath, Ällighis ok äpther at hon haffwer haffth stora ok mykla thanka a gudhz pino, Ällighis ok komber the glädhin i hwghin ... *SkrtUppb* 30. aldrigh fanz swa troen wen nokot sin, at han ey jw nokot lithit swik giordhe, ällis formatte göra *Mecht* 244. the skulin bätra i världinne alt thet the syndadhe j världinne ällighis at the skulin rensas ena stund sik siäluom til mere äro *Nio kap ur Bir* 26. Oc skal thätta jngen människio lata ... allägx andra bätringh almogan göra skal i gudz heder *Vårfrup* 130. medh nokra hande rät, laghum ällighis brewom ... then fornempde Boo Joonsson ällighis hans arwingiä ... hwad thet häller waredh hawer, om godz ällighis annor stykke *SD* 8: 569 (1364).

***älmeträ** *n. alm.* ulmus älmeträ *Växtförteckn. fr.* 1400-*t. hos T. M. Fries i Ark.f.Bot.* 3: 14 *s.* 8.

älska (-ar, -adhe, -adher, -at) *v. L. älska, tycka om, hålla kär; omhulda, vårda, gynna.* diligere älska. *GU C 20 (hand 2) s.* 72. the ther älska ok slama vndi sik ilgerninx män *KS* 49 (126, 53). älsker hon gudh, tha är hon mik kär oc älskelikin, än älskar ekke hon gudh, tha är hon mik leed oc hatelikin *Hel män* 277. swa som the älskadho sik i thera liffdagha, swa oc i thera dödh waro the ey atskilde *SvKyrkobr* 55. siälin älskande sin likama widherstygghis at kroppen skal thola oc lidha dödzsins beskhet *Mecht* 97. the mik älska skulu mere wptändas j minom kärlek *ib* 235. Eth kärlikit hiärta, medh huilko the skulo mik trolika älska *ib* 245. wtan twäkan älzskade the honom ... mykydh mera skall jomffru Maria älzska os ... fför thy hon älzskar meer alla them hänne loffwa, än alla ffädher oc mödher j alle wärldenne kwnno älzska sin endha kära son *JMPs* 536. the skulo mykyd älzskas aff hänne *ib* 537. han elskade Polixenam mera än siig siälffwom *Troj* 218. medh myklom kärlek haffwer jak gömkt min iumfrwdom epter tik, ty wil iak at thu skalt mik älska *Prosadikter* 179. swa frampt j wilin elska war nadh ok hylla *SD* 10: 76 (1371), *jfr s.* 75. forbiudhum wj hwariom manne ... hannum hindra eller quälio mote thessa waro brewe, swa frampt j wilin elska war nadh ok hylla *JämtlDipl* 115 (1371). sua frampt at j vilin älska wara hyllist ok naadh *ib* 141 (1389). antwardhar jac ... biscop Andrissa mina husfrv oc min barn ... oc bidher jac hans nadh ödhmiwkliga, at han älske them *SD NS* 2: 700 (1413). han henne her epther elzka wille ... medh maath, klede ok rycht epther sin ytersta macht *SJ* 2: 153 (1489). Kere venner, frychter Gud i hemerike, elskins inbyrdes och styrker lag och ret *GPM* 2: 97 (1519). — *Jfr* **aterälska, vanälska.**

älskan *f. älskande, kärlek.* Menniskionar äru swa scapadhe at the om jnbördes kerlek eller älskän sculi thienä synom scapare *SvKyrkobr* 186.

älskare *m. älskare.* O sötaste och welwiliogaste och åstundeligaste herre och älschare, Iesu Christe *Kyrkohist Årsskr* 1922 *s.* 325 (1498). — *Jfr* **barna-, visdoms-älskare.**

***älskarinna** *f. älskarinna.* Hans hogher hade myken hwekesysla, som allas elskaras sedwänia plägar wara som astwnda oc begära elskarynnor oc chornwtor *Troj* 179.

älskelika *adv. kärleksfullt.* widh hans hälgha hiärta älskelikast (*amantissime*) oc kräselikast sik hwilandis *Mecht* 120. ok huru älskeligha (*amanter*) jak altidh, thänkiandis wm honom *ib* 312.

älskeliker *adj.* **1)** *älskad, kär.* Eya min älskeligh, thu skalt ekke dröffwas *Mecht* 310. Ärna mik aff thinom son Ihesu Christo ... älskeligha göma aff syndom *SvB* 295. iak hemuldar minom älskilikom brodhir Joane ... halffan siuunda öra ok tu päningsland jordh *SD* 8: 181 (1362). at wi (*konungarna Magnus och Håkan*) hafuum pantsatt warom älskelikom thiänara Esbyörne blapanna wart godz *SD* 10: 135 (1372). at wj (*kung Håkan*) stadfestum thetta breff som war elskälikom radhgiware herra Narwä Ingewalsson riddara hawär giwät Pether *JämtlDipl* 116 (1371). wi hafuom ... vplatidh warom älsklighom win ok bornom frända Erik Niclisson halff ällopte öreslandh *SD NS* 3: 299 (1418). vnne och forläne var elskelich radh och man her Karll Knutsson ... och hans älskälich husfrw ... Swartasjö pa Färingö *Mon Dipl Sv* 13 (1441). mett myn elskeligi hwstrws Eline Gotzstafsdotther radt, samtycki ock godwillij *FMU* 5: 1 (1481, *avskr.*). mijn elskeliga systerdotter, Kadrine Göstafsdotter *GPM* 2: 66 (1508). **2)** *älskvärd, älsklig; ljuvlig, täck.* bidher jak thik, aldra älskelighaste (*amantissime*) Jhesu *Mecht* 85. min enaste oc älskelikaste (*amantissime*) gudh *ib* 97.

älskelikhet *f. älsklighet, kärlek, tillgivenhet.* Loffua ... myns älskelighetz söthlik (*delectabilitatis amoenitatem*) *Mecht* 246. Bidhiandis ath hans thro alth swa göri j honom wm rättha älzskelihet *ib* 285. Maria är kärlexsens modher oc ffru, älzskelighetzsens brundher *JMPs* 214.

***älskilse** *f. förälskelse, kärlek.* Hedhirgiroghir hoghir röffwas j thwiäggia handa matto ... aff hwilko annath thera opwäkkir girnilsin, annat sin eghin älskilse (*amor sui*) *SpV* 453. Ok j thässo ena görs til enkte alla saka ... älskilsinna (*amorum*), glädhinna the som onyttogha äru *ib* 489. örlig oc krij, aff hwlka kan ey kärlig komma, oc ey aff haat kärlekens älskelse *Troj* 166.

***älskirska** *f. älskarinna.* Amatricula ... lithin älskerska *GU C* 20 *s.* 19. gudelika snilles enkanneleken älskirska *Su* 91. fatikdomsens älskerska *LfK* 20. Cristi älskerska oc tiänirska *Lg*

3: 403. sanne renlex älskerska ok dörkerska *ib* 522. thennä ädlä renferdoga renlexsens älskerska *ib* 536. the helga fatigdomsens älskerskä *ib* 548. Äst thu sannelika Christi älskirska, tha äst thu medh them som äru tik like j Christi äpthirdömom *SpV* 36. (*jungfru Maria är*) Mankönsins älskirska *ib* 200. iak skal tik ära oc loffua j thänna thinna älskersko *Mecht* 114. swa wart älskerskan tilenadh oc tilfögdh sinom enda kärasta *ib* 234. forwitandis härranom, hwi han läth siwka wardha sina älskersko (*dilectricem*) *ib* 318.

älsknadher *m. kärlek.* Attonde (*lättjans dotter*) är sömps oc hwilo älsknadhir *SvKyrkobr* 354. människionna eghin kärleker ok älsknadher hindra at faa gudhz kärlek *SkrtUppb* 78. Om thu astwndar människio äller manna älsknadh *ib* 83. eghin elsknadher är räddoghans sak ... hwru kanth thu synda aff thinom eghnom älsknadh *ib* 84. tha sculen j witha at wi ... wiliom epter thet warth ämbete wtkreffuer haffua älsknat oc mildheet til war kära almoga *Svartb* 399 (1441).

älskoghe *m.*, **älskogher** *m.* 1) *kärlek; åtrå, älskog, kärleksnjutning.* gliscerium elskoge *GU C 20 s.* 317. Swa vari thik ... köld for thin älskogha *Bir* 2: 209. ath hon j thänna krankdomenom formatthe ... ey swa sinom älskogha (*dilecto*) altidh widherlodha *Mecht* 9. Achilles wardt myket beweffwad oc bebwnden aff Polixene elskog *Troj* 197. Haf brennande älscogha til gudh *Småst på Fsv* 2: 7. 2) *älskad person, älskling.* hon skulle skilias j fraa syn älskoga Troilum *Troj* 168. ginstan hördhis ... Ihesu Christi röst sighiandis Min älskoghe, stat wp oc thee mik thit anlithe *Mecht* 51. hwar nwnna hadhe sin älzskogha, mädh hwilkom the plägadhe drikka *JMPs* 397. — **älskogha bref** *n. kärleksbrev.* mangha ffriborna män, seandhis hänna ffägrind, ... sändho hänne älzskogha breff *JMPs* 399. — ***älskogha sanger** *m. kärlekssång.* siongandis thik en aldra sö tasta älskogha sanghen *SvB* 314. Salomon sywngher tik til priis älskogha sanghen *JMÖ* 198. — **älskogha visa** *f. kärleksvisa.* tässen try capitula takas aff canticis canticorum, thet är wisa Salomonis älskogha wisa *JMÖ* 143. — ***älskogs elder** *m. kärlekseld.* wandades hon myket aff thän älskogx elden som optänder war j henne *Troj* 11. — ***älskogs gava** *f. kärleksgåva.* sände han medh siith wissa bod then hästen tiill Brisaidam oc gaff henne honom for elskogx gaffwa *Troj* 176.

älster, *se* **äldre.**

älta (-ar, -adhe, *part.pret.* **-adher,** *n.* **-at;** *eller:* **-ir, -te,** *part.pret.* **älter,** *n.* **ält)** *v. L.* 1) *jaga, driva; sätta i rörelse, driva på; stöta på, köra på. förfölja, förjaga.* Agitare ältha idkeliga göro eller köra *GU C 20 s.* 12. Hwat wille thu göra, än thu skwlle byggia mädh andre handinne, ok mädh andre bort älta owinener mädh swärdheno *SkrtUppb* 37. tha iak wordhe älther, skulle [iak] fly til thin *ib* 73. Swa som starka yrte oc välloktande bort älta etirful diwr, swa bort älta fasto oc böne orena thanka *KL* 229. Huru kan dödheligha människian wrsakas j sinom affgang, mädhan hon wardher ämwäl ältadh (*urgentur*) til sit eghit gangn, medh them creaturis, som ey haffwa sinne *SpV* 29. ey haffdhe hon (*Susanna*) ok wordhit swa ältadh (*exagitata*) medh myklom fasa ällir räddogha *ib* 82. sömpnins tilbörgilse är thäns tronna mak, som ältar (*impellit*) kroppin til dödhin *ib* 268. Thet synis wara owir os j omskiptelike matto, ältas (*impeti*) ällir wardha driffnom, ok ey röras ällir oroas *ib* 461. Än thätta är een thwngh byrdhe, wthan gudz ordz swärdh skäri hänne snarligha fran os, til hwilka naturanna kraftir körir ok ältar os *ib* 571. Hon wardhir ältadh j mangzskona matto *ib* 574. feste Olaf dws lagh siälf xii at han ey älte Staffan swärslipare a radhstugu vägh *ATb* 204 (1465). han ältade Ffrans pa bron meth sin yxe och lop effter honum *STb* 4: 325 (1513). Hinrik zacher xl mark fför tet han hade elthet Niclis j Botneresen och slagit hans hustrv *ib* 4: 340 (1513). 2) *röra omkring, trycka, krama, knåda.* twa thet j kalth wathen, oc ält mädh trä klwbbom *PMSkr* 267. lägh j hänne ältan oc siladhan bokka talgh *ib* 398. sidhan blandis mädh lin olyo, oc stötis ältandis samman, oc thär mädh lima stena oc trä *ib* 522. — *Jfr* **upälta.**

***ältan** *f. drivande, skakning, häftig rörelse.* Wana gloria är een ohöfligin jndhra ok ytra manzsins ältan (*agitatio*), at täkkias androm *SpV* 141. Hwilkin är thänna naturligha ältanen (*impulsio*) ällir tilskyndanen *ib* 571.

***ältelika** *adv. flyktigt, snabbt.* Decursim adverbium idest fugaciter älteligha ok borthflylegha eller skridelika *GU C 20 s.* 168.

***ältilse,** *se* **bortältilse.**

***ältning** *f. förföljelse, plåga.* Oleff ... zacher fför the iij blanad och för then eltning han giorde bade hustrv och bonde i sit skip pa Norrebotn resen *STb* 5: 30 (1514).

***älva** *f. eller* **älf** *f. älva.* llemures sunt fantastice appariciones ... wlgariter älffwa *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 73. iak är en elff *Di* 126. i thet hwarff elffuen som en skugge *ib.* — *i latiniserad form:* coniuro vos elffwos uel elffwas *LB* 7: 358 (*s.* 394). de eluarum id est spectrorum nocturna chorea ... hunc nocturnum monstrorum ludum uocant incolae choream eluarum *Olaus Magnus Lib.* 3, *cap.* 11. *Jfr E. Lidén i ANF* 13: 33. — ***älfs son** *m. son av en älva* (*en alv*). thetta är mykin skam ath en elff son skal saa länghe staa för myna hendher. tha swaredhe Haghen thet er ey werre ware elffson en dyäffuelsens son *Di* 260.

älzter, *se* **äldre.**

älända (elenda, älände) *adj. främmande; olycklig, nödställd, eländig.* til thik ropom wi elenda Eua barn *ST* (*ed. S. Henning*) 149 (*jfr s.* 410). *SvB* 214. *SkrtUppb* 184. fädhernis landit, af hwilko iac hawir swa länge varit älända oc biltoghir *Hel män* 143. then som för os saa är födher, han aff plane wara syndher, thy at war äländha stadhge är här i wadhanom *JMÖ* 194. at jak hawer medh minna barna radhe ... mädhen jak her älenda är, gifwet ... frw Greto ... j Rysabergom ... thry hws *NMU* 1: 81 (1394). jach fatig älende qwinä *GPM* 2: 271 (1507). *Sdw SO* 4 *flyttas från* 1) *till* 2). — **älända hus (elenda)** *n. hospital för spetälska.* gardhen som Hinric sprect gaff til elenda hwset *KTb* 67 (1431). Symon ... vplät ... til elendahwset sin gardh *ib* 69 (1433).

älände (ellende) *n.* (*icke därjämte f., såsom Sdw uppger*) *landsflykt, främlingskap.* äpter thetta ellende *ST* (*ed. S. Henning*) 149 (*jfr s.* 410).

äländoghet (äländichet) *f. främlingskap; nöd, elände.* Säl är thän som lidher hat oc äländichet for rätwiso skuld *Hel män* 123.

äm- *i sammansättningar* **(ämbrat, ämwäl),** *se*

även **iäm-**. Ämbrat suaradhe hänna ängil for hona *Bir* 3: 61. ämuäl äfte idhelika fasto *KL* 197. medh xii dandemän, som tha i nämpdene saato, oc ämwäl medh flere wälborna oc hedherligha män *NMU* 120 (1448). ey at enast wakandis wtan ämväl j sömpnenom soffwandis ... j slikom athäffuom är opta större synd iämwäl j hionalaghi än j siälffuo enfalleligha kötzsens sambland *SvKyrkobr* 346 *f.* Giffwandis ey thäs sidher them hwilo äpther ärwodhit ok än ämväl storan hwgnadh j ärfwodena ... wthan wpp högh them ok än ämwäl them, som thu ser fafänga *SkrtUppb* 37. Ämwäl jak siälff, sagdhe jomffru Maria *JMPs* 487. hon skuli loffwas offwer alla hälga qwinnor, oc ämwäl offwer all creatwr ... Oc ämwäl dyrare än alla ix ängla chora natwr *ib* 537. Ämwäl ärw gudz stora godhgärningha lagdha j glömsko ... Ämwäl the hälga kyrkios lagh oc stikth ... äru nw mästa dels glömdh *ib* 465. Achilles ... sagde thet ämwäll wara myket nyttoght *Troj* 211. och ämwäll stor bligd oc skam ther aff kom *ib* 104.

ämbar (ämbor, embor, emmare) *n. L. ämbar* (*även som måttsbeteckning*). iiii koperkätla, en ny oc iii gamble, hwarthera aff vi embor *Inv cur Tynnilsö* 7 (1443). Jtem ij art. for emmare, j öre for etick *Skotteb* 436 (1469–70). Jtem j öre for bögere oc emmare *ib* 450 (1470–71). gaffs daxuerkeskarlen j march til embar, trog oc skofflar til södre mwren *SSkb* 2: 84 (1519). for skofflar, embar oc balior iii öre *ib* 2: 121 (1519). Item 2 sela oc 2 ämbor *VKU* 140 (1570). — ***ämbars gryta** *f. gryta som rymmer ett ämbar.* blandha thär til, stöt salth granth, swa thet tw haffwer ena godha stora ämbars grytho fwlla *PMSkr* 240. — *Jfr* **gulämbar, miolka ämbar.**

ämbete (em-, -bite) *n. L.* 1) *arbete, tjänst, syssla, sysselsättning; göromål, bestyr.* Meretricium horre huss ffwl horre gerning oc ämbethe *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 136. Solen, maanen ok stiernonar the kennä hanom (*Gud*), thy at the oomskifteliga holdha ok vitha theres rwm ok tilfliat embethen *SvKyrkobr* 127. ey hafua the nampnen j hymmerikj vthan äru thöm tilsette j verldena fore nagre besynnerliga saker eller theres gerninga ok embeten *ib* 129. (*Skepparen skall*) skikka hwan batzman j sin stad j skipeno, thär görandis thet ämbethe som hwaryom befallas oc tarffwas *PMSkr* 88. Oc swa som j menniskionnas krop hwar limmen haffwer sina kraffth oc ämbethe ... oc ögonen kwnna ey göra the ämbethe som höra til öronen *ib* 310. Aff thet ämbetith scriffwande som är göra glas *ib* 559. Bönder åtskilia kornitt ifrån halm, Bergzmen vtsmelta aff stenomen malm, The Embetenn ärw i Swerige bäst *ib* 591 (*avskr*). thet (*alun*) tiener och är nyttigtt i mångehande konst, ämbete och läkedom *ib* 644 (*avskr*). Ty borde konungen vtdriffwa aff rijkena alltt thet folk som fåfengt ähr, ingen embete brukendes *ib* 699 (*avskr*). 3) *tjänst, syssla, ämbete.* Tholika köpslaghan nytiadho apostlane, ok the som komo j sama ämbitit äpthir them *SpV* 124. a nadhinna ällir ämbitsins wäghna *ib* 32. äpther thy han ser, skipar han hwariom sith ämbithe *SkrtUppb* 36. hänne är antwardath swa som aff eno ämbite at miskunna allom *ib* 22. 4) *gudstjänst, gudsdyrkan; särskilt om mässan; även om sakramenten överhuvud.* Wm morghonen äptir at alt war til ret oc ämbitid som iordhafärdhinne tilhöre war lyktad *Hel män* 156. Torpen ärchebiscoper wette them embitä *KarlM* (*Ver*) 6: 9. En Torpin ärchebiscop giorde ther ämbete *ib* (*El*) 7: 8. tha täktes troyanis ath göra Apollinj eth högtideliget ämbethe oc offer medh myket diwra dråp *Troj* 257. elden kwnne ey tändes tiill thet ämbete (*offer*) *ib* 258. Nar thet ämbethe (*offer*) giordt war *ib* 259. *Se B. Berg i Meijerbergs Arkiv för svensk ordforskning* 13 (1972) *s.* 11 *f.* 6) *yrke, hantverk.* Engin gerningis man ma ella skal flere ämbete vppe halda ella idhkna än enne handa gerning *MESt Kg* 21 (*se Magnus Erikssons Stadslag i nsv. tolkning*, 1966, *s.* xxvii, *Söderköpings Lagbok*, 1971, *s.* xix). grytogywtaras ämbethe äller annor tolken ärw snart lärdh. Men gardzmestaras ämbethe är swa with oc obegripelikith ... jnge teslikes finnas som tyäna til at lära thet ämbetith *PMSkr* 204. Henrik groffsmit zaker iij marck fore tw embete *STb* 1: 27 (1475). Henrik bergxman zaker iij marck, ty han brwkar tw embeite *ib* 1: 31 (1475). Peder bagge zaker iij marck, ty han brwkar tw embete *ib* 1: 112 (1477). *ib* 2: 319 (1489). 7) *hantverksskrå.* radhit ... stadhfesto thera ambitis skra holkin som halder xxv articulos *KTb* 61 (1428). remaslagharane j Kalmarnom ... beddos thet the matto widher ambit som andre gerningis män j stadhenom *ib* (1428). athe engalunda wilde tilstädia Laurens skreddare ath bliffua i embeitidh *STb* 1: 116 (1477). tet Anders ... fornöye Clemet smidh eller och embetit fore mannen han togh j forswar vthaff theris hender *ib* 4: 67 (1505). Nils gulsmets suen skal haffue dag til pinzdage at hempte sig forswarelsse breff fran Lubec om tet the kaste honum ffore her j embithet *ib* 5: 134 (1516). at the hänge theris jncigle medh mith embetes oc mith conuentz jncigle nedhan for thetta breff *NMU* 1: 158 (1508). — ***ämbetes bok** *f. förteckning över stadens ämbetsmän* (*i Stockholm från* 1419). Embetes booken etc. Stadzins huartt åår *StÄmb* 1. — **ämbetes brodhir** *m. skråbroder, medlem av samma skrå.* Mattis finnes embetz brodher Claues mechlare *SJ* 2: 181 (1490). thesse effterscriffne hans medbröder och embetes bröder tygede, witnede honum j ögone *STb* 5: 228 (1519). — ***ämbetes edher** *m. ämbetsed, ed att fullgöra sina förpliktelser.* Samme dag giorde Niclis scriuere wägare sin embetes eed *STb* 5: 90 (1516). — ***ämbetes lös** *adj. utan syssla, arbetslös.* jmmunis ... skatfri, nidotter, ämbitz lööss, last fuller oc lather *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 13. — **ämbetes man (em-, -bites, -bits)** *m. L.* 1) *tjänare, tjänsteman; förvaltare, ombud, fogde; ämbetsman. Om denna titel* (*mlt.* emmetman, *lat.* officialis generalis) *se S. Engström, Bo Jonsson* (1935), s. 123 *f. KL* 12 (1967) *sp.* 536. Acomentariis ... konungs ämbs man lagh vt giffwandis ok ärande scriffuare *GU C 20 s.* 7. kennis thu thet, ath thu haffwir ey hedrat the helga kirkio ... ellir henne embitz män som tik bordhe *SvKyrkobr* 258. iak är wordhin människianna forspräkare, ämbitzman oc medlare mällan gudh fadher oc hänne. hwar en troen ämbitzman han samansankar trolika sins härra gwl oc päninga *Mecht* 99. Eller han (*konungen*) tilsäter ondha och fåkota ämbetzmänn, huilke allmogen twinge *PMSkr* 668 (*avskr*). medh swa forskiälum, at var son förnämpder oc hans embetzman, herrä Niclis Thureson, sculu os vtgiwa ... *Rydberg Tr* 2: 245 (1357). Jak Bo Jonsson ärlix första konung Albrictz

ämbitzman *SD* 10: 9 (1371). *Jfr mlt.* Jk Bo Jonsson en ammetman des edelen vörsten köning Albrechtes *ib* 10: 21; *lat.* Bo Jonsson officialis generalis Swecie *ib* 10: 22. *ib* 10: 11, 34. (*Vi*) forbiwdhom allom warom ämbitzmannom hwa the helzt äru *ib* 10: 53. (*De infödda män, som rikets råd*) sättia til foghata oc til ämbitzmän *ib* 10: 63. (*Konung Håkan förbjuder*) allom foghatom oc ämbitzmannom (*att inkräkta på ett laxfiske, som han upplåter*) *ib* 10: 75. Wj Margareta ... sändom allom ok hwariom vm sik foghwtom, lensmannom varom ämbetzmannom *JämtlDipl* 141 (1389). at wi taghum ... herra Henrik ... ärkebiscop j Vpsalom ... hans kirkior, profast, klerka ok ämbetzmen ... *ib* 141. Haquon Olafson, ämbitzman j Iämptalande *ib* 262 (1441). Ingolfwer Joansson, Wastena klosters ämbitzman *VKJ* 3 (1436). tha skal abbadisan äller annen ämbitzman swara ther till, äpter thy som landz lagh wtwisa *NMU* 120 (1448). Thy forbiude wi allom worom tiänarom, foghtom ok ämbitzmannom, andeliga ok wärdxliga ... *ib* 121 (1449). tha sattis tässe jn for borgomästara, radmän ok andre ämbitz män *ATb* 66 (1456). ta sattis tässe in for borgomästara ok radmän thetta sama aar ok andre ämbitzmän här äfftir nämpnas *ib* 96 (1458). Lasse Olaffson, her Cristiärns tiänare ok ämbethis man *BSH* 3: 293 (1470). k. (= *konungen*) eller hans ämbitzmän *G. Carlsson, Kalmar recess* 1483 *s.* 64. Embitzmanna edher aa bokenna *Arnell Brask Bil* I: 8. 2) *skråbroder, hantverkare, medlem av ett hantverksskrå.* Kötmangere, fiskare, bagare ok alla andra embitzmen giffwa mögelik köp epter tidana *STb* 1: 438 (1460). *ib* 1: 434, 452, 460, 480. Jtem om swa hende ath nager embetzman henne (*papegojan*) affskywta kunne lönliga eller vppenbarlica *ib* 2: 340 (*jfr s.* 626). (*I brevunderskrift*) Lasse ssnikare eder ämbetess man *GPM* 2: 406 (1502?). — ***ämbetis rum** *n. ämbetsrum.* Officina loca vbi fiunt officia ämbetis rwm *GU C 20 s.* 376. — ***ämbetis värf** *n. skråets angelägenhet, ärende.* alt screddere embetet schal böte then zacöre xx mark, som theris olderman wort felter fore medh sine bysittiara, epter tet war embetz verff och ey theris egit the epter ginge *STb* 3: 466 (1500). — ***ämbetis äskiare** *m. man som begär inträde i ett skrå. SO* 80. — *Jfr* **bardskärara-, bältara-, fodhermarsk-, glasmakara-, grytogiutara-, gulsmids-, klokkara-, källara-, köpmanna-, lekara-, marska-, predikara-, prelats-, prästa-, pungamakara-, skinnara-, skomakara-, skomara-, skräddara-, smidha-, strids-, tunnobindara-, thiänara ämbete.**

ämna (ämpna) *v.* 1) *förfärdiga, tillreda, utföra.* Mathiare (*trol. fel för* materiare) ämpna *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 123. swa som een leerkruka makare ämpnär ena kruko aff leere ... ok aff sama leere gör ena andra kruko *SvKyrkobr* 226. Sidhan vart tu empnader (*factus*) aff aldraslemaste materia j thins moders jnelfwom *J Buddes b* 164. swa brat som wj faam visseliga wetha aff them clärickom oc synamannom som tiid koma at almoghen hauer ämpnat och giort prestebolet *Svartb* 400 (1442). — *skapa, forma.* Medhen thet samblandet kan ey skee vtan kötzsens orenan lusta ok barnet ey än empnet eller formerat kan ey mothe sta föräldromen Huru är tha barnet orent *SvKyrkobr* 190. 2) *utrusta, förse.* pläger Westeraars altid wara wel ämpnat med flesk *GPM* 2: 296 (1508?). Ty at här är icke swa wel ämpnade kyrker som i Uplanden uthen monge fatige ther somme äge en oc somme ij kalker oc somme hafue aff förgyld koper theres monstrantia *HSH* 13: 32 (1524, *Brask*). 3) *ämna, avse, vilja.* hwem thu hafdhe nu ämpnat skrifua thit bref til *Hel män* 170. Thy hwar en dygdh, ämpnat (*relata*) til ändan, hwilkin som är Christus, hon kännis wara gudhelikin frukt *SpV* 16. — *utse, förordna.* (*Om den till abbedissa valda är i bann*) ma allregh offtaren til swadana ämbite ämpnas *Småst på Fsv* 2: 100. — *Jfr* **fore-, til-ämna.**

ämne (ämpne) *n. L.* 1) *ämne, materia, material.* Materiola ... lithen ämpne *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 123. locus ymnogheth makt vilkordh tymme äffna idest occasio *ib s.* 95 (*?*). blyghlikhetzsins ämpne (*materia*) *SpV* 9; *se* **blyghelikhet.** dödzsins ämpne *ib* 136. siälff jomfrudomsins ophögilse är stort ämpne *ib* 336. dygdhanna ämpne *ib* 150. the materia, thet är thet ämpnith som klenaren är skuli taka hiälp aff thy som bätre är *ib* 356. hans likame war aff ärliko empne samman satter *SkrtUppb* 335. thins licama ok krops ämpne *ib* 355. Fore thänna saak nw sagdha, war Sampson sompt ämpnith (*materia*) til at qwinnan fik wunnith *SpV* 40. Maria ... opläsaskolandis paradysi nykil, opnyaskolandis wärdz ämpne (*materies sæculi renovandi*) *ib* 199. Än ware ämpnith til ath wthlatha ok ranzsaka thet som saman är scriffwat *ib* 315. Huru myklo slemaren antiggia högfärdogh änkia ällir högfärdogh jomfru, hwilka misth haffwa blyghetena ok ämpnith til högfärdhena wanskas j them *ib* 337. Alla siälinna plaghor ällir wanskelikhetir haffwa wissa ämpne ok oprinnilser ... Affwundinna fafänga äran är ämpnith *ib* 413. aff syndeligo köthi ok emphne *SvKyrkobr* 151. läth henne j förscriffna swdhna ämnith *PMSkr* 399. 2) *person lämplig att ifrågakomma till ett ämbete eller en värdighet.* alle the (*Sveriges barn*) ähre empne aff huilkom iw någor effter gudz försynn welies thill konungh, ty Swerige är eij ärffue rijcke *PMSkr* 658 (*avskr*). 3) *tillfälle, utväg, möjlighet.* saa moge j withe ath jach haffuer tess icke ämpne, här widh handene *GPM* 2: 39 (1502). Än röffwaren ... haffdhe ey ämpne wäl göra *Sv Kyrkobr* 28. Ath wi skwllom haffwa margfal ämpne til at loffwa hans storlek *SkrtUppb* 36. til ämnis *möjligt?* naar wij bliffwe slagne wnder rosse fötther, her qwarre bliffwa, som mik tykker, fast til empnes, medhen inghen bliffwer hoss oss *BSH* 5: 178 (1507). 4) *makt, välde, myndighet.* hafdhe synden swa myklo mere ämpne ower mannin *MB* 1: 442. 5) *pl. ställning, belägenhet.* ther war ey annor ämpne, wtan graat oc ömkelikhet *Lg* 3: 193. — *Jfr* **ara-, trä-, radhmanna-ämne.**

***ämneträ** *n. trä, virke.* Hug ämpne trä til träller, väler, kogger oc hiuul ved oc til Lagaqvarnena *Brasks Cal* 267.

***ämning** *f. Jfr* **förämning** *Sdw* 1: 319

ämväl, *se* **äm-, iäm-.**

än (en) *adv. L.* 1) *än en gång, åter igen, ånyo.* 2) *därtill, ytterligare, ännu.* Jtem maa oc läggias en alstingis slätter sten räth före holit äller än nidre pa jordenne ... oc än teslikis nokor pigger äller forma pa ognenom *PMSkr* 563. Nu nidergångande at spirone war en mindre perla på hwarjo sido ... Nu en nider bättre i hwarjo spirona ... stoodh en röder steen *G. Carlsson i Fornvännen* 1956, *s.* 100

(1454, *avskrift*). andra helffthen aff gaardhen hörer domkirkione til met mins faders eighen wilia oc befälingh oc än eendelis for hans geeld *Svartb* (*Skokl*) 502 (o. 1470). xxvj marcker stocholmske rede peninge som hon ... annamet hade ... primo xviij marcker ... än viij marcker *SJ* 2: 174 (1490). gaffs Hans vardhscriffuere x mark i sin lön, intet än staden hanom skyldogh *Stock Skb* 120 (1505). Thy at om her vore alle vore ordhens bröder och än systrana mädh *Troil* 5: 318 (1515). **3)** *ännu, fortfarande.* Än gar gudhz miskwnd ok nadh othalica offwer alla them *SkrtUppb* 26. Ok än (*adhuc*) ware thät swa storum härra lithin gaffwa *ib* 89. tw hawir för fatat ok salt herra Halwardz järn. ja, sade Olaf, ja saa giorde jak än i fiord *ATb* 134 (1460). **4)** *även, till och med.* Oc än (*quoque*) iak owärdogh all fasas oc forfäras, nar dödhin mik aminnes *Mecht* 97. **5)** *ändå, likväl, det oaktat.* waare thu en hälghir man, ey är thu än fultryggir *Hel män* 134. än hade han tha glömt ij kirkiar eller iiij, som han wiidh galgan widerkendes ... Än hade han flere kyrkiar stolith och opbrutit, ther hanom ey kom j hogh *STb* 2: 293 (1488). — **än nu** *adv. ännu; redan.* Andrometa ... wnderwiste Hectorj the syn hon seth haffde än nw wiid the saman lagho j sängena *Troj* 180. och sade ath han är ecke än nw dödh *STb* 3: 390 (1498). samme tiid böd mi herre sielff konungx frid ... til thess theres ärende äre än nw atskild fför ricsins raad *STb* 5: 19 (1514). — **än sidher** *adv. än mindre; se* **sidher** *adv.* Tha swarede for:ne hustrw Aleth: Bade myn framledne bondes och mith ey til recker at bethale tredingen aff gielden, en siden all gielden *STb* 3: 170 (1494). — **än til** *ända till.* än thil thenna dagh *SD NS* 2: 795 (1414). *Jfr* **ä til.** — **än tha** *adv. ännu, alltjämt.* han saa hänne jngen hiälm haffwa ... män warde hon siig manliga fordy än tha *Troj* 241. — **än tho** *adv. ändå, likväl.* Än thok är bäter at bläst är *KarlM* (*Ver*) 84. Än thog skalt thu thik ey wphöghia aff thässo *SkrtUppb* 37. — **än tho at** *konj. ehuru, fastän; även om.* Än thot iak al thing veet *Bir* 3: 61. än thog at han (*djävulen*) opta äggiar marghfalt onth, tho widherfrestar han mäst at andelik människia ... skal ofmykith trösta ok dyrfwas aff sigh siälfwe *SkrtUppb* 35. än togh han war fulkomen j allom dygdhom togh brast honom cristen tro *Mecht* 357. thaa skal skiparen betala hans ärwingom fwl lön som tyänarenom waarw loffwath, än dagh han ey tyänthe swa länge *PMSkr* 102. En tog adh konungen haffuer jus patronatus til then kirken *G. Carlson, Kalmar recess* 1483 *s.* 64. än dag at her j Stocholm är salt oc humle Gudj nog til stedes pa thenne tiid *STb* 5: 318 (1520, *Kop*). — **än thy (at)** *konj. ehuru, även om.* Per ... sade at han ey swa mentit, än thy hans ordh swa fram komo *STb* 2: 494 (1490). — **än um** *konj. om, ifall att.* Oc än wm skipith förgingis oc sloghes söndher, tha skwla batzmännena hiälpa wpsanka seghel, tygh, takel oc annar tingh *PMSkr* 90. — *Jfr* **annars-, fyr-, mer-, utan än.**

än (en) *advers. konj. L. men* (*lat.* sed, autem)*; stundom närmande sig betydelsen: och.* Än han vil haua al thing omattelika ok oskällica *Nio kap ur Bir* 32 (*Bir* 1: 183). Än sua ar sensus *Bir* 4: 184 (*aut.*). Queldet är een ändhe til giorda gerninga. Än morghonen een begynnän til thet görende är *SvKyrkobr* 128. Än om (*et quid si*) man glömir thet altidh göra *Mecht* 284. En Torpin ärchebiscop giorde ther ämbete *KarlM* (*El*) 7: 8. en Lubbrecht sagde al tiidh: jak begerar thedh rättin gifwer *SD NS* 3: 493 (1419). tesse vare ffastä at kiopä vare Pädher Karlson, Olaff Helgieson ... en tessä wattä Pädher Jonson oc Benkt Olafson *JämtlDipl* 297 (1448). at jach hade thet vist eller fornumed j noghen matte, thet the hadhe haft noghet orät fanged godz än helzt fran städerne *FMU* 5: 24 (1481). Än ey for thy, thet staar tik än fullelica j fatidh, ey thu aleneste, jemwel then som högre besiten är j Stocholm en thw est *STb* 2: 250 (1488). Än then hulscap oc manscap iak eder Nade tilsakt hafver, wil jak eder Nade hollde oc mit rätte fädernes riike *HSH* 13: 21 (1524? *Brask*). — *Ofta upprepade gånger i en raskt flytande berättelse* (*Och ... Och ... Och ...*), *t.ex. Prosadikter* 353, *Gr* 282—283, 291—293.

än (en) *komp. konj. L. än* (*lat. quam*). Jak weth ey bätre thät som kötligit är än twngan ... ok jak weth ok ey wärre köt än hona *MP* 4: 216. pa hwilkom glasit först slättis oc jampnis för än thet bläsis wth *PMSkr* 563. til then tidh thet wardher bätre oss i mällen än thet är än *Reuterdahl Kyrkohist III*: 2, *s.* 534 (1436). tw far jnte aff thy. jw, sade Magnus, jak faar än swa mykit *ATb* 133 (1460). Käre herre, äre her nw jngen annen tidendher at scriffue ether tiill änd godhe Gud tess loff haffue *GPM* 2: 203 (1506). hulkit skot ... reknades ... ok lop skothet xijC mark effen en ij mark (= 1202 mark) *SSkb* 2: 34 (1517). Gud sce loffuat han haffuer inthet segia paa eder anneth än gott, än han will sant segia *HSH* 13: 98 (1524, *Brask*).

än (en) *kond. konj. L. om, ifall, såvida* (*lat. si*). Än nw komber thik annar thanke *SkrtUppb* 26. Thet än swa ware at menniskian wilde ey göra gärningana wtan lustas j slikom athäffuom *SvKyrkobr* 347. Göm thin mun sua at thu ville aldre tala än thet vare min vili *Nio kap ur Bir* 22 (*lat.* si esset voluntas mea; *Bir* 1: 88 vm thet ware min vili). Thy at han ville liua skörlica vtan atiruändo än hans natura formatte thet *ib* 32 (*lat.* si sufficeret natura; *Bir* 1: 183 vm hans natura formatte thet). *Jfr* **um än.**

än (en) *indirekt frågeord L. om, huruvida* (*lat. num*). Tha spordo borgomestara ok radit tässa xij ath, om än the wille wärian ällir fällan *ATb* 180 (1463). *Jfr* **um än.**

ända (-ar, -adhe, -adher, *n.* **ändat, änt)** *v. L.* **1)** *ända, sluta, bringa till slut, göra slut på ngt, slutföra, avsluta* (*trans.*). Är thet mall wendande (*d.v.s. »o-ändande»; är det målet omöjligt att slutföra*) *MESt R* 13 *hs BCKQ.* thär ligge thät (*mitt hjärta*) när thik ok thär ände thät (*terminet*) sin astwndilse *SkrtUppb* 9. Sannelika thär ändhas laghin *SpV* 357. for vara skuld lät han mädh korsins döddh hans lif ändas *Hel män* 140. Huilkit skipt ok köp war enth for beskedelighen man Andris domare *Svartb* 156 (1375). Laurenz Philpusson ... hafde tänkt at störkia Vpsala domkirkio aff thy godze ... oc mädhan han thet ey endadhe lifwandis lifwe ... tha gifwir iak ... tio örisland ... til siäla altarith i Vpsala domkirkio *SD NS* 3: 595 (1420). Oc hwat han rätteliga gör, dömir oc ändhar i fornämpda closters ärandom thät wiliom wy haffua fast, stadugt oc gilth likerwiis som wi siälue thät haffdom giort, dömt oc änth *Småst på Fsv* 2: 186 (1442).

äptir thet at han ey ville framhalla sin klagamal ellir ända som lagen vtuisa, tha dömpde vi hanom aff iij mark *ATb* 206 (1465). ty han talade vppa änth maal ok sätt *STb* 1: 179 (1478). *FM* 281 (1506). och raadeth bleff besetiandes ath ransaka och eendha sakarna alt wt til mörkeret ... Men konungen wille icke, ath forscriffne sach skulle i Rom fremias eller endas ... Thaa böd han ärche-[biskopen], ath thenne sachen schulle heller randsaches her i richet och endas *HT* 38: 119 (1523?). **2)** *avgöra, avhandla, avtala, bestämma, göra upp* (*trans.*). alt thet wndhirsamligha som ändadhis j tabernaculo *SpV* 183. Mädhan wi ändhom (*agimus*) här om siälinna ok kropsins omskipteligha wanskilse *ib* 412. wm thet ärandet min herra mich budhet oc byfollet hafdhe, at enda medh enom konungslechom doom *SD* 10: 106 (1371). swa at jac wart thes sama Jäppä lädhugher oc löss vm then saköre oc vm brut, ther jac medh honom ändat hafde oc wtfäst *FMU* 1: 370 (1378). tha lofwm wi ... at widherläggia honom ... swa got jordhagodz ... thet första wi ... thet ända kunnom *SD NS* 3: 374 (1418). han maa oc skal owir them laglica döma oc mädh rät ända och athskilia *Småst på Fsv* 2: 186 (1442). thu haffuer at ende mykit medh myn hustru broder *STb* 2: 533 (1491). **3)** *sluta, ta slut, upphöra; utgöra gränsen* (*intrans.*). oc visto þe fyr än stiþin byriadis, huru hon ändaþis *Bir* 4: 182 (*aut.*). intil bäkken Jeboch kalladhan, hwar Amon söner ända sin aghadel (*qui est terminus filiorum Ammon*) *MB* 2: 34. Ath han maghe finnas j dödhzens stundh perfecte consumatus wäl ok fulbordheligha ändadher *Mecht* 285. — *Jfr* **for-, ful-ända.**

ände *m. L.* **1)** *spets, ände, hörn* (*av ett föremål*). en skiffwa som eth liggiande hiwl widher annan ändan oc widher then andra ändan som en tridza *PMSkr* 504. öffwersth widher ändan warj som en lithen kistha oc j them andra ändanom aff kistonne warj fästher en trästake ... oc j nidhermere ändanom aff stakanom ... oc göris wm kringh ändan en järn holker *ib* 541. **2)** *ända, gräns, slutpunkt.* (*en öre jord*) widh westra ändan (*av Morby i Lagga sn*) *SD NS* 3: 509 (1419). thy är han närwarandis allom stadhom, han är ändhom j mällan (*attingit ergo a fine usque ad finem*) *SpV* 506. huru takir han ändom j mällan, aff enom ända ok j annan *ib* 506. **3)** *slut* (*i motsats till början*). ther medh fik thet örlögh en ända äpter hans eghin wilia *Prosadikter* 163. hänne grathir skulde taka ända ... hänna ytherste liffs dagh skulle göra ända oppo hänna graat *SpV* 333. wthan omskiptilse ok wthan ända *ib* 59. (*Människolivet*) nalkas ä nermer ok närmer sinom ända ... skyndar sik til fore skapadhan ända *ib* 432. Än hörom ändan j ware talan (*finem loquendi*) *ib* 472. jak är, sigher han, alfa ok o, första ok sidhzsta, opbörianen ok ändhin ... Han är ok ändhin, äptir hwilkin enghin findz ... Han är ändhin, j hwilkom the ändas. Christus är laghanna ände ... han foreser wthan ophoff ok wthan ända ... han wthan opbörian ok wthan ända bliffwandis *ib* 514. iak är alpha oc o, förste oc ytarste, opphoffuet oc ändhen *JMÖ* 154. Alt thet som begripande är medh fulkomplikom wisdom, j liffsins ända (*fel för*: anda; *lat.* spiritu vitae) *SpV* 545. Queldet är een ändhe til giorda gerninga *SvKyrkobr* 128. jn moth verldenne ändhä *ib* 150. **4)** *slut, avgörande.* Blanzaflor, giff här en ändha, swa at dödhen matthe mik til thik sända *Flores* (*ed. E. Olson* 1921) *v.* 415 (*hs B*). oc thy brinna the for vtan enda i heluite *MPFr* 242. thär wart giort en full ende pa *Arvstv* 41 (1461). om for:na geldh oc peninga summa, som han mik til een fullan enda hawer väl betalat *FMU* 4: 313 (1459). tha wort swa offuerthalit och til enda forlicht i dannementz nerwaren om theres lössöra *SJ* 2: 105 (1487). Thy later jak henne oc alla her Henrix arfwa frij oc qwiith for all ytermere tiltalningh om for:da peninga summa, som hon mik til godo at nögio ok fullan ända hauer wel betalat *FMU* 4: 313 (1459). ther medh kwnne här Knwt Alfson täss frijere begaa sine ärende til ände *GPM* 2: 45 (1502). hopess oss ath nw nästh Gudz hielp skole al tingh komma til een godh ändha *ib* 2: 72 (1511). Pedhermessadagh förestech til endan a bordet *Brasks Matordn* 11. ath han thet nywte ath ende, ath han haffuer honum noget gott ath giffue *Arnell Brask Bil* I: 33. **5)** *avgörande, beslut, avtal, uppgörelse.* första som jac hafuer fangit en endha med thetta fästit som fiendena hafua her fore byght *RP* 2: 339 (1398). Thoch giordhes ther enghen mere ände wpa ok ey hälder sagdhes ther nokon doom ower *SD NS* 3: 471 (1419). Pedher kopman oc Olaff Pedhersson hans granne kiendos sick endrekteligan och wel forlikte wara til en fulkomen ända *SJ* 2: 12 (1475). the äro therom aathskilde til en fulkomen ända *SJ* 2: 73 (1481). *STb* 2: 223 (1487). — *Jfr* **dikis-, forsätis-, lands-(land-), landsidhis-, polöxa-, siostanga-, stokka-, thrads-ände.** — ***ändabyggiare** *m. bonde som bor i utkanten av byn* (*jfr* **ändakarl** *L.*). Conter minalis id est confinalis ända byggiare *GU C 20 s.* 144. — **ändalagh** *n. jord som ligger i utkanten av byalagets ägor.* thetta liger i ändlagino aa bynom *VKJ* 253 (1447). först i Ballirsta eth halff marck land jord korn gil liggiandis mytt j bynom, eth halff marck land jord j Ekeby oc korn gil j östre ändelagit siw ortog land jord oc i westre ändelagit fäm ortogha land *RA* 19/1 1455 (*enl. fotostat*). — **ändalanger** *adj. ändalångs.* hwar skal eyga firi sino landhä til midiä diwps och endalongom stondom *JämtlDipl* 235 (1437). (*gränsen går*) sydhan ögsyn rät ath ändhalangha ath holman (*d.v.s. längs efter holmen*) *AktKungsådr* 18 (1458). — ***ändalangs** *adv. ändalångs, längs efter, på längden.* Göris manga smaa järn naala, swa ath the kwnna sätias j axwllen ändalangs *PMSkr* 510. j nidhermere ändanom aff stakanom göris ändalangs jn eth holl *ib* 541. j en liten bäck ther watnitt löper sagtelige ändalångs att the klädeno *ib* 598. — **ändalykt** *f.* **1)** *slut, upphörande, utgång.* o är en rundher bokstaffwer, ey haffuandis opphoff ällar ändhelykt *JMÖ* 154. äronnas konwngher ... giordhe ändelykt oppa wara ysäldh *ib* 78. ändelykt komber *JMPs* 43. Thy segher Seneca, räthwisan är alla dygdha drothningh, sederna ffäghrindh, gärningha ändelykt *ib* 289. licawäl see hon them thil onda ändalykt *SkrtUppb* 193. huat tekn är til thinna tilqwämd älla wärldinna ändalykt *ib* 308. O härra Ihesu Christe, wpbörilse oc ändelykt at alle dygh oc godhet *SvB* 91. **2)** *livets slut, döden.* huat skal vardha hans ändalykt *Prosadikter* 24. Thetta war Gwenelz iärlz endelykt *KarlM* (*Ver*) 108. j sinne ändalykth skal han aldrigh frestas äller draghas

aff sinne rätte thro *Mecht* 285. giff mik ... säla ändalökt *SvB* 295. jngen är swa stor syndare ... at han jw sannelica far nadhe j ändhelikthinne *ib* 231. — ***ändalös** *adj. ändlös, oändlig.* han matte forskylla ändalösa glädhi *Hel män* 126. tha kombir ändalös oglädhi *ib* 149. — **ändamals** *adv. ovillkorligen, äntligen, nödvändigt.* Jac begärar aff eder loffwan wara ändamals wiiss oc tryg *Troj* 15. (*Achilles*) sagde ath Troilus skulle ändamåldzs (*necessario*) döö for hans hand *ib* 221. — **ända ra** *n. råmärke vid ändpunkten av en rågång eller en gräns.* the xij fulkenndho oc at the ra för varo giorter oc met edh gildadhe, som är förste ändä rain *FMU* 1: 390 (1383). — **ända tharmber** *m. ändtarm.* Llien miälte oc ändetorm (*hs* ändetotm) *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 83.

ändelanger (ende-) *adj. L. på längden, längs efter, från den ena ändan till den andra. I de adverbiella uttrycken* **ändelangs** *och* **at ändelango.** ena litla tompt liggendis ... wt medh gatwne nordhan fore Niels Laurissons gardh nordhan gatune oc endelangx wt medh gatwne rät j hörnen *ATb* 2: 396 (1492). j thy rumeno skal eet hws wara, hwilkit swndor skal skiptas mädh enom mwr i tw hus aat ändelango fraan korenom *Hollman Bir Extr* 233.

ändelika *adv. slutligen, slutgiltigt, bestämt, avgjort.* sidhan vardher mannin ändelica dö *Prosadikter* 24. ... Olaffue fore thet godz ändeleca giordhe *SD* 10: 95 (1371; *texten är defekt*). Astundar ok nakar ... thet sama gotzet änderlica aterlösa *SD NS* 3: 612 (1420). at the ändäligä strax willä forwethä seg med meg om theres lön *GPM* 2: 330 (1509).

ändeliker *adj.* 2) *slutlig, som avser el. syftar på slutet.* the thing som äre mang aff sik, the hawa en ändelik skäl oc skuld ... fore thy at byghning är ändelik skäl oc skuld alzskyns smidhis som ther thiäna til. Swa är oc om wars herra budhordh ändelik skäl oc skuld ... thy at hon ma mangom lundom brytas oc spillas oc hawa tho en ändelik skäl oc skuld som nw war saght *MB* 1: 456. 2) *slutgiltig.* hafwer giort eth wenlighit ok ändelight arfschifte *KTb* 55 (1426). opresa almoghen ... til wadha, mordh oc eth endelicht fordarff *Reuterdahl Kyrkohist III*: 2, *s.* 534 (1436). är och nyttogt atij ändelige sa bestellet ath the bergxmän pa Copperbergit jcke dobble *GPM* 2: 11 (1504). tha iach ändälighet skulla anammä thessa nöklä waar swaa for ordhet oss emällän *ib* 2: 330 (1509). — *Jfr* **oändeliker.**

ändelikhet, *se* **oändelikhet.**

***ändilse** *s. slut.* Sannelika äptir gudz äwärdhelikhetz opbörian ok ändilse (*finem*), hwilkin är fore all thing *SpV* 223.

ändogher *adj.* 1) *slutlig, avgjord, bestämd.* Än han fik engin ändogh swar aff gudhi, som han astundadhe *SkrtUppb* 415. jak ... hafuer giort ena ändugha oc stadhuga sämio ... meth ... priarenom oc brödhrom af sancti Olafs klostre i Scara *SD NS* 2: 293 (1410). 2) *duglig, duktig, verksam.* Actiuus ändoger *GU C 20 s.* 7. Efficax fultaga ok ändoger ... jnefficax vanskeligin ok oändoger *ib* 209. procinctus idest expediens et armatus ändoger ok wäl väkinter *ib* 487. — *Jfr* **oändogher.**

äng (hengh, *pl.* **hänghya** *NoB* 9, 1921, *s.* 147) *f. L. äng.* j thänna wärldinna ängh *SpV* 455. rensa ängia *PMSkr* 369. Än tik här synis, Theodora, härrans aker ok hans ängh nogh wara medh blomstrom hedradh ok prydh *ib* 465. See nar wi gangom wt j scrifftinna änghia *ib* 60. medh aker ok ängh *SD* 10: 104, 111, 118, 131, 136, 137 (1371). medh allom til laghom ... som är hws, jordh ... j heem ängiom ok wth ängiom *NMU* 1: 72 (1385). met allom tiillaghom, j wato eller torro, jnnan gaardh och vtan, j skogh ok ängu, när by ok fiär *Svartb* 192 (1386). niyo laas äng i äwione i Nordhanboors änge nordhan älfwena liggiande, oc fyra las äng i Byanoors äng sunnan älfwena liggiande ... (14) las äng i eno stykke liggiande i slät äng i Nordhanboors äng sunnan älfwena *RP* 2: 202 (1390). the änger och wtmark som i trette är them millan *BtFH* 1: 249 (1506). *ib* 253 (1506). för owerk the giorde wppo prestens bast skoogh och änger ... dömdes Lauris Michelson linnas syn änger ffri med aarswexten som är xij las ängher aff Per Törisö *ib* 1: 170 (1506). *ib* 246 (1508). pa thet at j tilkommande ey skulle thet litla äng ather är platt torpeno franheffdas *Brasks Kopieb* 30 (1511). — *Jfr* **a-, by-, hem-, ivirläps- (ivirlöps-), konungs-, madh-, rydhio-, ut-äng.** — ***ängia blomster** *n. ängsblomma. MB* 1: 553 (*hs B*). — **ängia bol (bole, boligh)** *n.* jak haffuer ingen engeboligh til myn gardh ... her Stens breff ... som han gaff mik ... paa en gardh, som är Höghaassa, til engebole *BSH* 5: 24 (1504). — ***ängia del** *m. del av ängsmark.* at een ängh hindras oc qwäls for Watzstena clostre j Hundawadha sätrom widh Skäninge j Ierpstadha äghadelom liggiande, hwilka ängia ... at henna modher gaff oc vnte fornemda Watzstena clostre fornemda ängiadela *Trolles Jb Bil* 126 (1452). — **ängia fiälder** *m. ängsmark som icke tillhör någon enskild i byn.* en vrfiäld, som är en ängiafiäll i Danmarka sokn liggiandis *SD NS* 3: 536 (1420). Jngwar ... talede til Erik j Bodum om eet ängefyäl *GPM* 2: 432 (1492). *RP* 2: 186 (1390). — ***ängia flat** *f. slät ängsmark.* thär tiil liggher en änghiaflaath enskylth östhan för kärreth *VKJ* 225. *RP* 2: 338 (1398). — **ängia gardher** *m. L. gärdesgård omkring en äng.* kastade en roo ok flytte ängis gaardhen paa samfelde jordh *Svartb* 524 (1477). — ***ängia haghi** *m. ängsmark, beteshage.* til thenna gardhen ligger i ängia haghi *VKJ* 47 (1447). en träta haffwer warith ... om then ängehaga ther ligger nordfest fran then haganom wj fordom fingom aff Joan Karson *Brasks Kopieb* 31 (1513). — **ängia humper** *m. från byns övriga ägor avskilt liggande äng.* 2 ängiahwmpa, som slaass wppa 1 lass hö om aarit *VKJ* 39. Item liggia til Stora gardhin i Sighwalstadum 3 änghiahompa i Hoornstaffwis ängh *ib* 41 (1447). 3 änghia humpa, som wppa slas 2 las höö wm aridh *ib* 273 (1447). — ***ängiaköp** *n. köp av äng, ängshandel. DD* 2: 6 (1385). Kwngör iach ... mik haffua ... thet ängaköpet stadfest *SD NS* 3: 423 (1419). — ***ängia land** *n. ängsland.* alt thet som är aker eller akerlandh, engh eller engeland, skogh ok skiwl, met allom vthmarkom *Svartb* 470 (1460). — ***ängia legha** *f. arrende för äng.* 1 fiärdongh smör ängha legha *VKJ* 94. ½ marc ängelegha *ib* 109 (1466). debet 1 öre ängelega *ib* 115 (1466). ther gar aff ½ mark änghia legha *ib* 249 (1480). Aff Aspöö görs aarligha 20 öra suensca ängiolegho *ib* 251. — ***ängia pänningar** *m. pl. arrende för äng.* en gard ... rentter ... iiij thönir korn och iiij örtuger och ij ortuger ängepenninge aff same gard *Trolles Jb* 84.

iak ... haffuer sålt ... 14 spanna affgiäldh och en mark ängа peninga i Skrafftompta *ib Bil* 189 (1478, *nyare avskrift*). eet hans nadz godz ... ther aarliga skyller 1½ tunna korn med nogra ängia peninga *Arnell Brask Bil* III: 42. — **ängia skipte** *n. ängsskifte, ängslott, avskiftad del av äng.* at wij hafwom ... sålt ... wåra ängia skipta, som kallas östersta Skällenäss och middelsta Näss *Trolles Jb Bil* 207 (1481, *nyare avskrift*). — **ängia tegher** *m. ängsteg.* tha kärdhis oppa en ängia teegh *NMU* 1: 104 (1425). Thär tiil liggher en ängiategher vppa Hwenenne *VKJ* 138. — ***ängia thrätta** *f. tvist om äng.* Bekennoms wij effterskreffne landssynemänn, som wåro dömbde emillan Malaxby och Petalaxby opå deeres engesträtor och måsar medh rätt *FMU* 5: 322 (1491, *avskr.*).

***äng** *n. äng. Västsvenskt-norskt; jfr J. Fritzner, Ordbog 1* (1886), *art.* eng *n.* eth engh j Iärsö som kallas Kioppe dykke vppa Holmen ... Jtem haffuer oc iak nämpth dandemen, ther til som skatthet thet for:de engh for peningh *DN* 14: 194 (1512). *DD* 1: 36 (1367), 176 (1501). — *Jfr* **änge** *n.*

ängaledhis (ingaledhis) *adv. ingalunda, på intet vis, icke alls.* han gat ängaledhis hwilo haft *Gr* 283. Bimen är yrthin widhertorfftogh, engaledhis, wthan hällir blomstridh *SpV* 24. mörkren begripa ällir taka engaledhis tik *ib* 475. (*du skall*) lata them engaledhis dwälias när thik *SkrtUppb* 26. Jngaledis, vthan the twa syna händher j syndoga mandzsens blodhe *SvKyrkobr* 202. tha skal confessor ... läggia them (*dem som icke är nöjda med valet*) ffore at innan thre dagha näst effthirkomande skula the frambära oc lata höra hwat thät är som the haffua mote thy walino ... oc sidhan engoledhis tilstedhias *Småst på Fsv* 2: 92. Jtem städhi ekke abbatissan trätto oc delo oc engoledis styrke them *ib* 2: 212. en iak ville engeledhis latha mik fra hans eghin rät *Arvstv* (1461) 49. bekennes wi med Gudh ... ath wi thet thaa ingen lees kunne forstaa ... huarfore är saa dana lyngn och squaller ingen ledes troenne *HT* 38: 121 (1523?).

ängalunda (ingalunda) *adv. ingalunda, på intet sätt, icke alls.* Hon haffde thet jngalwndan forskillad *Troj* 275. oss stod thet engenlunde til görende *Reuterdahl Kyrkohist III*: 2, *s.* 545 (1471?). Taa äre wii alle nw här swa til ens wordne, ad wii paa kronennis wegne swadant här epter enginlunde tilstedhie wele *Uppspriv* 18 (1491). Tha sade borgamestarene: Wil thu jngalunda halle lydnen? *STb* 3: 313 (1496). her Niclis ville jngelunde vtan strax iij mark peninga *ib* 4: 130 (1506). hwat the gode men ther offuersende ware hanom och jomfru Birgitte hade lagt, sacht ok formydhlat i mellen vylde han ingen lunda aff gaa *SJ* 2: 243 (1504).

***änga väghna,** *se under* **väghna 1.**

änge *n. L. äng,* (*vidsträckt*) *ängsmark.* (*Angående försäljning av en äng som ger 8 lass hö*) aatta las äng i Öiarängiom (*i Husby sn, Dalarne*) ... jäk eeghnar thätta sama änget förnämpdom Jönise ok hans arwm *SD* 8: 488 (1364). eeth änge liggiandes mellom aakers manna änge oc wikä ängit *JämtlDipl* 295 (1448). eeth enge liggiandis sunnan aana j Trusawiik *JämtlDipl* 275 (1444). sworo ffullan bokar eedh ath thet sama enge tha haffde Steens ffadhorbrodher wtsät til panta och til aaterlösnar *ib* 275. alt thet som ther aater aat ligger och enge haffde warit vp moot myrena *ib* 297 (1448). eeth änge liggiandes mällom aakers manna änge oc Wikä ängit *ib* 295 (1448). thet sama engit *ib* 300 (1449). thet iach saalt haffuer skälicom manne Biörne Rodgeersoni eeth enge som är ffaghra strand ffore atta swenska mark *ib.* — *Västsvenskt* (*och gotländskt*); *UL V* 2: 6 *not* 28. *Jfr* **äng** *n.*

änge *pron. ende, se* **enge.** (*Gud*) sagde til människiona, tagh min engasta son ok fräls tik mädh honom *SkrtUppb* 144.

änger *m.* (*små*)*mask, gnet.* Lendex änger som är i madh *GU C 20* (*hand 2*) s. 73. Lendiculus lithen ängher *ib.*

ängia (ängde) *v. tränga, tvinga.* K. Cristiern ... kränkte sin breff moot alle ty loffvet var ängde oss til (*påtvang oss*) en utlenskan biskop moott alles vore minne oc samtycke *HSH* 17: 93 (1523?). *Se Dahlgrens Glossarium.*

ängil *m. L. ängel.* (*Roland*) bad tha gudh sände sigh ängil sin Gabrielem *KarlM (El)* 97 (sin engil Gabrielem *Ver*). aa hwariom pelare ellir stolpe stod eth belethe fagordt som ängeld *Troj* 187. om Christus hafde taghit pa sik englanna naturam aff enom engele, tha hafde han ok then ena engelen aterlöst *SvKyrkobr* 132. fore thy at engelenom ey tilborde aterlösningen *ib* 149. Hafuer hwar menniskiä sin engel som hona scal gömä. Ey eens (*ej endast*) hwar menniskiä hafuer sin engell, Vthan jemuel hwart rike ... hwart closter hafua syna besynnerliga engla sik til gömärä ... huar een siel ... antvordas hon aff gudhi enom besynnerlige engele som hona scal gömä ... Hwat kan tha then engelen kungöra thet the ey see ok vitha ... Stoor glädhi är allom helgom englom ouer hwan een syndäre görende räthä syndä bädringh *ib* 202. Thil gudz hälgha ängila bidhi siwkir swa: Iak bidher idher alla hälgasta gudz ängla ... ath hon medh idher hälghom änglom glädhes *ib* 267. *SvB* 353. Än hwru nyttogh oc gudhi täkkelighen ängilsens helsa är ... thu skalt wetha, at ängilsens helsa haffwer altidh waridh hallen j största wörningh *JMPs* 486. Här loffuer man oc bidher siin ängil ... thu min käristä härre gudz änghgil ... nw bidher jac tik min älskäliken gudz ängel *SvB* 357. — **ängla brödh** *n. änglars bröd.* manna, thet är ängla brödh aa wart maal *Mecht* 113. mannen aat ängla bröd ... änglana hördes oc siwnga *ib* 234. — ***ängla gerarcia** *f. änglaskara.* hon ffinghe nythia äpther sinom wilia ena hela ängla gerarcia *JMPs* 297. *Jfr lat. hierarchia.* — **ängla kor** *m. änglakör, änglaskara.* Thänna dyra stenen jaspis ... är ... ämwäl dyrare än alla ix ängla chora natwr *JMPs* 537. — ***ängla like** *m. ängels gestalt, skepnad.* Diäfla syntos hanom ii ängla like *KL* 197. — **ängla liverne** *n. änglalevnad.* Oc alle hörande Josaphatz ängla lifuerne ... vndradho the storlika *Prosadikter* 107. Alle gudz ängla, the gladdos aff tik, ffor thy thu haffdhe ängla liffuerne här j iordherike *SvB* 345. — **ängla skari** *m. änglaskara.* Frögdhins nw alle the ängla skara j hymerike, frögdhens enkannelika the högxto änglane ... Oc alle ängla läthi nw höra sin lywdh *SvKyrkobr* 315. — *Jfr* **mädhängil.**

ängilsker (ängelsker) *adj. änglalik, se* **änglisker.**

ängilsker (ängelsker) *adj. engelsk, se* **änglisker.**

***ängilsliker** *adj. änglalik.* Thänne psaltaren ... är oc liker liffsens oc wisdomsens trä, mädh cl

ängilsligha ffructher *JMPs* 454.

ängin (engin, ingen, *n.* **äkke, änkte, en(k)te, inte;** *ack. m.* **ängin, ingin,** *f.* **änga, inga;** *dat. m.* **ängum, ingom,** *f.* **änge, ängu, ingo,** *n.* **ängu, ingo;** *gen. m. o. n.* **ängsins, eng(s)ins, ingens,** *f.* **änginna, inga;** *pl. nom. m.* **änge, inge,** *f.* **änga, inga,** *ack. m. o. f.* **änga, inga,** *nom. ack. n.* **ängin, ingin, inga;** *gen.* **änga, inga;** *dat.* **ängum, ingum)** *pron. L. ingen, icke en, icke någon. a) använt som adjektiv.* Alla skola indswöpass i idarth orlogh oc inthe rike skal lotlööst vare *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 15. nw red han bort som ängen god man *Di* 193. thy skapadhe thin kärlekir änglana aff ängo andro ämpne *Bir* 2: 13. ängin huila *ib* 2: 209. haffde iak ther medh inghin kärlek ... ok jnghin kärlek j hyärtano, tha ware iak ok jnthe *MP* 5: 7. Hwilkin är thänna qwinnan, som swa mykit loffwas for sina starkhet, wthan jomfrun the som engha haffwer rynkiana, thet är christi brwdh *SpV* 122. annars faan j enghin lönin *ib* 274. Thän som mik sändhe han är medh mik, ok lathir mik ekke wara ensampnan ... hwilkin enga giordhe syndena, ey finz ok nakot swek j hans mwnne *ib* 537. lön enga synd, lat enga oransakadha. räkna änga synd vara lätta ok glöm enge ... ängin thin synd skal koma for min dom *Småst på Fsv* 26. ändelykt wtan angir, thät är at menniskian eynge angir wil sik taka *SkrtUppb* 241. eth fäghersta hus ... som enkte haffdhe finstret *Mecht* 166. Thy sigx gud vara aller j allom rwmom, at han j inga rwme är wanmactogare eller myndre än j andro ... Han sigx ok wara j jngho rwme *SvKyrkobr* 124. Ok thy thet ondha pröfues jnthe vara, thy at thet jngen substanciam hafuer, jngen varilse ... blindheten eller mörkret hafua jngen varilse ok thy äru the jnthe *ib* 178. Hwat är tha thet ondha vthan alt huaris jnthe goth är *ib* 178. eet torn sua fast at thet for engä blidho brast *Småst på Fsv* 2: 4. engin anner liuandis man tha matti ther ouer coma *ib* 2: 4. man com ther ofuer medh engin thing *ib* 2: 5. Hör mina bön, tho at hwaro at iak hafwir ey mädh gärningomen til thäs änghin forskuldilse *SvB* 466. tha är jngxsens tingx liknilse som min liknilse *JMPs* 31. swa göra bin jnthe annath wthan dragha honagh oc aktha jnthe ath ögxlas ... ey aktandis ath bin förgaas thär aff ath the swa mykith dragha (*honung*), jngha wngana görandis aff sigh *PMSkr* 302. ok skulum änga makt hawa thät atir bryta *SD* 8: 57 (1361). ok for thy forbiudhom wi hwariom mane ath sigh engin man ther medh beware *SD NS* 3: 299 (1418). mik äynthe incigle ägande *JämtlDipl* 189 (1421). Rauit ... togh handh oppan ok ladhe han in for enghen syn broth *ATb* 14 (1453). aff thenna ... garda bör göras ... inghen dagxwerke *VKJ* 37. enthe datum stodh j breffuet, pa hwath tidh thät screffuit var *Arvstv* 17. (1461). all skotzmaal wiise in til kongen ok inga skotzmaal wisä fra honom *ib* 48. myn räth är j inghen mathe thär vti forsumet *ib* 48. hopos mik thät han ynghen skäligh skylningh skal kunne haffua till mik *ib* 49. enge geste riidhä aff landet *STb* 1: 434 (1459). engen byman dyrffuis till at köpa gestom gotz till hande *ib* 1: 435 (1460). Engin husman eller husquinno haffui koo eller swin her i stadhin *ib* 1: 461 (1476). Enga lösa quinnor tagi till sin pygher *ib* 1: 462. engin dragare skal bera ööl fraa noghan embitzsman *ib* 1: 10 (1475). Eodem die feste Biörn ... lag, ath han engte gotz handterade *ib* 1: 286 (1481). enge ogipte borgare, som ecke holda vppe hws ok heman, skulo engin spannemaala kiöpa *ib* 1: 328 (1482). tha wil han (*mäster Örjan*) lekia henne (*abbedissan i S:a Clara*) i viij daga for engin pening *ib* 1: 405 (1483). ath Peder Here her j moth inger ytermera skäl eller vitne hadhe *Svartb* (*Skohl*) 531 (1477). Och jnte rike skal haffua macht nogodh örlög eller kry oppa sla *G. Carlsson, Kalmar recess* 1483, *s.* 63. epther gillet jngen breff, skel eller wytne haffuer *HLG* 1: 132 (1490). hauer han ... jntet thaal til kelleren *ib* 1: 133 (1490). Saa haffuer iac ey kwnnet, ac eij än nw kan ther enked swar pa gyffue *GPM* 2: 29 (1502). the oxa ... haffuer iach inga än köpt i aar ... iach haffuer nw inga peninge och inga veth iach mich oxana *ib* 2: 148 (1500?). Taa kwnde jak inghen rog ffaa ter köpa, ok om jak hade willith gyffua C gyllene för j lest rogh *ib* 2: 333 (1509). Oc therföre haffuer iak ingen ursekth welet göre för mich til almogen än thet at iak ingen deel palakt haffuer uthan eptter eder nades flere breff *HSH* 13: 44 (*Brask*). ther ingen är age är ingen ära *ib* 13: 98 (1524, *Brask*). Sathe wi ingen then troo till eder at i wele skicke oss nogen ovilie paa *ib* 13: 103 (1524, *Brask*).

b) självständigt, med substantivisk funktion och innebörd. äpter wardhklokko matte ängin ga a gatom *Prosadikter* 131. Natten war swa myrk, thet ängin kunne se annan *ib* 132. Oc engin war then them bödh älla bröt älla gaff thet ... oc engin war then som them nokot got kände *MP* 3: 299. the städhia enghin thän til sik, som skämma wil j them likamen ällir trona ... the föresäthia enkte Christo j kärlekenom *SpV* 337. Engin intagx thär wthan thän som hälaghir är. Engin wtlas thädhan thän intakin är *ib* 58. Wakthin at jnghin far witha thet giorth är, ok sighin enghom synena *ib* 274. ängin war j hänna släkt, som kalladis thy nampne *Bil* 894. thän sötma ... kan engen här fullelika see ällir smaka *Mecht* 194. Annars dugha the inthe fore gudhi ... tha dugdhe thet mik alz inthe *MP* 5: 7. Thet ondha sigx jnthe vara. Ok om thet är jnthe, är storliga vndrande, hwj gud ... fordömer badha engla ok menniskior, medhen the jnthe görä *SvKyrkobr* 172. Än thu far letande äptir knwtenom, hwar enghin är *SpV* 520. inghin war the skam han skämdis *Lg* 2: 1005. Tha wet iak änkte thät, som syndhena swa raskelica aff skrapa *SvB* 466. Jnthe vari tik medh thessom helgom *J Buddes b* 94. sua at thet matte engin slockiä ... engin gat ther ofuer stighit *Småst på Fsv* 2: 4. engin systir scal sända vt sina prouento i öll ällir i math ... eengin sände ällir gifui aff sinne prouento andre vthan them näst sitia *ib* 2: 211. änghte afsla j hans howodh giäld *SD* 10: 170 (1372). och hördom wi eingen som nokon tima gaff afrya om thessom köpp *JämtlDipl* 130 (1378, *senare avskrift*). Thi bindum wi oos til oc wara epte komande the samo prebendam ingum at giwa vtan hanum *Vg Fornmt* 3: 7—8 *s.* 156 (1384). thet är alt saman quit, swat han ägher mic eghnte oc jac ägher honum enghte, som jac thet oc wälbeuisa kan met hans quitta breffwe *FMU* 1: 440 (1393). aff thöm päningom ... skall inte skingras *SD NS* 3: 265 (1417). ty thet ville hwar släktin fastelica thet haffwa giffuit clostreno ok engen theris an, ath wi haffuom aff the andre släktinne *VKJ* 241 (1447). tha hopis mic at thär

fran entet komo mic ellir minne hustru til forfangh *Arvstv* 27 (1461). gudh han weth ath wy mena och begäre hwar godh mans besto och bestandh och ingesens fordärff *Reuterdahl Kyrkohist III*: 2 *s* 537 (1464). inte är wissan än dödhen oc ingte aa wissan än thimen *Svartb* 502 (o. 1470?). swa at the jnthe beuaffra sik met jnghen *Svartb* 525 (1477); *se ANF* 48: 87 *f.* Ingen haue gateboder, vthen han skota aff xl marck *STb* 1: 430 (1459). Engen göre wardmen omak om natta tiidh ... Engin göre samning i stadhen ... Ingan ganga vm natta tiidh pa gattuna ... Ingan haffwa eldh i them husom, som olaffligt är *ib* 1: 436. Inghen tappe öll, sidhan ix är slagen *ib* 1: 445. Then som badzstuffwe haffuer ther, eelde til sith egith behoff ok enget annars *ib* 1: 252 (1480). (*Vanlig skriftform i STb* 1 *Burspråk är* ingan, *trol. för* ingän, ingen.) Jach rader offuer myn hwss och jngen anner, ok jngom slepper jach ther ... Tha sade han jngom wilie jnlate j genom sina laasa, oc ath ther jnnan fore jntet war tet thöm til hörde ... the skulle icke en thaa jn ghangha j genom hans laasa eller dörer. ... Sades aff ffore retta, tet Hans Hermansson ... kan jntet ärffue ... Samma dagh giorde Anders Jute ... lagh sielff vj:e, ath han jntet haffuer aff then döde mantzsins gotz *STb* 3: 313 (1496). jngen vilde tet til standa vtscriffuit haffua *ib* 4: 131 (1506). Til huilket her Niclis kunne jntet til sware *ib*. iak haffwer inthe vthestandandes met tik *DN* 14: 223 (1520).

c) *i vissa förbindelser:* änkte, intet *föregånget av preposition.* bliva um änkte *bliva förgäves:* at alth mith arbeyde, sware möde, kost oc täring bliffwer mik om inthet *BSH* 5: 216 (1507). — döma um änkte *ogilla* (*genom dom*): dömbdes Staffans besprakning (*klander*) om inthe *SJ* 2: 254 (1494). — göra til änkte, um änkte *tillintetgöra, förstöra:* Calumpniare quart halla annars käromaal til sik taga til ingo göra ok gabba *GU C 20 s.* 69. Nichilo til inthe göra *ib* 353. inanio tiil inthe göre ... exinanire tiil inthe göra *ib* (*hand* 2) *s.* 18. jrrito tiil ynthe giöra wanska oc forderffua *ib* (*hand* 2) *s.* 45. Sina owirmän ... fornidhra, ällir til enkte göra *SpV* 159. Finz thät laghligit oc meghtoght wara til at göra thät walit til inte *Småst på Fsv* 2: 92. forbiudhom allom oc hwariom ... thär amothe ganga ellir thala ellir til inte göra *ib* 2: 168 (1448). at the ... thätta häfdha skiptit aterkalladho oc giordho til änkte *SD NS* 2: 607 (1413). thet skiftit dödhom vi oc til engte görom *ib* 3: 263 (1417). thy ryggiade Sone thet breff oc giorde thet til entte *Svartb* 424 (1447). — koma til änkte *bliva om intet:* oc rentan minskis oc snarliga komber til inthe *Arnell Brask Bil* I: 17. — vara um änkte *vara till intet, förbi, förgäves:* om thu ey lösir thänna knwthin, tha äst thu medh thännom argumentis thet är mädh thännom skälom om enkte *SpV* 520. annars ware om enkte all natwrligh kärleksens oc gudz räthwisos lagh *JMPs* 534. tha är walit ogilt oc om inthe *Småst på Fsv* 2: 100. Tha her Eric tet hörde, at hans ordh om jntet ware *STb* 4: 130 (1506).

d) *i uttrycket* ängo undantakno *intet undantaget* (*med några varianter*), *särskilt vanligt i rättsspråk och i diplomspråk.* therä gooz ... huat thet hälzt är änga undan taknä *NMU* 1: 63 (1367). ängo vndantakno *SD* 10: 27, 77, 87, 92, 104, 111, 123, 131, 135, 136, 137, 141, 155, 169 *m.fl.* (1371—72), engte vndantakit *ib* 10: 118, ängo vndhan nämdo *ib* 10: 166 (*avskrift*). the samw jorthena ... meth alle thy thär til ligger och lighat hafwer aff nyo och forno och äi är meth laghum vndan gangit ängum stykkium vndan taknum *JämtlDipl* 120 (1374). Dywpowiik medh allom tillagom eingo vndantakkno *ib* 130 (1378, *avskr.*). jak hawer saalt ... mith gooz Kaarsthorp ... medh scoghom oc ängiom, ingo vndantakno *Vg Fornmt III*: 7—8. *s.* 153 (1377). mett allom therom tillagom, engthet vnden taghne *FMU* 5: 1 (1481, *avskrift*). engte vndhantaget *STb* 1: 10 (1475). hwadh tet helst wara kan epter hanom är eller finnes kan, intet vndantaget *SJ* 2: 106 (1487). rörligit och orörligit lyggiende fasta grund ok lösöre i ingho intet vndantagit *ib* 2: 210 (1492). intet wndhen pa badhe sidhor tagno innan stad och wthen hwar tet hälst äre eller finnas kan *ib* 2: 242 (1493). ffran fforno oc nyyo ingho vndhanthakno *DN* 14: 96 (1474). til ewerdhelighe egho ock odhal inggo wndhan skyldho *ib* 14: 123 (1485). met holth ok hagha vatn ok vedistha ner ok fierre ingho vndantakno *ib* 14: 150 (1496). Huar före affhende wj oss ... fornempda Asmundstada ... med huss iord ... skog oc skiul j wato oc torro innan gardz oc wtan engo wndantagno aff thy ther nw tilligger *Brasks Kopieb* 18 (1511). — **änkte (enkte, ente, inte)** *n. intet, ingenting; adv. icke, inte* (*negation*). Thw vast j thik siäluom aff ophoueno änkte hauande ... Vtan thik är änkte, oc änkte thz hauir glädhi som är vtan thik *Bir* 2: 13. Annantidh görs han til änkte *ib* 3: 60. Änkte matte iak annath finna *Ivan* (*ed. Noreen*) 521. Jak lykte hona wte fore enkte annath, vtan iak wille hona näpsa *Prosadikter* 132. i skulin enkte aff idhart goz mista *ib* 156. vtan hans nadh ärom wi alstingx enkte *Hel män* 140. tha negh sonen honom, einkte swarandhe *Prosadikter* 179. mik skal einkte hindra *ib* 178. han ... wiste änkte til sik *ib* 288 (328). thu haffwer enkte wäntha, wthan thet tik kombir til sorgh *SpV* 137. Enkte är thet, saa mykit hindra gudz hiälp i dröffwilsom *ib* 408. Enkte kan sannaren swaras *ib* 409. Swa som enkte haffwande, ok tho likauäl all thing äghande *ib* 384. kan thätta them enkte hiälpa til äwärdhelikit liff. For hwilka sak the hopas ok enkte almennelighit *ib* 334. enkte omöghelikit *ib* 336. är han ekke beskedhelikin j honom som läs, tha hindrar thet hans wndhirstandh, ok lärir ällir oplyser enkte *ib* 520. Thet är ekke saa at ... *ib* 521. läsandis al ena rimen vppa latina ällir oc therass vthtydhningh oc ekthe badhä för hwario pater noster oc aue Maria *SkrtUppb* 165. hafdhe ekthe thiin enkanligha oc miskunsamligen vaktz beskermilse oc häghn varith (»*om icke ... hade varit*») *ib* 182. än tho at at the see swa dana thing (*sådant*), j sik är ekthe ont *ib* 193. äkke straffa syndernar *ib* 242. tha är skiparen jnthe pliktogher betala thän skadhan j gen *PMSkr* 77. människiän fangar sik ekke rört *Småst på Fsv* 2: 5. jec är inthit pliktogh til at swara her Twre ... jac mener at han kan enthet orsaka sigh thär medh at han ey visthet *Arvstv* 16. jac ville ey koma oc ville enthe kusthwerie om hans begraffuilse *ib* 17. her Thure gik ekke then edh selff tolffthe ... (*konungen*) bör ykke at ransaka sith radz dome ... the som j (*konungens*) radh äre bör ykke at swerie ... y thy at iak ykke strax sköt mik fraa rikens radh ok in til myn herra *ib* 48 (1461). pa thän tiid

her Abram wart halshuggen bewarade k. Erich sigh inthe medh nagot thät han haffde thär, enthen skip, wapn, werye eller andra haffwor *ib* 66 (1474–75). Och engte forbryta ther medh mot K Cronan *G. Carlsson, Kalmar recess* 1483 *s.* 68. Tha skolo alla tässa try rikesens jnbyggere widh theres ära trolige til hielpa thet affwäria, och jnte forbryta ther medh mot then eedh *ib* 70. tha war engte qwart i skippet annat än saltid *STb* 1: 313 (1481). thet är mik onth at giffua swa mykit for engte *ib* 1: 398 (1482). jntet schule j ware myne hielp for vtan *ib* 2: 569 (1491). intet staden hanom skyllog *SSkb* 235 (1508). Thenne vi män gingha lag medh Larens Tidikosson, thet han enthe attha Swen Skrädare meer en iiii skillinga *JTb* 77 (1481). Ther meder foor her Joan sin wegh och kom jntet medh breffuen, som loffuidh ok saght war *STb* 2: 223 (1487).

änginstads *adv. L. ingenstädes.* Än wthan honom kan enghin stadz omskipte göra nakra forbätringh, ok engrahanda goth kan täkkias *SpV* 452. fintz thät ingen stadh i laghen *Arvstv* 48 (1461). Eodem die bödz Karll Martinsson ... ath han skal engastadz fara aff by, innan thes ath wor kere höuitzsman her Sten komber heem *STb* 1: 333 (1482). Samma dag Thomas Olffson zacer til xl marck fore olaga köp och jngestadz borgere *ib* 3: 170 (1494). the äre kranck och wanför folk baden tw, swa ath the formechte jngenstades flytta eller fara *ib* 3: 191 (1494). Oc ey at enast äro the fornämpde articuli engastadz a moot fornämpda reghlo constitucionibus *Småst på Fsv* 156 (1443). thy han (*kejsaren*) haffwer jngenstadhes lydhno pa kesara dömithz wäghna *ib* 335 (1519).

***änglisker** *adj. änglalik.* Aff theres englesca natura är j thom stoor viisdomer *SvKyrkobr* 133.

änglisker (ängilsker, engelsker) *adj. engelsk. Om mynt:* alt mith fasta godz som mik war tiill arffua fallit epter myna foreldra, talande for xx angliska nobla *Svartb* 332 (1431). saa ath gambla örtogin skulde gaa fore x peninga och aaboen fore sex peninga och ängleskin fore iiij peninga *STb* 1: 231 (1480). *Om kläde:* jtem tigio alna ängilst oc hundrade alna vammal oc hundrade alna läreffth *JämtlDipl* 305 (1450). (*Tjuven bekände att han hade stulit*) viij alna brwnth klede, en alin hwitt ängilst *STb* 1: 23 (1475). Pedher Olsson skulde thermedh (*därtill*) giffua for:na Pedher smidh eth ängelskt aaklede *ib* 1: 151 (1478). ok ther til hwar thera swa mökit huit ängilst eller annat huit om vj öre alin *ib* 2: 243 (1487). (*Hon stod*) wijd stocken, ath hon Anders Jönsson hade leysk ok ängelst aff stolit *ib* 4: 28 (1504). swaa mykit hwith engelst eller annat hwit om vj öre alnen at the fanga theris kledebonadh aff *SJ* 2: 106 (1487). vij ʒ (= 6½) alin engelskt frisen hans hustru til en kiortil *ib* 2: 166 (1490). tha sätte herre Halwardhir jn i rättin 1 mark pä:ga ... ok i stökke ängilst grat til ath lösa then gardin i gen *ATb* 95 (1458). — *H. Hildebrand* (*Sveriges medeltid* 1, *s.* 706) *känner engelskt tyg från urkunder åren* 1452, 1488 *och* 1503.

***ängluter** *m. ängslott, stycke ängsmark.* Item för 1 ängloth wi saldom *VKU* 26 (1542). Item fru Margareta, Axsel Nilsons, för sin herra 2 änglotta *ib* 91 (1557). Item en ängloth *ib* 93 (1559).

***ängra handa (änga handa)** *adv. intet slags, se under* **hand** (*Sdw Suppl s.* 285). *SpV* 452 (*se* **änginstads**). ok behöffua j ther om enkä händer mer skötzmall haffua til oss *Reuterdahl Kyrkohist* 3: 2 *s.* 546 (1471).

ängsl *f. ängslan, oro, ångest.* j the glädhi, som forsmaskolandis är, söndhirlösilse, j änxlinne (*tristitia*) wanhopit *SpV* 159. kom oss til hielp j allom warum dröffwelsom ok änxlom *SkrtUppb* 355.

ängsla *f. ängslan, fruktan, ångest, oro.* Cura omsorgh läkedomer ok ängsla *GU C 20 s.* 160. Anxietas ängsla *ib* 28. them som j blandh lastir äru öppirsta, thet är högfärdhin, skörhet, swalghit, girin, ängxla, wredhe, affwndh *SpV* 136. Tristicia är dröfs hogx änxla j mothegang ... Querela är medh hwilko hiärtans ängxla betees ... Timor är medh hwilkom twäkande änxla födhis j hogenom *ib* 140. Swa görs them ok enghin ängxla *ib* 483. wthan mödho ok alzskona änxlo ... enghin änxla ällir orolikhet *ib* 520.

ängslan *f. ängslan, oro, ångest, bekymmer.* vtan alla kloka ranzakan älla framfolslika äxlan äller disputeran *MB* 2: 331 (*sannolikt fel för:* änxlan; *jfr strax därefter:* Än thet thin sinne offwirgaar ... antwarda thet gudhi oc änxla ther enkte om *ib* 2: 332). Angustia änglan (*fel för:* ängzlan) ok sorg. Angor änghzlan *GU C 20 s.* 24. Sins eghins kärlek, jämcristins ledznan ällir änxlan *SpV* 159. Hwar ängxlan sarghar illa wredhan ällir siwka hoghin *ib* 150. änxlanna ok räddanna dom *ib* 313. ther hon laa manga daga j stora ängxslan oc grath *Troj* 70.

ängslas *refl. v. känna oro, vara* (*bliva*) *ängslig, orolig, bekymrad.* Anhelare idest anxiare änglas ok aastundha *GU C 20 s.* 23. Angustiare vel angustare trängia ok änglas (*fel för:* ängzlas) *ib* 24. Aporiare ärffuodha til sweeth ok änslas (*för:* ängslas) *ib* 30. Om hon haffuir taladh ellir ängxlatz mot wädherlekenom ellir noghro andro sliko *SvKyrkobr* 343 (*SkrtUppb* 191). for gudhi skäluande oc änxliandis *MPFr* 241.

ängsle *m. ångest, ängslan, oro; lidande, nöd.* oppehaldin honum medh dröwilsse brödh oc änxla watn *MP* 3: 298. Nw idhkas han aff glädhi, nw aff änxla, nw aff dröffwilsom *SpV* 409. wthan änxla ok omhoxan *ib* 520. aff hardha dödszens ängxla *SkrtUppb* 335. enghen kan til ffwlnadz sighia, hwadh sorg oc hiärtas ängxla thänna wsla qwinnan tha haffde *JMPs* 407. (*hon*) tänkte j sinom ängxla, at hon wille geffwa sigh til samma syndena *ib* 422. — *Jfr* **synda ängsle.**

ängsleliker *adj. ängslig, sorgsen, orolig.* j thässe matom kan jac ey liwa medh frögdh oc glädhi, vtan hälder j ängslelighe sorgh oc dröfuilsom *Prosadikter* 22.

ängslogher (ängslegher) *adj. ängslig, bekymrad, orolig, sorgsen.* Accidia är änxlegha hogxsins fafäng orolikhet *SpV* 140. Änxloghir for hedhirgiri *ib* 160. Swa som ängxloghe, tho likawäl altidh gladhi *ib* 384.

***ängsluter** *adj. ängslig, orolig.* Anxius enslökther (*trol. fel för:* engslotter, engsluter) *GU C 20 s.* 28.

änker *m. änkling* (*sv.dial.* änker, änk). Han atte en son medh sinne hustru ... Ok sidhan hon doo tha war han enker *Prosadikter* 175.

änkia *f. L. änka.* en godh änkia hafde ena vägxsna möö til dotter *MP* 4: 80. kirkionna änkior *SpV* 334. takom athir före os wara änkior ... medh hon änkia var wordhin ... mällan änkionar ... j blandh

hälgha änkior *ib* 335. antiggia högfärdogh änkia ällir högfärdogh jomfru *ib* 337. otalika siäla j röth purpura klädde, hwilka hon forstodh wara hälgha änghior *Mecht* 234. Oc alt riddarskap, jomfrur, oc ängkior, oc all hionalag *SvB* 495. — *såsom tillnamn:* Magno dicto enkia *SD* 2: 138 (1292). — *Jfr* **draghara änkia.** — **änkiodomber** *m. änke- eller änklingsstånd.* Thy är radelikit badhe mannom ok quinnom som sik ey tröstir til ath halla jomfrudom ällir änkiodom *MP* 5: 97. at hionalagit wardhir hallit, ällir ok änkiodomen *SpV* 336. thänna skikkilsin, som är hionalagxsins, änkiodomsins, ok jomfrudomsins *ib* 337. Hwa som ey wil halla iomfrwdom eller änkiodom han ma lofflika medh kirkionna laghom sik husfru taka *SvKyrkobr* 65. — **änkio stadhge** *m. änke- eller änklingsstånd.* Änkiostadghin hwilkin höghre är them första (*dvs. äktenskapet*), ok läghre them ythersta (*dvs. jungfruståndet*), far sin loth äpthir sinne forskullan *SpV* 61.

änklinger *m. ogift man, änkling.* Agamus änklingher idest sine vxore *GU C 20 s.* 11. celebs iomfru obeuaroth medh wärldene ok änklinger *ib* 92.

änkte *intet, se* **ängin.**

änlite *n. L. ansikte, se* **anlite.** war härra redh in til Iherusalem a palm sonnedagh och tedde thom sith enläthe *SvKyrkobr* 87. enlith mooth enlith *ib* 124. för hans änlite *JMÖ* 154. alla hälga manna grymma oc wredha änlethe, fför thy at Christi änlete wardher tha ffördömdhom swa rädelikidh at see ... Christi ffägersta änlite ... minsta hälga manns wredha änlete *JMPs* 575. han bliknadhe j sina änlithe *SkrtUppb* 390. Loffua mit änlite ... for thy thet synis j änliteno, nar mannen dröffuis *Mecht* 245. J thin änlitis sweth skal tw äta tith brödh *PMSkr* 191.

ännadher, *se* **tväännadher.**

änne *n. panna; ansikte.* Frons änne *GU C 20 s.* 295. Acrimonia änne grymbhet gräslegheth quikheth dyärffheth hwasheth ok starkhet *ib* 7. Tha stryker han hättä aff hoffdhe sina, at änne hans ma skina om kloster alt *Prosadikter* 353.

ännelof *n. beröm i ansiktet, smicker.* ffilocopus idest amator iactancie änneloffs elskare *GU C 20 s.* 272.

***änneskodhan** *f. framsidan.* Frontispicium änne skodon *GU C 20 s.* 295.

***ännetopper** *m. pannlugg.* Anencie enne topper *GU C 20 s.* 22 (*Du Cange: Ananciae, Capilli a fronte pendentes*).

***änsak,** *se* **ensak.** vidh sina xl march thil wara änsaach *SD* 10: 95.

***änskons (enskons)** *adv. icke alls, ingenting, se under* **kon,** *Sdw Suppl. s.* 412. *Jfr* **allskons.**

äple *n. L. äpple.* malum äple *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 112. steekt äple oc sidan rensath oc stötth sma oc opsudeth medh osalt smör *Småst på Fsv* 2: 271. var thy mykit at äthä eeth äpell *SvKyrkobr* 143. j paradyso var jnthe äpell oonth *ib* 169. thät äpledh som Eua togh *JMPs* 536. — *riksäpple, som kungasymbol.* oc wndfick hans nade lagliga Sweriges rikes krone med swärd, spire, äple oc alt annet staadz oc werdugheyt, som Sweriges konungh tilborde *Rydberg Tr* 3: 464 (1497). — *Jfr* **ek-, rödh-, sur-äple.**

***äplegudha** *f. fruktgudinna.* pomaria eple guda *GU C 20 s.* 466.

***äplegöma** *f. fruktförråd.* Pomarium äple göma *GU C 20 s.* 466.

***äplegömare** *m. förvarare av frukt.* Pomelio eple mangare ok äple gömare *GU C 20 s.* 466.

äplekiärne *m. äppelkärna.* hwar wärsen i psaltaren maa wäl liknas widh en lithen äpple kärna, sattan i iordhena *JMÖ* 5. vil thw saa äple kärna äller pära kärna, forst tha thw haffuer ätidh äpled äller pärona tag kärnana *Småst på Fsv* 2: 265.

***äplemangare** *m. frukthandlare.* Pomelio eple mangare *GU C 20 s.* 466.

***äplemos** *n. äpplemos.* Pomarium äple göma ok äple moos *GU C 20 s.* 466. Til afftonen färsth kööth med salta vaten, heel höns medh sodh, äplemoos *Brasks Matordn* 4.

***äpleskal** *n. äppelskal.* perisma hwethe aghn äple skal ok späne *GU C 20 s.* 436.

***äplestiälke** *m. stjälk, stängel av äppelträd.* Nepos äple stielke *GU C 20 s.* 350.

***äpleträ** *n. äppelträd.* nar thu planttar äple trä, tha thakin borth the första fructena, som wäxir, ok äthin hänne ey *SpV* 274.

***äpleträlaf** *n. lav som växer på äppelträd.* taghi epple tre lauith *LB s.* 47

äptarster, *se* **äptre.**

äptir (äftir, eptir, eftir) *prep.* (*sekundärt även konj. och adv.*) *L.* **A)** *Prep.* **1)** *efter, om ordning i rum och tid* (*i motsats till* fyrir *före, framför*) *a) i rum: utefter, bakom o.dyl.* Somlike foro nidhir fore honum ... oc somlike äptir honom *Bir* 2: 208. han ... stängde dörrena j geen äptir hänne *ST* 273. han ... bleff äptir mik när sinom fadhir j Room *ib* 42. tha sagh han oc härran halda äpther hänne en kalk aff gul *Mecht* 194. swa ära helsinga raa. som byrias i Vla träske ok ledher epter isina (*för:* Isma *el.* Ysma) fempten vikna langar *Svartb* 154 (1344), *jfr HL þ* 15. östan til skal paalas epter gambla mwren ok ecke längher *STb* 1: 11 (1475). yxen drogh lyka epter sarith lykit hade *ib* 3: 411 (1498). framdelis nidher i ana oppa badha sidhor apther gambla gardstodhena *Neuman Vokbal* 84 (1486). *b) i tid; ofta efter ngn som är död.* äpter wardhklokko matte ängin ga a gatom *Prosadikter* 131. swasom Christus äptir sin vpstandilse skal aldrigh dö *Hel män* 140. nu kombir lyws äptir mörkir, tryggelikhet äptir wadhan, goz oc rikedoma äptir fatikdomen, sigher äptir stridhena, glädhi äptir dröwilsena, härradöme äptir thräldom *ib* 141. (*Hon*) wart styrande äpthir modhrena *SpV* 165. swasom andra mödher thär aff rensas tha the offra oc gaa til kirkio äpther barnom *Mecht* 170. godha quinnor epter barns byrdh *Småst på Fsv* 2: 64. eptir sa dana doom *Arvstv* 16. äffther middaghen giffwes them drikka at enasth wm daghen ena reso *PMSkr* 216. Topatius (*en sten*) rensar qwinno soth äffther mana(n)s lop *ib* 492. dömum wi ... them fornempde Bo Jonsson äfftä siit barn oc hans arfwm alt thät gutz *SD* 8: 36 (1361). Framledhis om Gudhi swa thäkkis at for:na miin älschelica husfru Ingeborg epter mic liuandes bliuer *SD NS* 3: 268 (1417). vi ey barn oc borna arua epter oss hafwom ... om Gud vil at jac epter hona liuer *ib.* Nisse Pädherson haffdhe with hanom eth drap äpter en man ther heeth Thormodher *ib* 3: 521 (1419). nästa manedaghin äffth sancta Walborgha dagh *ATb* 36 (1455). som ghyordh war i Sweg aar öffther gudz byrdh M quadringentesimo sexagesimo tercio *DN* 14: 75 (1463).

Aren äpther gudz byrdh *Neuman Vokbal* 83 (1486), 82 (1488). swaa ske kan ath hon barnlös bliffwer affther mik *BYH* 1: 271 (1474). alth thet arff som hans fadher ok modher tilfioll epter therres son ... huilket arff forne Jenis Person kendes ... opburet haffua epter sin framlidna broder *STb* 1: 10 (1475). gik Jacob moyses lag sielf xij, ath epter Lasse Paualsson war engin gulring, ey annat än en forgilth silff ringh *ib* 1: 60 (1476). the iij marck, som bliffuo epter then döda mannen *ib* 1: 93 (1477). som hwstru Magdalena atte och besath epter synom dandeman Andirs diekn *SJ* 2: 99 (1487). Item 1 fingergul ... oc thät fingom wi äpther Arffwidh gulsmedh *VKU* 81 (1555). — *om ordningsföljd:* meth swa skäl at thera nampn scal inscriffwas i klostirsins skraa i Strengnäs oc brödher effter brödher scula bidhia fore thera siäl til domen *SD NS* 3: 64 (1415). kennes ... mik hawa giffuit oc vnt skolamästara äpter skolamästara ... thetta gotz *ib* 3: 327 (1418). wplyfftandis skiffwo äffther skiffwo *PMSkr* 412. prest efter prest, som Skälinge prouento besitir, skal haua ... thenna fornempde gooz *SD NS* 2: 655 (1413). 2) *efter, i ställning, värdighet, uppgift, i ordning efter.* þässe fyre namnas äpte sino sino värulzslko valle *Bir* 4: 183 (*aut.*). Tha satte han äpter sik i landwärn ... thässa men *Prosadikter* 265. 3) *efter, enligt, om likhet, överensstämmelse.* Jak hawer funnith en man äpter mit hiärta, som gör alt thet iak wil *MB* 1: 7. han skal rikeno styra äpte guz vina raþum oc rikis þarfum *Bir* 4: 183 (*aut.*). han vil äfte sinum skipaþum dom al þing hafa *ib* 4: 185 (*aut.*). äpte þino til läte *ib* 4: 177 (*aut.*). oc böghe krokana äpte sinum vilia *ib* 4: 180 (*aut.*). þik är eg mer lofat at vita än se oc höra andelika oc äpte þy sighia ... honum alt äpte þy þu hörþe at sigha *ib* 4: 182 (*aut.*). (*De*) kalladho han Zachariam äpte hans fadirs nampne *Bil* 894. Thet skal alt vara äpter idhan vilia *Ivan* (*ed. Noreen*) 1533. thy är iak skyldogher mik op at gifua ok äpter idhart minne blifua *ib* 5772. siälft thingit, som thet var äpte malat *Gr* 282. han war gamal oc formatte ey liffwa äpter henna losta *Prosadikter* 131. Om i wilin göra äpter mit raadh *ib* 156. at döma lifwandis oc dödha, oc hwariom enom atergielda äpter hans gerninga *ib* 32. äpthir apostoli ordhom *SpV* 151. huat domin vordhir hällir äptir miskunnine älla äpte jampnadhenom ... vi skolom pina hona äptir hänna gerningum *Bir* 2: 13. Hänna första rot är godhir vili äptir gudz vilia *ib* 3: 61. (*Gud*) wpfyllir medh sik siälffuom äpter alla siälinna girnilse oc wällust *Mecht* 124. war laglika standit oc laglika vpbudit efter Wesgöta lagh vtuisar *Gadolin Pants Bil* 286. äpther gambla manna sägn oc vitnisbyrdh, som aff aller j stadenom both haffuo *Neuman Vokbal* 83 (1486). apther nämddena segn oc ransakon *ib* 84 (1486). 4) *efter, i visst syfte: för att uppsöka, nå, hämta, vinna.* medh myklom kärlek haffwer jak gömkt min iumfrwdom epter tik *Prosadikter* 179. han wildhe ey wtan biddhe thighandhe epther sinom fadher *ib* 179. gangin ey swasom dara äptir kropsins giri *Hel män* 141. Än tha Dyoclecianus saa hänna biläte, tok han til swa mykyt äpte hänne astundelica bränna *Gr* 283. ey äpther siälffwa treffalloghetz guddoms warilse ... wthan äpther skälom j skälikom liknilsom til gudz, äpther hälga känneffädra ordom *JMPs* 31. först sagde the at Jap hafde Rauedz bath til klostred epter skin *ATb* 4 (1451). Thenna xij skulo ga oc panta epter skaten *ib* 6 (1452). tha warde thenne gode men skatmen ath sythya äpter mins herra skath *ib* 27 (1454). mäden scriffwinen war effter ööl, tha war engte qwart i skippet annat än saltid *STb* 1: 313. mannen epter kolen war *SSkb* 77 (1503). Taa var Maanss Gren redhe ok vildhe effther idher *GPM* 2: 313 (1508). Item Larens Erikson tärepänning til Södhermannaland äpter fää *VKU* 2 (1539). Item betaladhom wi Pädher ... för thät han ladhe wt tha han war til Öland äpther törsken *ib* 81 (1555). 5) *efter, i förhållande till, enligt.* oc haffwom wi äpthr ware formagho fulfölkt som prophetin honom saman wooff *SpV* 125. *ib* 435. Samma odensdagh sades fore rettha, thet bagarana bacha schole epther tijden *STb* 3: 190 (1494). (*Om mantalet för skatten*) the leggie then fatige epter sin deel och then rike epter sin deel *ib* 4: 6 (1504). 6) *efter, om märke eller spår av ngt.* han sa ther eth ember äpther tärnone *Prosadikter* 200. 7) *efter, på grund av.* thy giffwer iak mik skyllogha, syndogh människia ... äpther allom minom skälom for mina syndher *SvB* 151. huilked oss ey stod formena äpter swadana makt oc folk han hade *Reuterdahl Kyrkohist III*: 2 *s.* 545 (1471?). äptir thy at *på grund av, eftersom, emedan.*

B. *Adv. efteråt, därefter, sedan, senare* (*om rum el. tid*). non improperat Gudh giffuer allom offuerflythelica oc qwidar ikche äpther *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 17. (*Hon*) hog han i hoffwodhith, thet genast syntis stort saar äpter *Prosadikter* 157. them som äfte coma som them som nu liwa *SD* 8: 82 (1361). Jak rädhis storlika, ath thet som efte görs, thet komber ok efte *NMU* 1: 91 (1413). (*klockaren*) ringe en stakkot ringning oc cläppa tree resor epter *ÅK* 62. folde jac konungh Karl for thän skuld manga stedis eptir swa lenghe han kom om jwlin offuir eth aar eptir in til Skara ... naghra stwndh thär epthir *Arvstv* 16. en gange före oc annar äffthe *PMSkr* 224. Sidan göris eth annath starkth järn ena spanna langth haffwandis widher annan ändan matto äffther, ath sätias gönom thet förscriffna järnith *ib* 505. Samma aar och dagh stode fore sittiende borgamestara som apte forscriffuen äre *SJ* 2: 197 (1491). Huethabrödit schal her epter j thette köpit vege xx lodh *STb* 3: 190 (1494). Paa thet sisthe ther effter bliffue ther framtacne nogre breff *HT* 38: 119 (1523?). — *Jfr* **thär äpter; bak, bort, up äptir.**

C. *Konj.* 1) *efter det att, sedan, temporalt.* hustrv Kaderin hade henne fore kastat ... ath hon waar en tywff ok hade fangit barn j Alandh, tha hon war til Alandz, epter hon hade henne tienth ... epter hon fich thenne fatige Jon Persson hade hon sigh medh hanom j vmgenge som en dandequinne *STb* 4: 5 (1504). 2) *eftersom, i enlighet med, såsom.* war laglika standit oc laglika vpbudit efter Wesgöta lagh vtuisar *Gadolin Pants* 286 (1399). (*Om klockaren försummar ngt*) böte äpter koorprästhen plägha böta *ÅK* 64. 3) *eftersom, emedan.* epter jac är nw kommen tiill myn ytersta tiid *Troj* 98. (*De hade klagat för biskopen*) äpther thet han stadhen aff Crononne j värio haffdhe *Neuman Vokalbal* 83 (1486). hade thöm thetta befalit ath quit giffue, epter the ey sielffue personelige kunne bide *SJ* 2: 122 (1488). epter bygningen selies skulle, tha dömpdes helge andz husit nemest ware then löse til tompten

SJ 2: 230 (1493). Samma dach dömpdes thet köp til bache ... epter hon ey halt hanom thet hon hanom loffuede *STb* 4: 116 (1506).

Särskilda förbindelser: **äptir at** *konj. eftersom, emedan.* effther at the ecke vyste om han hade vpborit fyllist, tha vpsattes thet ärendit *SJ* 2: 207 (1481). — **äptir sum** *konj. allt eftersom.* efftir som mith breff ther vppa giffuet war wtuisar ok innehaller *SJ* 2: 60 (1480). swa högt vp, effther som behoff görs *STb* 1: 266 (1480). — **äptir thy** *konj. eftersom, såsom.* äpte þy honu(m) är kuämelkit *Bir* 4: 179 (*aut.*). *SD* 10: 95 (*2 ggr*). thet fath järn ... är forbruthet, epter ty thet wogh iij pund fathet *STb* 1: 312 (1481). Swarte Jens skal förnöie skredaren vj öre för then köpen ... effter thy pigan tog kapone sielff aff skrederen *ib* 5: 73 (1515). — **äptir thät** *adv. därefter.* Ther äptir syntis otalike diäfla ... Äptir thät hördhis sua som ludz röst *Bir* 2: 13. Thär äptir taladhe gudz modhir *ib* 2: 209. Ther äpter komo wäktarene oc fingo han *Prosadikter* 132. Ther äpter tha räddis riddaren thet han haffdhe offlänge dwalz ... Ther äpter groffwo the kroppen op *ib* 156. Ther äpter stegh hon nidher aff galghan *ib* 157. *Jfr* **thär äptir.** — **äptir thät (at)** *konj.* **1)** *efter att, sedan.* äpter thät adh gudh haffde skapad wärldena, war han j mangh aar människiom okunnogher *JMPs* 465. thär äpthir at hon haffdhe lidhit pino ok dödh, skämde hon sin plaghomästara *SpV* 233. äpter thet han var vpfarin, sände han thän hälganda ouer sina apostla *Prosadikter* 32. **2)** *allt eftersom.* Wi wiliom them faa ällir biwdha ... them, som klene äru, miölkena, at äpthir thet hwar een haffwer wndhirstandhit til, skal han här faa mattona, huru han skal haffwa sik j sino liffwirne *SpV* 96. stwndhom saa han klarlekare oc stwndhom mindre, äpther thy han haffde gudelighetena til *JMPs* 25. **3)** *eftersom, emedan.* Äpter thet at i haffwin et hwast swärdh, thy giffwin honum et saar i hoffwodhith *Prosadikter* 157. Äpthir thet jak gissar aff thinom ordhom *SpV* 250. for:de Lauris Hakonson hafde bifallat Olaf scrifware ath tiltala om for:da goz äpthir thet han ey siälfwir hema var *ATb* 265 (1467). tha swaradhe the xij ath äpthir thet ath gozit oc hans gerningha lagw pa gulfwene för hanom som han stwlit hafde tha ville the hanom ey wäria *ib* 265 (1467). skipmennenä skulo engin hyra haffua meer än ena hyra, effter thet ath skippet är osaalth *STb* 1: 312 (1481). ok war honom budith viidh xij marck ath läsa kötbodene jgen, effter thet han wilde bliffua köpman *ib* 2: 165 (1486). effter tet at för:ne Biörn Person laag siwk *ib* 5: 82 (1515). han offörswmit skall betale ... effter tet at myntemesteren haffuer beklandret sig med Bertils goz *ib* 5: 82. Äpther thet han stadhen aff Crononne j värio haffdhe *Neuman Vokbal* 83 (1486).

***äptir bidha** *v. stanna efter.* Hans leon gik op vidher hans sidha, thet vilde ey äpter bidha *Ivan* (*ed. Noreen*) 6310.

äptir bliva *v. bliva efter, stanna kvar. pres.part.* **äpterblivande** *som blir kvar, efterlämnad, dels a) om hustru och barn, dels b) om egendom. a)* sin kera söns eptebliffuende hustru *SJ* 2: 119 (1488). henne effterbliffuende barn *ib* 2: 294 (1496). Tesliges stode ok hustru Elzebe, hans epterbliffuende hustru *STb* 2: 575 (1491). *ib* 3: 120 (1493), 3: 175 (1494), 4: 91 (1505). *b)* lxxxvj marcker ther igen stode, huilke eptebliffuende summa forscrifne Jöns ... kendis sigh redeligen vpborit och annamat haffue *SJ* 2: 115 (1488). hans effterbliffuende huss, egher och lösöre *ib* 2: 144 (1489). Nic. Jensson, som drunchnade pa Peder Japssons skyp ... for alle hans äptebliffuende gotz och peninga her j byn *STb* 2: 201 (1487). grvndh ok epterbliffuende eger och gotz *ib* 3: 3 (1492). Jachem Mössingk om Skarnowes epterbliffuende gotz, pie memorie *ib* 3: 18 (1493). framledne Sten Perssons effterbliffuende eger *ib* 3: 187 (1494). Samma dach stode alle appotecarios mester Berendz gieldenera och besatte hans eptherbliffuende godz, som war j hans appoteca och huss *ib* 3: 267 (1495). (*De gåvo*) Lasse Nielsson radhman quit, fri, lydug och löss fore alt til tal om Jöns Hardz epterbliffuende eger til ewigh tijdh *ib* 4: 84 (1505). ath hon sin ... broders effterbliffuande gotz och äghadeler ... opburit haffue *ib* 4: 202 (1511). — *pret.part.* **äptirblivin** *efterlevande, efterlämnad.* hans effterbliffna dandequinne *DD Suppl* 25 (1500). wor broders oc slechtz effterleffne (*möjl. för:* -bleffne) hustrw *ib.*

***äptirblivirska** *f. efterlevande maka, änka.* äresamme quinne, hustrv Marine, Hans Stubz epterbliffuerske *STb* 4: 83 (1505).

äptirdöme *n. L. föredöme, exempel, mönster.* Än the foro nidhir äptir honum som fölgdho hans äptedömom *Bir* 2: 208. Thässin harpan är likamlika athirhalsins liknilse (ok) äpthirdöme (*carnalis abstinentiae typus*) *SpV* 37. badhe j ordhom äpthirdömom *ib* 166. Swa är ok nogh witherlikit honom wara eth äpthirdöme ällir liknilse *ib* 229. med hälgha kännedoms frukt ok äpthirdömom *ib* 232. The waro ok skynandhe aff gudhelikom kennedhom ok tholamodhz äptirdöme *MP* 5: 19. En godher konungh (*är*) ... yppesth till alle dygders effterdöme *PMSkr* 676 (*avskr*). — *Jfr* **äptirliknilse.**

äptirdömilse *n.pl. föredöme, föresyn, exempel.* Taken prophetana ärwodhe oc tholamodhz effterdömilsse ... Os bör oc at hawa wars herras pino til effterdömilsse ... Christus war pinter oc tholde pino for wara skyld, os til efftirdömilsse *MP* 3: 27.

äptirfylghia (-fölghia, -fölia, *pret.* **-fylgdhe, -fölgdhe, -folde)** *v.* **1)** *följa efter* (*konkret*), *ledsaga, förfölja.* Jtem hwarye xxxij ridhande skwllo altid haffwa särdelis baner ther the lyddo oc äfftherfoldo *PMSkr* 136. Ware thet oc swa at thöm som fridhen brutit hafthe, nakar äpter fylgde a fluctoghom foot *Rydberg Tr* 2: 452 (1381). Her epterfölger alt tet Birger Suensson forscriffuin vpbar stycke wijdh styckke *STb* 3: 304 (1496). med ganska monge beuernade mend badhe förgangendes och effter fyliandes ... icke heller epter saadana spyrsmole eller suar ... epter fwlgdhe naghen dom eller sentencia *HT* 38: 119 *f.* (1523?). **2)** *efterfölja* (*i andlig mening*), *efterlikna.* Jmitor äpther fölya *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 13. Jmitans äpter fölyande *ib* 13. kärlekin äpthirfölghir tronne *SpV* 136. Tha begynnadhe pauen oc alle the mädh honom waro at gudelika läsa min psaltara ...: oc gänstan äptherffölgdhe min stora milhetz gärning *JMPs* 442. **3)** *efterkomma, lyda, rätta sig efter.* thy wil iak idhrom wilia gerna äpter fölghia *Prosadikter* 156. Thy är radhelikit hwario crisno människio, som sik vitha mikith haffua äptirfolgth sinom vilia *MP* 5: 25. kärlekin äptirfölghir tronne *SpV* 136. Tha hafde ganzske

faa hanom epterfölth *SvKyrkobr* 151. i alle hans pino tha äptherfoldhe modhren sin millasta son *JMÖ* 110. han hafwer allaledhis minom wilia epter följt *SD NS* 2: 729 (1413). — *Jfr* **fylghia äptir.**

äptirfylghia *f. följe.* ämbitzmän och hoffwesinne, som hans gardh dagelige forsta och äpterfölige *G. Carlsson, Kalmar recess* 1483 *s.* 66.

äptirfylghian *f. eftersträvan.* Hör, käriste fader, aff godo säla ändeliktzs epterfölian j thetta ärände *Troj* 51.

äptirfylghiare *m.* 1) *efterföljare, efterliknare.* Jmitatorius äpther fölyare *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 12. (*Lasten visar*) sinom äpthirfölgiarom wissa fallith *SpV* 136. 2) *förföljare.* Ehn godher konungh prijssas och kalles ... skälmers effterföliere *PMSkr* 676 (*avskr*).

***äptirfylghilikin** *adj. efterföljansvärd.* Hel, hälagh jomfru, quemelikin at lofuas ... J tro oc hälogho lifuerne äptirfölghelikin *SvB* 369.

äptirfylghilse *f. efterföljelse, följe, följd.* Sequela eptherfylielse *GU C 20 s.* 570. Thy lather thet bestaa, hwlket som haffwer sörgeligen ändelykt, oc beska dödzsens epterfölielse *Troj* 55. Oc the sak, fför hwilka nakodh görs, ma wttydhas om sin äptherffölgilse, som doctores sighia *JMPs* 464.

***äptirfylghirska** *f. efterföljerska.* fafänglikhetinna fordömilse, ängla liffs äpthirfölghirska *SpV* 101.

äptirfylghning *f. efterföljd.* Annan tidh är jomffru Marie psaltare wärdogare j ffulkomlighet, thy at han haffde ärlikare äptherfölghningh *JMPs* 474.

äptirfärdh *f.* 1) *förföljelse.* Menesteus rände strax aff oc räddes for Hectoris äffte färd *Troj* 142. 2) *gravöl och andra omkostnader för begravning.* wil mannen aff Findland haffua arffuit epter quinnan, tha giffue Paw Anna i gen tet hon vthlagth haffuer i lychstool och i andra epterferdh *STb* 3: 122 (1493).

***äptirga** *v. efterfölja, efterträda, lyckas.* Succedere epter gaa ok j handh ga vt mihi bene succedit mik gaar wäl i handh *GU C 20 s.* 92.

***äptirglöma** *v. glömma kvar.* han hade ey degert effter glömt, vtan tok alt thet j folan war gömth *RK* 2: 5041.

äptirkast *n. efterräkning, bakslag.* uthan alt argt hindher, effterkast och hielparädhe *Trolles Jb Bil* 142 (1470, *senare avskrift*).

***äptirklaghan** *f. nytt klander, tilläggskrav.* hwilka for:da ängh iak aff händher mik oc minom arwm honum ath agha och giffwa hwarth han wil, vtan alth hindher oc äptherklagan *SD NS* 2: 605 (1413, *avskrift*).

äptirkoma *v. komma efter, följa efter.* Affladha barnsins luste athirgäldz j sörghinne, som äptirkombir *SpV* 306. Swa them äfte koma skulu som them nw ärw *SD* 10: 159 (1372). swaa för them nw äro, swaa ok for them som äfftherkoma skolo *BYH* 1: 271 (1474). — *pres. part.* **äptirkomande** *efterföljande, kommande, framtida. Ofta som subst. el. adj.* 1) *om människor. SD* 10: 96 (1371) *2 ggr.* vare äftekomande ... os ella varom eftekomandom ... them ella therra äftekomanda *ib* 10: 158 (1372). Skall thet allom witerlikt wara swa wael äpte komandom som nw warandom *NMU* 1: 75 (1386). thät skal allum mannum witlikt ok konnegt wara swa wäl apterkomandom som nu näruarandom *Vg Fornmt I*: 4—5 *s.* 65 (1390). so fore efterkomandom som nw närwarandom *SD NS* 2: 811 (1414). ohindrat oc oqwaldh fore androm efterkomandom *ib.* thy tilbindom wy oss ok wara äfftherkommande ... framhalla for:da siälakappall *ib* 3: 264 (1417). Vitherlikit wari thet allom mannom, swa wäl äpterkomandum som närwarandum *ib* 3: 345 (1418). akerelöss ffore mich oc alle mine äffther komandhe *JämtlDipl* 259 (1441). tha skal thet engom sälias ällir biudhes vtan mek Sigvordh i gen ällir minom äfftirkommandom *DN* 14: 68 (1451). thy aff hendhir jak oc min hustrv oss oc warom arffom oc epterkomondhom ... oc til änghnar them forskriffna stora Nissa honom oc hans arffom oc epter komondhom til äwerdhelike ägho *Neuman Vokbal* 77 (1449). *ib* 78 (1452). kennis jach medh thetta mith opit breff swa for äfftherkomondom som them ther nw äro ... for mik, minom arffuom oc äfterkomondom ... mik ok mina arffua oc äfterkomonda *ib* 80 (1474). *ib* 82 (1467). ty affhende forscrifne Andirs Hiortt sik, sinom arffuom ok eptekomandom forscrifna gard ... och tilegnade honom forscrifna Laurens Nielssone, honom, hans arffuom och efftekomandom *SJ* 2: 27 (1477). ty maa han, hans arffua ok eptekomanda for:na tompt ega och brwka till euerdeliga ego *STb* 1: 313 (1481). — 2) *om ting, händelser.* the tingh som framlidhen äro, oc täslikes om the tingh som äpther kommandhe waro *JMÖ* 4.

äptirkomare *m. efterföljare, efterträdare.* ok haffue wij nw fore oss och wara epterkomara j Stochholms stadh loffuit, sacht och beplictet ... ath ware och bliffue forscriffne wor kereste nadege herre, kong Hans, och hans nades epterkomara ... aldelis hörige och lydege ... wor keresta nadege herre, hans nades epterkomara ... for:ne wor keresta nadege herre och hans nades effterkomara *STb* 3: 344 (1498).

***äptirkärande** *pres. part. kärande.* äptir the vithne sagdis for:da Per Larisson äptir kärande the for:da p:ga soma til *ATb* 197 (1464).

***äptirköp** *n. återköp?* thet köp bliffuer och är fult ok fasth ok jntet epter köp bliffuer stadught *STb* 3: 239 (1495).

äptirleta *v. söka.* O härra, see jak komber til tik, hwilken jak älskadhe oc thän jak äpther letadhe *SvB* 377. j wärldena Christum spöriande ok äpthirletandhe *SpV* 233. wanhopit til at finna thet människian äptirletar *SpV* 441.

äptirleva (-leſdhe) *v. efterlämna, lämna efter sig, lämna kvar.* thenne forr:de Nordensyö hytte och andre ägedele, welwilelige epterleffde *GPM* 2: 83 (1488). hwilkit hon alt här äpthir sik leffdhe jomfrumen *SpV* 233.

äptirleva (-liva) *f.*, **äptirlivande (-levande)** *f. efterlämnad hustru, änka. Ett i kanslispråk förekommande ord med i urkunderna växlande former; ofta som ett adj. framför ordet* hustru. hustrv Birgitta, Magnus Swenssons epter liffuat *FMU* 4: 35 (1452). tha kom ärlighe oc welborna qwinna hustro Kirstina, Knwt Arwitssons effthertiffdhe *Vg Fornmt I*: 2 *s.* 46 (1459). swa dödhe her Jens falk, oc swa fik her Ture Stenson j Krakarum fru Birgitta ... her Ienss falkss eptherleuendhe *Arvstv* 12 (1461). fru Cecilie her Abrams etherleue *ib* 56. Ingridh Gregers dotter, Lasse Hiortz aterleua hustrv *NMU* 1: 135 (1472). Kom fore rettin Eric Laresson oc talade til hustru Anna, Anders krabbis epterleffua om en wrfiel *Uppl Lagmansdomb* 12

(1490). hans epteleffuanda hustru forscrifne hustru Elin *SJ* 2: 106 (1487). hustru Birgitta, Mons tolx effterleuä hustru *ib* 2: 302 (1496).Mogens Ericssons borgemesteres effterleffua hustru *ib* 2: 304 (1496). hustru Elzaby, her Magnis Erikssons epteliffua *STb* 2: 161 (1486). hustrv Aleth, Hans Frydanckx effterleffue hustrv ... tha swarede for:ne hustrw Aleth: Bade myn framledne bondes och mith *ib* 3: 170 (1494). Hwstrv Birgitta, Jens Ärffuastssons effterleua hustrv om arffuit ... epter framledne Jens Erffuastasson ... hans epterbliffuende dandequinne, hustrv Birgitta *ib* 3: 261 (1495). wort tet swa ... besluth ... emellom Staffan Kortssons efterleffua barn *ib* 5: 27 (1514). Knwt Steensons epterleffwä *GPM* 2: 54 (1495). beschedeligh quinne hwstrv Birgitta, Peder Reffueklos effterleue hustrv *HLG* 3: 150 (1507). jak Kadrin Mangsdotther, fframlidna Matthis smedz wed Norra port effterliffua hustro i Stocholm *ib* 3: 152 (1511). hustrv Karin, Oloff skinneres effterleue hustrv i Stocholm *ib* 3: 153 (1512).

äptirlevirska *f., se* **äptirlivirska.**

äptirliknilse *f. el. n. föredöme, exempel, mönster.* j ewangelista, j hwilkra äpthirliknilsom thu maat thik forbätra *SpV* 230. Jak wil tilläggia andra jomfru äpthirliknilse (*exempla*) aff sama taal, än olika j forskullilsomen *ib* 231. Thäntidh the ok wildo honom göra til konungh, gömde han sik, ok margh annor äpthirliknilse (*exemplis*), medh hwilkom brwdhgomen idhkadhe sina brwdhir *ib* 274. thänna hedhninganna äptirliknilse ... tha gör thu j thinom ordhom ok äptirliknilsom enkte ... Wi scriffwom thänna hedhniska äptirliknilse före kirkionna änkior *ib* 334. godhe gärningh, än thog at hon är otäk nw andhrom äptirliknilsom (*exemplis*) *ib* 416. märk aff eno äptirliknilse *ib* 432. Thakom äptirliknilse aff the godha tro Theodora *ib* 433. Aff thätta sinnith fwnnos othalighin äptirliknilse *ib* 434. til äptirliknilse *ib* 441.

äptirlivirska *f. efterlämnad hustru, änka.* Walborg Benctz dotter, doctor Claus epteliffuerska *SJ* 2: 56 (1480). Margith Gudmwndz dotter, Jöns Hinszasöns efthterleffuerske *STb* 4: 23 (1504). hustrv Tola Swensdotter, Thomas Arendorpes efftherliffuiska *Svartb* 555 (1504). Elin Swensdotter ... Nielss slattes epterleffwerska *BYH* 1: 286 (1512). Item hederligh oc velbördogh quinna frv Jngeborgh, her Iwar Grens eptherliffuerska ... Item hustrv Cristin Anders clensmidz eptherliffuerska *HLG* 3: 24 (1516). *HT* 38: 118 (1523?).

***äptirlydha** *v. rätta sig efter.* iach ... thy wär edher effther ludde *HSH* 24: 73 (1516).

***äptirlängta** *v. längta efter.* them megh storlighä haffuer effter längtad i tessä daghä *GPM* 2: 376 (1511).

***äptirlöpa** *v. löpa efter, eftersträva.* Nu koma lönin, äptir hwilkom iac hafuir länge äptir lupit *Hel män* 141.

äptirmaning *f. ytterligare krav.* gaff han honom ... löss for sigh ... for alth ytermere til tal eller epthermaningh *ATb* 3: 111 (1500).

äptirmere *adv. senare, efteråt, ytterligare.* tha ypnes äfthermere bothnen oc rökes mädh galbano *PMSkr* 305.

***äptirmiddagher** *m. eftermiddag.* om eptirmeddaghen thär eptir *Arvstv* 23 (1461).

***äptirnatvardher** *m. kvällsmål.* Cena nathwaardher. Abcenium epthe nathwaardher *GU C 20 s.* 95.

äptirnämpnder *pret. part. efternämnd, följande.* tha warde thenne epternempde brödere *Småst på Fsv* 1: 299 (1419). Tha stadfestä thesse epternempdä dandemen sancte Gerdrude gillä *ib* 304 (1433).

***äptirrätta sik** *v. rätta sig efter.* (*Läkarna i staden*) thackade radit kerlige, atthe nagat hade thöm effterretta *STb* 3: 289 (1496). Verdes eder nadhe herom biudhe mik til sin wilie, ther iak mik altiid gerna eptterretter *HSH* 14: 69 (*H. Brask*). Ther j edher wedh vår högste ogunst och wrede fulkomligen effterrätte *ib* 17: 230 (*Gustav Vasa till biskop Brask*).

äptirskrivin *pret.part. nedan nämnd, här omtalad.* tha wethnade Byörn timbirman ok Iönis timbirman som här äfftirscrifwid staar *ATb* 171 (1462). thessen min äfthescriffna gooz oc gaardha *Neuman Vokbal* 80 (1474). tesse eptescrefne godemen *SJ* 2: 15 (1476). wy epterscriffne Niels Sture ... Jöns Knwtzson väpnare *BYH* 1: 276 (1480). Item thetta eptherscriffwene köpthe jach til nyie bygnyngen *HLG* 2: 71 (1517). lönthe jach tesse eptherscriffwene arbetisfolk *ib* 2: 72 (1517). Item thetta eptherscriffwene haffuer jach lakth vth *ib* 2: 90 (1518). — ***äptirskrivadher** *pret.part. här efter skriven.* som her eptescriffuat staar *SJ* 2: 28 (1477). *STb* 4: 23 (1504).

***äptirskut** *n. efterskatt, (influtna) restantier.* Suma Sumarum tocius leuacionis ... met pale penninge oc thet efter skot *Skotteb* 114 (1462).

***äptirskylning** *f. efterkrav, efterräkning.* Tha tilbinder jach ... mich ... ath fri ... thenne ... for hinder och qwal och allä effterskylning oc talan *SD NS* 3: 482 (1419).

äptirsnar *adj. kvick efteråt.* bätra är fore warom än äpter snarom *SvKyrkobr* 28.

äptirsväria *v. bekräfta ett vittnesmål med ed.* Tha raanszsakadhe thesse xij, withnadhe ok epter swaro ath the for:de jordh war lagbudhin ok lagstandhen *Svartb* 361 (1437). *ib* 362 (1438).

äptirsyn *f. föredöme, mönster, förväntan.* Än godhe män lifwa stundom ey swa länge at the skulu ey orät gripa ellir ond äptirsyyn fa *SvKyrkobr* 111. nar människian ... haffwer samtalan, skipthir gaffwor, diärffwa opsyn, tilsyn ok äpthirsyn, aff hwilko thet onda som sik haffwer doolth j hiärtano, wardhir nw oppinbarth *SpV* 88. Härom är sätiaskolandis äptirsynen (*exemplum*) *ib* 506. Christi saar äru os äpthersyn til alla dygdher *Mecht* 326.

***äptirsätia** *v. förlora.* Abrenunciare affsygias neka eptersätia fforsma *GU C 20 s.* 3. han fwl sundir hofwdhit swa at han epte satte lifwit wid *ST* 560 *Cod. Asc.* (*s.* 513 *Cod.A:* satte til lifwit). *Jfr* **sätia äptir.**

***äptirsökia,** *se* **sökia äptir.**

***äptirtaka,** *se* **taka äptir.**

äptirtal *n.*, **äptirtalan** *f.* 1) *ont rykte, förtal.* vtan alt argh ok äpter thalan *JämtlDipl* 221 (1431). vtan alla äpter talan äpter thenne tiidh *DN* 14: 77 (1465). Loffwom och wy tess likes ath alth thet äpther taal som ther aff komme kunne aff Swerigis inbyggiare taga in oppa os *SvSkr* (*Swedlund och Svenonius*) III (1495). (*De har förpliktat sig att svara*) om nagat epter taal pa komma kan til ewijgh tijdh *STb* 4: 116 (1507). Doch fforware fodermarsken all swadane breff, ath the bliffue

til stedis, sig til orsekt ffor äptetaal *Arnell Brask Bil* I: 33. 2) *ny twist, ytterligare anspråk.* Och kan her noghon epter talan a koma, ther skal jac oc mynne ärwinge tilswara *Svartb* 164 (1378). till äuerdelica ägho wtan alla äpter talan *Jämtl-Dipl* 300 (1449). qwith, lydug och lössz fför alt effter tall om alt tet arff them tilfallit war *SJ* 2: 253 (1494). engin namanyng, kraff eller eptetall skal ytermeera koma *STb* 1: 337 (1482). ok therfore skal Herman Messeman sättia loffwan fore sik fore alth eptetal om forscripna peninga *ib* 2: 72 (1484). Erich Vibbason ... gaff them all quit, fry, lyduch och löss for all ytermera maningk ok epter tall om for:ne vpborna arffuadela *ib* 3: 112 (1493). Erick Olsson och Oleff Olsson ... gaffue for:ne Mans Persson quit, frij, lyduch och löss fore alla namaningh och effter taal om forrörde arff *ib* 3: 399 (1498). fry fore all gieldh och epter taal *ib* 4: 45 (1505). *ib* 5: 82 (1515). Ther med wele borgamestarene at ware ther Wisake winman at suare fför alt efftertaall etc. om forscreffna vtagne *HLG* 3: 155 (1520).

***äptirthra** *v. eftertrå, längta efter.* ärona lön som han i alla sina lifdagha äptir thradde *Hel män* 162.

äptirthäkke *n. akterdäck.* Män loffwade skiparen wilya läggia gotzith jn vndy äfftherthäkkith oc bewara thet fran vätzko *PMSkr* 87.

***äptirvitna** *v. vittna efter avlagd ed.* the sworo met fulla edhe ok swa epter witnade *Svartb* 490 (1467).

***äptra (aptra)** *v. försena, uppehålla, ändra, hindra.* Gudz hemdh komi jwer then som min vilia aptrar j thesso *SD* 10: 50 (1371). Tho at hwaro wiliom wi ey warom ordhom äfftra fore thik *Prosadikter* 259 (*s.* 299: äptra). än thu gaar äpthir thy qwinno sidher är, for forwithi skuld wilde thu äptras aff thy som böriat är (*ab incepto retardari*) *SpV* 36. thy at wanhopit til at finna thet människian äptirletar är thäns wanskilse som wägfarande är, honom hindrande j sinne reso ok äptrande j sinom ärandom *ib* 441. — *Jfr* **atra.**

äptre *adj. komp. bakre och* **äptirster (äptärster)** *adj. superl. bakerst; senast, sist.* calcitrare medh eptra fothom slaa *GU C 20 s.* 67. The främsto fiollo som hö för lya, the eptersta the toko tha at fly *MD* 376. äptärsta bikarin giwir vth första huggit *GO S* 394. Äptherste aff Christi fatighom (*Ultimus Christi pauperum*) *SpV* 3. Jak är alpha ek o, then förste ok äpthirste (*novissimus*) *ib* 223. Nw star än j gen sidzsta ällir äptirsta trappan, hwilkin ok jämwäl är the första *ib* 535. — **äptredel** *m. bakdel.* thet som tha war äfftredelen af stokkenom wändis oc bliffwe frammandelin *PMSkr* 306.

ära *f. ära, heder, anseende. Jfr R. Pipping i Kommentar till EK, s.* 2. tiidh hawir äro, ok tro haffwir brödh *GO S* 1006 (*dvs. att tiden tillvaratages medför ära, är hedersamt*); *jfr E. Wadstein i SvLm* 11: 6 *s.* 66 *f.* han bewiste meg stora ära och mykin mykin tiänisth *Troj* 98. Then ära han fik ok hauer än, thet wlte honom gud ok vplenzske men *RK* 1: 4542. Waktom at wi ekke girnoms fafänga ärona ... Huru kwnnen j tro som astwndhin äro, hwar idhra aff androm *SpV* 275. himilsligha äronna arff *ib* 356. (*Om de heligas glädjeämnen*) The hafua ok faa vij besynnerliga äror ok nadheliga gafuor til croppen ok andra vij til sielena ... See ther äronna konungh j syna obegripliga fägrindh, Englanna äro see *SvKyrkobr* 235. Thenn herre bör ähra och mykinn priis *Gyll.år* (1970) *s.* 83 (*v.* 461), honnom bör altiidh priis och ähra *ib* (*v.* 464). Nw oppa thät at wii maghom krönas ... här j thätta liiff, oc sedan äwärdelika j äronne *JMPs* 534. aa ärona wäghna, ffor thy min ära hon offwergar alla wärldena ära oc alla hälgana oändeliga ära *ib* 30. oppa äronas warilses wäghna *ib* 31. oppa äronnas härlighetz wäghna *ib* 32. äronnas konungher *JMÖ* 154, 156. Ära wari tik, o hälga trefalloghet *ib* 157. tha skolo alla ... ware forplichtoge til adh wara them ... j mot som thetta ey halla wil ... widh theres ära och eedh *G. Carlsson Kalmar recess* 1483 *s.* 68. widh theres ära, liff och godz *ib* 70. Peder skylte Cristiern jntet vtan thet äre och goth war *STb* 2: 211 (1487). medh mennene wiste han aldrich vtan äre oc got j alla sina lyffdagha *ib* 2: 212. hustrw Anna schulle j husit sittia medh barnomen ok föde sine stiwffbarn medh sit egit barn och hafwa til äre ok gode *ib* 3: 323 (1497). om eth oppenbaare ryckte oc aarop för:de Larens hanom i kommit haffde för eth breff, thet hanom syntis ware hans ääre för näär *HSH* 16: 84 (1504). — **äraktogher** *adj. ärad, vördad, vördnadsvärd.* Ok huat ther vti tha brast, hafuer nw hans äroactigh aterlefwa for:de kirke betalat til goda nöghian som forscriffuit star *FMU* 4: 315 (1460). — **ärofulder** *adj. högt ärad, hedrad, vördad. Därtill adv.* **ärofullelika.** jak skal ärofulla göra them som mik ärofulla göra *SpV* 428. The tridhie är en ärofful Maria ... bade natwrligh oc äroffwl *JMPs* 31. aff Christi oc äroffulla jomffru Marie hälghet *ib* 534. äroffwlla jomffru Maria är Christi modher *ib* 586. Äroffulle wärldenna höffdingha *JMÖ* 157. medh hedher oc äro j himerike swa storlicha oc ärofullelika kronadhan ... oc medh dyghdhanna ärofullom atirlönom *SvB* 360. — ***ärofus** *adj.*, **ärogirugher** *adj. äregirig.* Cenodoxus wärls äro gyroger. Cenodoxa faafängh äro hws (*felskrivning för*: äro fws) *GU C 20 s.* 95. — **ärolös** *adj. ärelös.* infamis ... vanfräynoger oc äralöss *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 25. at han wille göre thöm ärelöss *ATb* 3: 52 (1496). — **ärosamber** *adj.* 1) *ärofull, härlig.* (*Kristi*) til hymbla ärasamma opfärdh *JMÖ* 5. hälge iomffru Marie födzlo, huilkins ärosamma liffwerne opplyser alla cristna manna samffwndher *ib* 85. 2) *hedervärd, aktad, dygdig, såsom hedrande epitet* (*särskilt om kvinnor*). äresamme qwinno hustru Kynne, Henrich wan buskes hustru *SJ* 2: 225 (1493). tha kom eresam quinne hustrv Könne ... ok bedde loff aff war höffuitzman, her Sten Sture, ath hon matte her aff staden ferdes til sin bonde till Lubeke *STb* 3: 184 (1494). Ther medher affhende for:ne Knwt guldssmet sigh och sina hustrv fornempde gardh ... oklandrat til ewerdeligen tijdh fore sig, sine äresame dannehustrv *ib* 3: 288 (1496). aff äresamme quinne hustrv Marine *ib* 4: 83 (1505). eresamme quinne hustrv Jngridh *ib* 4: 113 (1506). jagh haffuer ... opburit aff äresamme quinne hustrv Karin *ib* 4: 271 (1512). fornempde äresamme quinne Jngierdh Hanes dotter *DD Suppl* 25 (1500). *HLG* 3: 153 (1512). *Jfr* **ärsamber.** — ***ärosäte** *n. äresäte, hedersplats.* Jntrenizo i äro säthä säthya *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 38. at jak matte ... faa oc astwnda himerikis äro säthe *SvB* 287. — *Jfr* **al-, hovudh-, o-ära.**

ära *v.* 1) *förhärliga, förklara.* (*Gud*) äradhe sin guddom medh mangom vndirlikom oc storom

iärteknom *Prosadikter* 32. thät kombir time at människionna son skal äras (*clarificetur*) *SkrtUppb* 303. 2) *lovprisa, lova, ära.* Jak skal hälgas j them som mik nalkas, ok j allom mogans asyn (= i allmogans asyn) skal jak äras *SpV* 559. Annantidh nar hon innerlika äradhe (*gratias ageret*) gudh fore alla sina godgärninga ... takkandis oc ärandis gudh thär fore at ... *Mecht* 228. At the tik emsaman äre *J Buddes b* 86. 3) *hedra, belöna.* fornögdes Anders Jönsson fore ena lest ööl ... som the Lubeker worto ärade met pa stadzsins vegna *Stock Skb* 77 (1503). — *refl.* **äras** *berömma sig.* Nw wändhir jak mina talan til tik, hwilkin som äras (*gloriaris*) j tik ... Thin ära är komen fram aff mwllinne *SpV* 147. Arrogancia är äras aff thy som thu ey takit haffwer *SpV* 141.

ärande (ärinde) *n. L.* 1) *bud, budskap; uppdrag, ärende.* Acomentariis konungs ämbs man lagh vt giffwandis ok ärande scriffuare *GU C 20 s.* 7. Missaticum ärande oc budskap *ib* (*hand 2*) *s.* 147. jak vil thit ärande til konungsins son wäl rökta ... at kungöra thic thet höghelika ärandit *Prosadikter* 27. til all görende ärenden fulleligha lärdhe *SvKyrkobr* 150. jak är j kunungs ärindum *SD* 8: 47 (1361). Enchannelecha wm thet ärandet min herra mich budhet oc byfollet hafdhe at enda *SD* 10: 106. *ib* 10: 108. thä äthä hwndä gärnä annarss manss ärändä *GPM* 2: 121 (1502); *GOS* 271; *Småst på Fsv* 2: 322 (*P. Månsson*). *Se A. Kock, Medeltidsordspråk* 2: 150 *f.*; *E. Wadstein i SvLm* 11: 6, *s.* 31 *f.* han haffuer tagit öl for ärendhä här *GPM* 2: 300 (1508?). *Se R. Pipping i festskrift t. Wessén* 1954, *s.* 181 *f.* 2) *angelägenhet, önskan, ärende; sak att uträtta, göromål, företag.* Sidan ledde han them ... ok sagde ärende siith: Ja(gh) haffuer huxat färd mina a ok(unnogh) land *KarlM* (*El*) 5. Än thätta är storth wndhir, hwi mwnka ok klärka lustas j jomfru samtalan, ällir hwi the wilia medh them haffwa nakor lönlik ärande (*negotium*) ok hantheran *SpV* 79. gambla thinga ok äranda ällir sidha ledha *ib* 159. görin idher ärandhe *ib* 440. tha wppinbaradhe jak honom min lönlighin ärande (*familiaritatis mysteria*) *Mecht* 30. aff enne persona ... hwilka hon oc pläghade mäst wppenbara sin lönlik ärande *ib* 235. 3) *rättssak: käromål el. svaromål.* tha thätta ärendith en ända grepp mellan thöm *SD NS* 2: 811 (1414). Til thessin breffs och ärende mero wijtnisbyrdh *ib.* oc annor tulkin ärendin som fore os kunndo koma *Svartb* 422 (1447). at engenstadz hindre eller hindre latha kirkionna formen oc domora j them ärondom som til therra döma oc rantzakan liggia *ib* 466 (1457). han skuldhe vel swäria xx hande ärendhe som aldric vaaro for en öre *Arvstv* 13 (1461). the loto lesa ... all the erende som lydde pa the träta, som doctor Cortt Rogge ok Joan Suensson ... hade sich i millom *STb* 1: 11 (1475). Ernest ... vrsakade sin smadrengh j then ärende *ib* 4: 79 (1505). ther medh kwnne här Knwt Alfson täss frijere begaa syne ärende til ände *GPM* 2: 45 (1502). ära thessen ärande ok käromoll aff oss ... kärende ok storlige klakande *BSH* 3: 146 (1463). — *nödvändigt ärende el. göromål, eufemistiskt om naturbehov.* Nu gör broder pa gillis golff ärendhe sin, som oloffli gith är nempna *SEG* 122. 4) *sak, ting, förhållande.* än thy wär manghe prädica nw fför enffalla allmoganom the ärandhe som the siälffwe kunno näpligha wnderstha *JMPs* 486. uthen the brefve ludhe, att erchibiskop af Meydeborgh ... skulle thet ärenne ransaghe *Hist Handl VIII* 1: 20 (1464). 5) *händelse, tilldragelse.* Hände tw wnnerligen ärande oc järthekne *Troj* 258. Här byriäs fagher ärendä och iär(teknä) aff Karlla magnus konungh och tolff (hans) iempnungha *KarlM* (*Ver*) 2. — ***ärandis bärare** *m. budbärare, uppdragsman.* Jnternuncius ... Qui vel que inter duas partes aliquid nunciat ärendis bära. re *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 37. — ***ärandis fulder** *adj. full av uppdrag, företagsam.* Negociun köpslagon ok ärande ... Negociosus nyttoger ärandis fuller ok aatskötin *GU C 20 s.* 349. — ***ärandis kompan** *m. arbetskamrat.* Collega ärendis kompan stal broder *GU C 20 s.* 122. — ***ärandis man** *m. uppdragsman, budbärare.* paranimphus nuncius inter sponsum et sponsam ärandisman *GU C 20 s.* 409. lägger skiparen tynnorna j skipith ey lätandis köpmannen äller hans ärandis man them skodha oc ransaka *PMSkr* 64. — ***ärandis qvinna** *f. kvinna som åtager sig olika arbeten.* Kadrin Pers dotter ärendis quinne *Stock Skb* 229 (1506–07). — *Jfr* **forfalz-, gildis-, höghmälis-, värulds-ärande.**

***ärbarhet** *f. ärevördighet.* Täkkis jdher eerbarcheyt, tha görin wäl oc scriuin mich *FMU* 3: 487 (*o.* 1450).

äremark *f. utmark, ödemark. M. G. Schybergsson, Finlands historia 1* (1902), *s.* 199 *f.*; *O. Ahlbäck i »Saga och sed»* 1962, *s.* 22 *f.*

ärfdh *f. L. arv, arvsrätt, arvstäkt.* Kännoms vi ... os heþerlikom manne Olaus Aggason haua latit allan varn äghodel i Iärastadhom meþ hus ok iorþ ok allo þy þär til höre, som vi meþ rätte ärfdh äftir vara älskeliga syslungo ... vp barom *SD* 6: 271 (1351). medh rättu ärfd *ib* 8: 43 (1361). hwelekt goz ther hänna fränder ... skuldo nu wm kyndilsmesso hafwa jnlöst til rätte ärfdh oc rätta bördh *NMU* 1: 59 (1357). — **ärfdha balker** *m. ärvdabalken.* epter thy j ärfdha balkenom staar *KTb* 58 (1427). — **ärfdha del** *m. arvslott.* fore þän fornampda ärfþadel *SD* 8: 227 (1362). min ärffadel iak ärpde äpptir min fathirbrothir *JämtlDipl* 147 (1397). — **ärfdha gods (goz)** *n. arvgods.* Vare thet oc swa ... at wara arffuingia eller noger thera wildo hindra eller igen kalla war arffda godz som wi giffuit *Svartb* 375 (1439). alt min hustruss erffde gotz *Arvstv* 5 (1470-t.). — *Jfr* **fasta ärfdha gods.** — **ärfdha luter** *m. arvslott.* Hemmigyr ... hawir latyt ... Olawe ... allän syn ärfdälut ii Algözstorpäquern *SD* 8: 206 (1362). jäk ... kännes mik haua vplatet ... Petare ... allan þän ärthalut *ib* 8: 227 (1362). ath rättom ärdhfdha loot ok byte *BYH* 1: 183 (1379). jach ... haffuer wnth ok met allan reth vplatit beskedelighen manne Jonis Dansson, mine for:de hustrv broder, allan henne ärffdeluth j Märgaby j Halko sokn liggiandhe, swa at han maa then arffdaluthen skipta eller sälia *Svartb* 322 (1427). — ***ärfdha lös** *adj. arvslös.* i ärin ey bätre än dödh oc ärffdhelöös oc haffwin mist idhar land fore idhar son skuld *Prosadikter* 117. — **ärfdha pänningar** *m.pl.ärvda pengar, arvegods.* aff thy som gudh hawer mik wnt ... myna afflinga päninga ok eygh ärffda päninga for myna fatigha siäl *NMU* 1: 109 (1434). — **ärfdha skipte** *n. arvskifte.* wi ... haffwom giorth et lageliged ärffde skiffte *BYH* 1: 254 (1453).

***ärga** *v. angripas av ärg, ärga.* thett i kopar kar

står ergar och fördärffwes, illa smakandes och luchtandes *PMSkr* 610 (*avskr*).

äria (*pret.* **ardhe**, *part.* **ardher**) *v. L. ärja, plöja.* Lirare ärya oc träda *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 90. Delirare snedha äria ok trädha *GU C 20 s.* 173. Jason lagde sedan ook oppa them oc nödde them tiill ath draga medh hwg oc ardhe jordhen op med them *Troj* 21. Minna synd ware (*»mindre synd skulle det vara»*) äria eller sla om helgha dagha, än springa i qwinno dantz *SvKyrkobr* 7. Time til ath ärya. Fethe akra oc linder ... skw(l)a äryas wp tha yrtherna oc gräsith är wäxith ... oc skwla the äryas trangth ... Oc skal bondhen förwara ath akren bliffwer wäl aardher *PMSkr* 198. hamper wil hafwa starka feta oc gödda jordh ... oc dywpth äryas nidher *ib* 203. then raamoga jord äryer oc lägger balk j mellen forerna *ib* 211. faar ätha hälsth the yrther som wäxa j mällen forerna thär akren är ardher *ib* 238. Tha skal trädan ärias *ib* 369, 372. nw skal han ärya wp then akren *ib* 371. j tessom thimanom (*slutet av augusti*) harffwes akrana som ärw aardhe ... oc när the (*sådda lupiner*) ärw wpwäxthe äryes nidher *ib* 373. Dugher hon (*dvs. jorden*), tho sculu the rydhia thet som tiil aker duger och ärya och saa *Svartb* 399 (1442). — ***ärio dagsvärke** *n. plöjningsdagsverke.* Item äria daxwerke *VKU* 106 (1562). — ***ärio karl** *m. plöjningskarl.* Item en ärio kar *VKU* 103 (1561). — ***ärio kroker** *m. årder, liten plog.* swa bindes til äryokroken tamme ath dragha the jordh som löös är *PMSkr* 224. öffwersth j forenne som görs mädh äryokrokenom *ib* 350. äriekroker *VKU Bil* 150 (1594). *Jfr E. Smedberg, P. Månssons landsmanskap* (1920), *s.* 67. — *Jfr* **nidheräria.**

***äril** *m. härd, eldstad.* Pedher muramestare, som ... muradhe ärilen til kokaskorsthen *HLG* 2: 37 (1512). Item mwremestaren for ... en vngh bygdh i her Benktz Smaleninge grendh met en ny eryll for i mark *ib* 2: 54 (1516).

ärilse *s. förhärligande, förklaring.* For thy thröstir iak mykit til idher ... For idhra skuld haffwer jak mina ärilse manghfalla (*multa mihi gloriatio pro vobis*) *SpV* 4. endräktinna ällir kärleksins söndhirslitilse, aff wtskildom ok syndhirlighom gärningom ärilse *ib* 159. hälgha manna ärilse *ib* 229. Thridhie delen skal läsas fför ... hans äroffullasta ärilse, som han sether nästh gudhi ffadher *JMPs* 481.

ärin *m. härd, hem, familj, anhöriga.* arens banna bithir wärst *GO S* 730. *Jfr A. Kock, Medeltidsordspråk* 2, *s.* 316 *f.*

ärkebiskoper *m. L. ärkebiskop.* Parasitus ... ey varder ärkebiskober aff skämdagestenom *GU C 20 s.* 409. Torpen ärchebiscoper wette them embitä *KarlM* (*Ver*) 6, (*El*) 7. medh hiertherlikom herrä inzcighlä byscop Päter erkybyscapanum i Vpsale oc byscap Niklisse aff Linköpinge *SD* 8: 37 (1361). herra Henrik medh gudz naadh ärkebiscop j Vpsalom *JämtlDipl* 141 (1389). goodz the som herra Laurens ... habdhe aat, och hedherliger herra ärkebiscopen aff Vpsalum pant sätte kirkiomen *ib* 143 (1391). hwilka forrörde penninga jak hafwer lofwad hans Nade at betala aar fra aar thet mästha iak kan astad kome, aff Arke-Biscops tienden *Lagerbring Saml* 2: 286 (1469). sa oc the otta Archebiscops landbo, som liggia i Gerwala rettaredöme widh Stäkidh *ib* 2: 286. (*År* 1480) ffik jak minzs herris nadz jnlykta breff ärchepiscops Jacobs j Vpsala *DN* 14: 112 (1480). alle stedes waar han pa eders besta bade fore then gode herren erchiebispen och swa fore os *STb* 4: 97 (1505). Wii Göstaff medh Gudz nade erchebijscop i Vpsale *HT* 38: 122 (1520).

ärkediäkn *m. L. ärkedjäkne, den förnämste av dekanerna vid en domkyrka.* ärkedyäknin aff Lynköpung *SD* 10: 9 (1371). herra Pädhers Hämmingison, erkedienks *SD NS* 2: 729 (1413). Jönis Anundzson archiediegn *ib* 3: 51 (1415). herra Sigga Vdzson, ärchediänx i Scara ... incigle *ib* 3: 565 (1420). Wij Magnus met gudz nadh biscop, Olaff Magni domproast, Jons Magni ärchedegn *Svartb* 429 (1448). Verner erchediekne i Linköpingh ... Larens Andree erchediekne i Stregnes *HT* 38: 122 (1520). — **ärkediäknsdöme** *n. ärkedjäknes tjänst o. underhåll.* jac ... haffuer ... funderat oc giort eet ärchedyäknsdöme aff mino oc minna husfrw godze *SD NS* 2: 665 (1413).

***ärkehärtoghinna** *f. STb* 5: 352 (1521, *Kop*).

***ärkepräster** *m. förnämste prästen.* Archipresbiter ärkepresther *GU C 20 s.* 33.

ärlika (ärligha) *adv. L.* 1) *hederligt, redligt.* for:de gille til godhen reniskap alth ärligia ok skiligia vpräknath *HLG* 3: 85 (1526). 2) *tillbörligt.* all anner rektwkheth som myne lanboo i Vessthergötland myk ärlyk plyktugh ere *Vg Fornmt* 1: 8—9 *s.* 105 (1515). 3) *ordentligt, rejält.* Gör thik ena godha gisl äller lima, som väl bither ok wäl är hwas, ok lönlica flängh thik ärlica väl *SkrtUppb* 99. saa köm Claus Bildhe och Seffrin Nörby ... och besaaia (*besågo*) allan salen omkringh och lethade ärcheleie (*ärligt, grundligt?*) hwem the schulle tage och wtledhe *HT* 38: 119 (1523?). — *Jfr* **oärlika.**

ärliker *o.* **ärlikin** *adj. L.* 1) *ärad, ansedd, förnäm; ståtlig, storslagen, härlig.* Nobilis ärleghin et componitur ignobilis oärlegin *GU C 20 s.* 356. Jllustris ärlighen *ib* (*hand 2*) *s.* 12. Jngenuus ärlighen oc välbyrdogher *ib s.* 28. Jnsignis ärlighen nampnkunnogher oc välbaaren *ib s.* 31. Magnificus ärlighen *ib s.* 111. En ärliken man *Prosadikter* 131. Erlik kesare *ib* 149. thu äst erlikin *ib* 154. i ärin vng qwinna erlikin oc wäl skapt *ib* 155. Fordhom war en riddare ... mykith herlik oc erlik i siin wäpn ... Enne ärlike frw drömpde samwledhis *ib* 162. han war badhe wnghir ok ärlighin *SpV* 165. en ärleghen ffru j Rom ... thänna ärleka ffrwn *JMPs* 574. Thenna dröthninghen ... är swa ffagher oc ärleghe *ib* 307. Nähr barnen höra och vnderstå, thett the äre högborne, welbyrdige, ärlige *PMSkr* 664 (*avskr*). Thenckia skal huar ärligen herre *ib* 665. — *som hedrande epitet.* Kongör iak ... mik hauä atär latit oc wnt ärlikä fru ij Risaberghe therä gooz *NMU* 1: 62 (1367). vi giwm ... ärliko clostre j Risabärghum al the hus ok bigningh *ib* 1: 65 (1375). ärlegin man Olawer Salueson oc Hakon j Hallem *JämtlDipl* 116 (1372). jäc hawer sälth ärlege hustru Jngeburge alth thet *ib* 145 (1392). Mädhan ärliken man ... oss kärliken hafwer salt oc latit *SD* 10: 137 (1372). Tha fastfoor Jönis Lauerindzson ärlighom manne *ib* 145, 155 (2 *ggr*), 165, 168. aff ärlica quinno hustrw Katrina, som Bo Jönessons hustrw fordhom war *SD NS* 2: 811 (1414). ärliken man herre Johan Dwme riddare *ib.* Thil thäs mera wisso ... tha bedhis iak erlismans insigle, som er herre Gudskalk Bengson ... fore thettha breff *ib* 3: 40 (1415). tha

henge thesse dannemen sin insigle fore thetta breff, som er fyst erlige men herre Karl j Sundum *DN* 14: 81 (1467). erlig man Andirs hiort a wapin *SJ* 2: 40 (1478). erligh och welfornwmpstog man her Niels Pedersson borgamestare *ib* 2: 54 (1479). fore erligis mantz her Niclis Twressons bön scul *STb* 3: 80 (1493). the verdugeste verduge fäder erlige herrer och gode men richesins rad *GPM* 2: 63 (1507). Thet erlige then helige kijrkes sloth Stäketh haffua the affbrendt och nederbrwttet i grwnden *HT* 38: 123 (1520). **2)** *vördig, vördnadsvärd.* Thäntidh Josaphat hafdhe thätta hört, stodh han vp aff sino ärligha säte *Prosadikter* 32. medh gladhelike oc ärlike aminnelse *SvB* 360. **3)** *god, ren, härlig, präktig.* O sötaste härre, hälgaste gudh, hör mina bön oc lat mina röst ärlig til tik komma *SvB* 33. Ärlikin tekn oc märke *SvB* 360. Thänna dyra stenen jaspis ... är dyrare oc ärlegare än alla the natwrlika gärningha, som gudh giordhe *JMPs* 537. — *Jfr* **o-, van-ärliker.**

ärlikhet *f.* **1)** *ära, heder, anseende.* Date nomini eius magnificenciam, giffwin hans nampne ärlikhethena, thet är ärligha thinga ällir gärninga fulkomnilse *SpV* 33. Thy theer ekke kötidh sanna ärlikhetena ällir wälbyrdoghetena ... Til sanna ärlikhet ällir wälbyrdoghet födhir hoghana aldra bästzsta ärffwodhe *ib* 427. Tre hande ärligheter finnas i skrifftene (*dygdiga gärningar, stor lärdom, förnäm härkomst*) *PMSkr* 665 (*avskr*). **2)** *härlighet, höghet, ädelhet.* thär äpther kom offwer hänne annadh Eue fförbannilse. som war oärlighet moth Marie ärlighet *JMPs* 352. Thänne sanhetzsens ametistus ... är swa dyr oc ärleken, at al the astwndelighen tingh j wärldene ärw ... the waro all swa som enkte moth hans dyra ärlekhet oc dygdelighet *ib* 558. **3)** *majestät, höghet.* kerlika dägtingan oc räthgangha mällan ider nadis erlegheth oc Swergis rikis jnbyggiara *Reuterdahl Kyrkohist* 3: 2, *s.* 543 (1471?). — *såsom titel.* Jdher ärlighet, wälfornompstoghe men, borgamästare och radh i Räfflä *FMU* 5: 193 (1488). thaa hans erligheth henne loth ophempta aff Gerdh Bwres skiip aff skären *SJ* 2: 225 (1493). huad samme skip haffuer rentat eller bekostet, thet bepligtet her Knut sin erlighet vele staa fast wdj *STb* 5: 53 (1515). (*Borgmästare och råd till Sören Norby*) Vor kerlige helsse eders erlighet altiid fforsende med wor herre ... tacke wij iders erligheth fför all ere, dygd oc welwiligheth ... Kiere her Seuerin Norby, besynnerlig gode wen, må eder erlighet wethe ... *ib* 5: 351 (1521, *Kop*). (*Till rådet i Lübeck*) eder erligheter *BSH* 5: 505 (1512). — *Jfr* **o-, van-ärlikhet.**

ärlända (ällända) *adj. landsflyktig, eländig, olycklig.* Til thik ropom vi ällenda Ewe barn *SvB* 214. Som ärlendhä oc fremmende är etc komme(n) *GPM* 2: 254 (1507). — *Jfr* **älända.**

ärm *f. ärm.* Manica handclädhe oc ärm *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 117. ärmanna prydilse aff gwl giordh *SpV* 111. — ***ärma bonadher** *m. dräkt med ärmar.* J them daghenom skal härran taka aff them thera fotha prydilse ... ärmabonadh (*armillas*), hoffwdhbonadh, ärmasilffwer, silffkädhior *SpV* 106. Ärmabonadh (*armilla*) aff omskiptelikom thingom äru hänne thär tilredhe *ib* 582. item fyra ärmabonadha til minne siälarykt ... Niclis Israelsson i Waghnom ij mark fore en ermabonat *SD NS* 3: 536 (1420). — ***ärma prydhning** *f. ärmprydnad.* Resticula lithin vidia oc ärma prydningh *GU C 20 s.* 524. — ***ärma silver** *n. ärmspänne av silver.* Perichelis ärma sylffuer *GU C 20 s.* 434. *SpV* 106 (*se* **ärma bonadher**). — **ärma spang** *f. ärmspänne.* ärmaspenger *HLG* 1: 20 (1422). — *Jfr* **kiurtla-, rok-ärm.**

ärmite *m. eremit.* hans fadher hatadhe cristna män ... oc särdelis hermeta, renliuis män oc munka *Prosadikter* 21. — **ärmita hus** *n. eremithydda.* Anachoresis ärmeta ökin ok ärmetha liffuerne ok ärmeta hws *GU C 20 s.* 22. — ***ärmita kula** *f. eremithydda.* (*Han lopp*) i thiokkasta ötkn oc fan ena ärmeta kulo, j huilko en hälagher präster lönte sik for konungsins räddugha *Prosadikter* 71. — **ärmita liverne** *n. eremitlevnad. GU C 20 s.* 22 (*se* **ärmita hus**). somme liffdo j ärmetha lewärne, j största synda bätringh *JMPs* 264. han ... leffde thär äpther gudeliga j ärmetha leffwerne allan sin aller *ib* 585. — ***ärmita ödhkn** *f. eremitöken. GU C 20 s.* 22 (*se* **ärmita hus**).

***ärna (arna)** *v. utverka, tillägna.* nar honom wighis ällir ärnas godha gärningha *SpV* 119.

***ärra** *v. reta, egga, hetsa?* Anders Suensson wijdh kirkiogarden zacer til vj marck fore snyömykin han kastade pa mester Örien och ärrede hanom jn pa sich *STb* 3: 352 (1498).

ärre *n. ärr.* Punicus är en hwiter sten ... rensar böldher, wpfyller ärre *PMSkr* 487. thett (*alun*) bortagher kartnägle och blöter hårdh ärre, som äro effter såår *ib* 644 (*avskr*). Myn ärre äru synderslithin och rothnad *SvT* 44.

***ärsamber** *adj. ärad, aktad, hedervärd* (*om kvinnor*). sine ärsame danne hustru *SJ* 2: 296 (1496). ärsamme qwinna hustru Dorethe *ib* 2: 297 (1496). stode fför sitiande rettin ... ersamme hustrv, hustrv Karin, Oleff skinneres effterleue hustrv *STb* 3: 255 (1512). *Jfr* **ärosamber.**

ärt *f. L. ärta.* Pisa örth (*!*) *GU C 20 s.* 451. Aff ärtom Bönom. Lupini ärw ärther brede och beske ... fasoli ärw andre ärther ... Teslikes ärter ... Jugerum taker aff ärtom tre skäppor *PMSkr* 201. lupinj, thet ärw erther beske oc bredhe *ib* 213. *ib* 236. Oc genstan kände hon sith hiärta swasom wplyptas j bland andra oc swasom ena ärth insiwnka i gudz hiärta *Mecht* 211. ärther med sodh *Brasks Matordn* 9. *ib* 7. — ***ärta mos** *n. ärtmos.* erthemoos och annad moos *Brasks Matordn* 9. — ***ärta skal** *n. ärtskal.* Hilus ertaskal ok penna fnas *GU C 20 s.* 335. — ***ärta slagh** *n. art av ärter.* Cicer ärw ärteslagh *PMSkr* 202. lupinus är eth ärtha slagh beysth *ib* 371. — *Jfr* **sädhis ärter,** *pl.*

ärva *v. L. ärva.* thän ärfþalwt som minne husfrw faþer ... ärþe (*sic!*) i Möre *SD* 8: 228 (1362). (*Riddaren Karl Ulvsson tilldömer vid räfsteting Jöns Brudsson*) alt thet gooz han laghlika erphde *ib* 8: 550 (1364). alt myt gooz som jak ärft hawir *ib* 10: 45 (1371). alla the lutte som min hustru ... ärffdhe effter sin broder *ib* 10: 122. min ärffdadel iak ärpde äpptir min fathirbrothir *JämtlDipl* 147 (1397). wii moghom ärwä warom foräldhrom *SD NS* 3: 166 (1416). oc erffwar nogher bonde ... nogot goz ... j staden *KTb* 6 (1471). hulkin iord som war hans retta afflinge iord oc jcke ärffuad *Uppl Lagmansdomb* 7 (1490). en hallwan gardh som Lasse pryss sson ärdä epther ssin ffadher *ATb* 3: 246 (1511). hans hustrv foor her aff j syndagx med alt thet her eruart war *STb* 5: 338 (1521, *Kop*). — *Jfr* **samärva.**

ärve *m. arvinge.* thet sama Bursarydh är hänna ok hänna ärfva *SD* 10: 48 (1371). affhender jach mik oc minom ärffwom fornemda tompt *HLG* 1: 130 (1488).

ärve *n. L.* 1) *gravöl, mässa till en avlidens minne.* J ärffweno takir hustrun oppa sik sin kostelikasta klädhe *SpV* 331. Item eth ärwa meth x prester *SD NS* 3: 15 (1415). 2) *arv, ärvd egendom.* mäktis jak, min for:da hwsfrv äller wara arfua forescrifna ärfwe, steenhws ok tompt aterlösa *SD NS* 3: 91 (1415). thet ärfue som han hafuer ärft äpter syn frenda Brandh gulsmidh *ib* 3: 92 (1415). Jönis Laurensson ... skal göra eth ärffue epter then dödha *ib* 3: 370 (1418). Olaff ... schal behalda alt ärffwe badhe hws oc jordh *KTb* 48 (1421). tha ärffwit giordis äpter Sigurd waar ffadher allo godhe folke witerlikit *JämtlDipl* 289 (1447). the store förstis fäderlighe ärffue Stora Nogord *Rydberg Tr* 3: 360 (1482). ena tompt, belegin pa Sudre malm ... affsides widh Hanis Stwbs erffue *STb* 1: 228 (1480). eth vpmurath stenhus, belegit ... nordan her Erich van Lypens hws och erffue *ib* 3: 246 (1495). — *Jfr* **dana-, fädhernis-, lösöra-ärve.**

***ärvebalker** *m. L. ärvdabalken.* som thät ytherliga vttrykkis j ärffuo balkin *Arvstv.* 14. med laghen som staar i ärffvebalken *Vg Fornmt* I: 8—9 *s.* 102 (1505).

ärvedel (ärfdhadel) *m. arvedel, arvslott.* synna brodher barna ärffuodeel *SD NS* 3: 505 (1419). fore sin ärffdadeel *JämtlDipl* 256 (1441). forscrifna erffwedeel löst och fasth *SJ* 2: 83 (1482). giorde Olaff Eriksson sin broder ... myndog ok mäktogh ... ath lösa allan sin erfuedeel *STb* 1: 26 (1475). och bliffuo bade endregteliga godh fore the erffuedeelar, som Henrik wägenär äro tilfalne *ib* 1: 337 (1482).

***ärvegods (-goz)** *n. arvgods, ärvt jordagods.* myt rätta eghit erfue godz *SD NS* 2: 804 (1414). — *arvgods, arv.* wthkräffuia och op ath bära ... thet ärffue godz, som äpther henne fallet är *ib* 2: 862 (1414). alt saman mith afflinga goz oc ey ärwagoz *ib* 3: 536 (1420). togh han och alth thet ärffogoz som her Erik Thuresson atthe *Arvstv* 61 (1470-*t*). *Jfr* **ärfdha gods.**

***ärvehus** *n. arvgård.* intil Sweders ärffue hws *SJ* 2: 187 (1491).

***ärveköp** *n. arvskifte, uppgörelse om arv.* the breffwen ... som lyddo vppa thet erffwe kiöpeth, som giordes effter Olaff Eriksson *STb* 1: 247 (1480).

***ärveliker** *adj. ärftlig.* for thy at j the andhre är spitälskan ärfueligin ällir gangande som annadh arff *SpV* 146.

ärveluter *m. arvslott, del i arv.* jak hawer fornempda Henrike vnt ok vplatet allan min ärualuth i thöm gaardhenom *SD NS* 3: 227 (1417). thet war een sorghfull erffuelutt hans hustru fik til werning *Dikter o. rim* (1881—82) *s.* 387.

***ärverike** *n. arvrike.* Swerige är eij ärffue rijcke *PMSkr* 658 (*avskr*).

ärvinge (arvonge) *m. L. arvinge.* En ärliken man ... som ey haffdhe ärffwingia oc ey husfru *Prosadikter* 131. jac haffwer jngen arffwonghe siälffwer *Troj* 98. tw bliffwer myn näste ärffwinge epter meg j thetta rike *ib* 99. Climera theras rikes rättha arffwonghe *ib* 283. affhendir jak mik ok minum äruingiom thö samu jordh, ok eeghnar jak hana förnempda härra Jönisse ok hans äruingiom *SD* 10: 44 (1371). then fornämpda Esbiörn eller hans erfuingia *ib* 10: 135 (1372). vndir Jwar och hans ärffwingia till äwerdelica egho *JämtlDipl* 181 (o. 1420). vndher fornempde Kiätil oc hans ärvingiä *ib* 246 (1440). then tidh Pedhir muramestir oc hans hustrv ärffwinge ... waro alstingx aathskildhe om allan ärffwadell som thöm burdhe opbära äptir for:da hustrv Märittho *ATb* 234 (1465). vndher Olaff Ionsson oc hans arffwyngher til odals och äwerdelighä ego *DN* 14: 103 (1477). vndhan migh oc mina arfungha oc vndher them oc theres arfungha *ib* 14: 120 (1484). Thij skil iagh for:nä ocker wndhen megh oc mynä arwingh oc wndher megh Peder Morthenson oc hans arwingh til ewerdeligh eghä *ib* 14: 351 (1524). — **ärvingialös** *adj. utan arvinge.* for thy nw warder Franz äruingiä löst *KarlM* (*Ver*) 44 (*Prosadikter* 265). — *Jfr* **samärvinge.**

ärvodha (arvodha) *v. L. arbeta.* Wthan ärfwodha throlica oc hopas altidh a gudhz miskund *SkrtUppb* 26. Är thät swa at thu ... ser andra ärfwodha j androm thingom *ib* 37. tak phisicam the konstena ok ärffwodha j hänne *SpV* 356. Mädhan saa är at wi här ärffwodhom *ib* 430. Annar medh oppinbara ondo ärffwodar at dräpa sin jämcristin, badhe ärffwodha the at swika *ib* 431. tha skalt thu altidh tik idhka, ärffwodhande, medh hogh ok kropp, j andheliko ärffwodhe ... ärffwodhin medh idhrom handhom *ib* 440. Läthin ey ärffwodar hon, ey haffwer hon ok hwilo *ib* 150. Min son ... hwar thin mästara ... ärwodhadho mykit til at thu matte thit liiff behaldha *Prosadikter* 215.

ärvodhe (arvodhe) *n. arbete.* thu skulle thiäna honom j wadhelico ok wansamlico ok hardha ärfwodhe ... hwilo äpther ärwodhit oc än ämwäl storan hwgnadh j ärfwodena *SkrtUppb* 37. hwila wthan ärffwodhe *SpV* 59. sin hwitlek faa the ey wthan storth ärffwodhe ... at wi ey skulum hindras aff them j warom gang, lop ällir ärffwodhe *SpV* 124. thet höre nw tik til at wägha ok forsla, hwat gangnidh är meer j thinne atspörslo ällir ärffwodhit *ib* 125. the sama haffwer ok ärffwodhe, nar andhrom gar wäl *ib* 150. at människian medh idhkeliko ärffwodhe ... skuli bedhas himilsligha äronna arff *ib* 356. Swa händhir thet, at thän ... wardhir större ok fäghre aff motgangsins ärffwodhe *ib* 409. läxen lenar ärffwodhit, ok ärffwodhit temprerar sik medh läxinne *ib* 423. hwat fruct the faa for sith ärffwodhe *ib* 432. j wisdomsins stwderan ällir ärffwodhe *ib* 440. aff andelike idhkan ällr ärffwodhe *ib* 441.

ärvärdhogher *adj. ärevördig, som hedrande epitet.* ock ther fore beetis til witnisbyrdh incighle ärwerdughs manz herra Reyneke van dem Wolde *Gadolin Pants Bil* 281 (1389).

***ärvärdhoghet** *f. ärevördighet, som hedrande titel.* Thy bidher jak idher ärwärdigheth, thet i willen wäl göra fore Gudz skul och for mynne fatighe bön skul *FMU* 3: 41 (1432).

äsia *f. ässja, härd i en smedja.* I Syon tha opqwekir thu eldhin, ok j Iherusalem gör thu äsiona (*caminum*) *SpV* 483. thesse smedhsens vghn eller äsya äru äuerdeliga dröfuelse *SvKyrkobr* 175. i äsione *PMSkr* 633 (*avskr*). — *Jfr* **guläsia.**

***äskear** *f. åra av askträ.* fore vj paar eskie aarer *SSkb* 34 (1501).

***äskebarn** *n. adoptivbarn, upptaget barn.* Adoptiuus äskebarn *GU C 20 s.* 9.

***äskia** *f. ask, se* **matäskia.**

äskia (äskiadhe, äskiat) *v.* **1)** *äska, kräva, fordra, begära.* huilket breff borgamestarana pa äskiade j rettin *STb* 3: 403 (1498). (*Svante Nilsson tilltalade skrivaren Nils*) och aff hanom eskiede tet breffuit j retta fore the gode men alla *ib* 4: 131 (1506). at wij tilkraffdhe och eskiade worde wtaff erlige gode quinne *ib* 5: 276 (1520). äsket aff oss hyälp oc tröst och godhe raadh *GPM* 2: 68 (1511). **2)** *tillkalla, inbjuda, uppmana att infinna sig.* är thet swa at the vnkoma i nokor matto ellir oc the koma ey i rättin tha the eskas fore, tha skulo the sex gifwa vi^{c} mark *ATb* 275 (1467). oc vilde bondin eska pa henne til retto *STb* 1: 107 (1477). — **äskia fram** *begära fram.* her Twre ... eskadhe sin jordabok fram *Arvstv* 22. samma tijdh eskede ... borgamesteren fram breffuen j retten *STb* 3: 102 (1493). — **äskia igen** *begära tillbaka.* oc eskede aff honum (*Sten Sture*) igen thette höffuitzmansdöme, at han skulle oss thet oplate *Rydberg Tr* 3: 455 (1497). en deel af thenna almoghe hafve ätzskat i gän thet föge af thet sölff utkommet war *HSH* 13: 55 (1524? *Brask*). — *Jfr* **pa-, til-, ut-äskia.**

äspinger *m. äsping, ett slags mindre fartyg.* Thet skal strax pa wägien j morgon med jecter oc espinge *STb* 5: 329 (1520, *Kop*). *Se Hj. Falk, Altnordisches Seewesen s.* 88.

ät *f. L. ätt, släkt, stam.* hon gaff the jord wt aff äthinne *Uppl Lagmansdomb* 29 (1490). — **ättargiäld (ättegäll)** *n. L. en viss skatt i svealanden* (*UL Kg* 10: 2, *VmL Kg* 7: 5), *trol. vid försummad ledung.* (*Skyddsbrev av konung Erik för Kalmar kloster: klostrets gårdar är fritagna från alla utskylder; bland dessa uppräknas*) skipwist, spannämalä, lethungxlama, ätlägiääld, gingiärdh *m. fl. RP* 1: 99 (1357). (*Domkyrkan o. dess egendom är fritagna från alla skatter*) wlgariter dictis ledungxlama, skipwist, spannamaala, ätergeld et aliis taliis *Svartb* 392 (1441). *Trolles Jb* 89 (2 *ggr*), *VKJ* 245 (2 *ggr*), 248, 250, 251, 253, 255 (1447—66). *Se J. Sandström i HT* 1913, *s.* 9 *f.*, *C. I. Ståhle i HT* 1941, *s.* 211 *f.*, *G. Hafström, Ledung och marklandsindelning* (1949), *s.* 145 *f.*, *F. Dovring, De stående skatterna på jord* (1951), *s.* 13 *f.* — **ätta(r)leve** *n. ättejord.* huilka pänninga summa iak samfelleliga til gode nöya wpburith haffuer til ath inlösa mith gambla atteliffue mik medh retta arff tilfallet är epter ... Mattes Gotzstaffson *Brasks Kopieb* 27 (1510). *Jfr nedan* **ätleve.** — *Jfr* **fädhernis ät.**

äta *v. L.* **1)** *äta.* (*Vår Herre*) gaff them allom ätha ... them som ätit haffdo *MP* 5: 228. thän som äthir thän swra winbära klasan ällir omoghna, hans tändhir sliona *SpV* 146. Hon (*högfärden*) lather thän wmfämpna thräkkin, som äthid haffwer krydadhan mat *SkrtUppb* 36. folkit ... standhe vp fran bordhe tha thet hafwer ethit ok drukkit epte sinne nödthorp *ib* 222. kommen oc äthen mith brödh *JMÖ* 156. — *bildligt.* thä äthä hwndä gärnä annarss manss äräandä op *GPM* 2: 120 (1502). *Småst på Fsv* 2: 322 (*Peder Månsson* 1516). Munkin tilbör hwarn dagh swa litit äta at han ey mättis ... äta litit at mannin skuli daghlika hungra oc thyrsta, thy at een finz mykit ätande oc än hungrande ... Annar ätir litit oc mättas ... han aat medh brödhromin af kärleek. Swa manga dagha aat han ey ... thär flere brödhir ato saman *KL* 228. Sporthe han abbotan, än brödhrene ato vm thän dagh. Han sagdhe them haua ätit *ib* 229. (*Ärg*) kommer till att spy, vm thett warder ätitt medh honigh *PMSkr* 624 (*avskr*). **2)** *förtära, fräta sönder.* om swa är at j inbyrdis bithins ok äthin (*comeditis*) hwar idhra thän andra, fornöthins j ok hwar aff them andra *SpV* 151. Äther eldhen sig siälffwer j grwffwonne oc askona aff sig ... thet merker storm *PMSkr* 294. strax äther qwekselffwit gwlbladhen *ib* 416. Falcones ... sidan äther thet söndher alskona malm vthan gwl. Stötis thet som pwlwer oc lägs pa dödköth, tha äther thet borth dödköth *ib* 474. Stötis han mädh salth oc giffz faarwm ätha *ib* 475. Phrigius ... Han dogher til ath ätha aff dödköth j saarom *ib* 487. Smirillus är en sten ... han äther oc bither them som filas mädh honom *ib* 490. sarcofagus äther wp the menniskyos likamma som lägias begraffna ... oc bindis then stenen widher liffwanda menniskios köth, thaa äther han oc thet *ib* 491. Oc ä som the kopar kringlan äther sig jn j stenen *ib* 511. (*Om kopparärg*) Men obrentt och otuagitt, lätes i ögon som haffue hinno öffuan wäxste, och thett äter hinnene aff *ib* 625 (*avskr*). *Jfr SNF* 52: 2, *s.* 49 *f.* — *i förbindelsen* äta liver ok lungo innan, *förtäras av grämelse, pinas.* jac och thee gode män äthe bade leffwer och lwnge innan *BSH* 5: 171 (1507). *Th. Hjelmqvist i ANF* 23 (1907), *s.* 350. — *Jfr* **upäta, madhkätas; half-, mal-, ut-ätin.**

äta *n. mat.* wi haffdom medh os brödh och wiin, aff ra ok da ok ville swiin och allä handa nadhä til dryk och ätä badhä *Fredrik* (*ed Noreen*) 1127 *f.*

ätan *f. ätande, mat, måltid.* thätta kan jak ekke see ällir wndhirstanda, mädhan thänna äthanin synis ändas *SpV* 251.

ätanda vara *f. matvara.* oc ther meth halua ätanda vara i lösa penninga *SD NS* 3: 228 (1417). hon hade ... thagit ther wth hwadh henne haffuer tecktz wth thagha, bade fisk, andra etende warar *STb* 2: 530 (1491).

ätande *n. ätande, mat.* hon hafdhe owirflödhelikhet j dryk oc mat ok ätande ok drikkande (*comedendo et bibendo ... excessit*) j oloflicom timom *Bir* 3: 86.

ätansvaru koster *m. matvaror.* Män försth skal thär aff wthdraghas the skiplönen oc kosthnadhen, hwilken skiparen skwlle giorth oc haffth ... wndantakandis äthanswarw kosth *PMSkr* 21.

ätare *m., se* **brödh-, fikona-ätare.**

ätikia *f. ättika.* Acetum äthekya *GU C 20 s.* 6. ätikkia görs aff pärwn *PMSkr* 329. Järn filas j spaan oc wäthes wäl mädh rödho ätikkio *ib* 382. j öre vtlagt för iiij kanner ätike *SSkb* 2: 160 (1520). — ***ätikio fat** *n. fat med ättika.* Acetabulum äthekio fath *GU C 20 s.* 6. oxisalus ätechio fath *ib* 396. — ***ätikio kar** *n. kar med ättika.* Item för ätikiokaridh *VKU* 99 (1560). — ***ätikio salsa** *f. ättiksås, ättikslake.* Oxiganus ätekyo salsa *GU C 20 s.* 396.

-ätin, *se* **half-, mal-, ut-ätin.**

ätleve (ättleve) *n. ättejord.* meth thy löste hon sith ätleve ii Bursarydh *SD* 10: 48 (1371). (*Sven diäkn och hans hustru överlåter till herr Erik, prosten i Västbo*) alla the äghor och äthlewe (*som de ägde i Lykna i Odensjö sn*) *RP* 2: 159 (1389). kom för oss wälboren man her Birge Trolle riddare ok bödh oss

byrda bodh på sitt äthleffue, som ära 3 gårda j Mysinge *Trolles Jb Bil* 127 (1453, *nyare avskrift*). gaff ... förenämdhe Arffwidh Trolle mik een yxe öök och twå köör för äthleffs gåffwe *ib* 145 (1472, *nyare avskrift*). ätla *Fem Moseb ed Thorell s.* 157, 177. — **ätleves gardher** *m. stamgård.* vndan taknom minom etleuis gardh *SD* 10: 108 (1371). — *Jfr* **ätta(r)leve.**

ätlinger (ätslinger) *m. L. ättling.* jngen maa then ärffua som han dräper oc jngen hans ätzlinge *Uppl Lagmansdomb* 11 (1490).

ätlägger (ättlägger) *m. släktgren.* skötom wi och skiliom the iordhena j Wallom vndan oss oc waarom ärfwingiom oc äptirkomandom oc vndir Steen oc hans ätlägh oc arfwa *JämtlDipl* 252 (1440). ther skal engen aff minom ätleg ther vppa tala *ib* 273 (1443). skilde thet godz vndan sik oc sinom ätläg vnder Pädher oc hans ätläg *ib* 277 (1445). vndan oss ok worum ärffuingom ok wndher sama äthlegh som fforre är skilth til alle odalss ok euerdeligh ego *DN* 14: 461 (1525).

ätsko spiäl *n. L. blodskam.* Skörliffnadhin är sywsköna (*av sju slag*) ... Fiärdhe äthskospiel *SvKyrkobr* 355.

***ätsl** *s.* (*olovligt*) *ätande, betande.* Warþer etzl gör i acrum eller i engium *SdmL B* 5: 4; *»om skada som fäkreatur gör i åker eller äng» Schlyter.*

***ätu stuva** *f. matsal.* Ther näst gik iak til thera ätho stuffwo *MP* 5: 81.

***även,** *se* **äffen.**

ävigha (evigha) *adv. för evigt, alltid, beständigt.* aff hulket huss Alexander medh sina arffua ewige och arlige wtgiffue skal söndax almosen *SJ* 2: 245 (1493). hulkit tette hussz fförscrifne hustru Barbro ... ewige haffua skall *ib* 2: 297 (1496). huiket som swa ewige och äuerdeliga standa och bliffua schal *STb* 3: 112 (1493). *ib* 3: 133 (1493). huilkit bröderligit och kerligit hussa ok tompta skyffte swa til gich och ewyghe oss j mellen wara scall *ib* 3: 176 (1494). medh begges ware godhuilia och samtyckio ... schal myn forscriffne brodher ... medh theris arffua ewyghe haffwa, nywtha och beholle tet stora gambla hörnhwsith *ib* 3: 176. huilketh tette huss for:ne hustrv Barbara besath tilforin ... och än nw sidan hafft haffuer och ewiige haffua schal *ib* 3: 292 (1492). Oleff Nielsson schal haffua, nywte och ewige beholle then gardh *ib* 3: 427 (1499). ath han skulde haffua ok nywta ewijge tet alna thal *ib* 4: 113 (1506). at swa wtan alt effter tall och gensigelse stadugt och fast ewige bliffue skulle *ib* 5: 72 (1515). Guds hielp, then wij ider beffale ewige *ib* 5: 317 (1520, *Kop*).

ävigher (evigher, ävogher) *adj. evig, evinnerlig, beständig, alltid förblivande.* som thenne ewige rente wel vtlöse *SJ* 1: 326 (1465). *ib* 1: 325 (1465). stycka thet stenhuseth ... til ena prebendam her i byiakirkione som ewigt bliffua skal i gudz tienisth *ib* 2: 3 (1474). til ewiigh tiidh *ib* 2: 81 (1482). huilket som standa och bliffua scal ohindrat eller oqalth til ewiigh tiidh *ib* 2: 126 (1488). huilket huss Mattis gulsmit haffue schal til ewygh tydh *STb* 3: 133 (1493). Vppa huilke ewyghe gaffuer for:de fforstandere ... frytskyllingen vplade *ib* 4: 86 (1505). huilken halffdeel henne dandeman ... j sin sotta seng hade ... giffuit sin deel til gillet ewecht *ib* 4: 98 (1505). til en ewik afftalz zak *ib* 4: 222 (1511). quit, fri ... för alle födde oc offödde atalere til ewigt *ib* 5: 295 (1520). Tha dömpdhä iak ffornempde halff mark land iord ... til och vndher siälakoren i Vpsala thil ewoghan thid *Uppl Lagmansdomb* 102 (1490). oc til egnar för:de gode herrer ... til ewigh egha *Svartb* 558 (1508). til een ewigh frydh *GPM* 2: 72 (1511). et ewigt iordaskipte *Brasks Kopieb* 10 (1521). alth ärligia ok skiligia vpraknath til en fulkomnedh ände qwith och frith för alth äwith tiltal *HLG* 3: 85 (1526). — *Jfr* **iämävogher.**

ävighet *f. evighet.* j ena sälästä ävighet menniskior helgom englom tilfögde *J Buddes b* 175.

ävinnelika (evinneligha) *adv. evinnerligen, för alltid, för evigt.* Allä them thetta bref höra ellar see helsar jak Rangwaldar ... ewinnaligha mädh warom härra *Vm Fornm Årsskr* 3: 87 (*omkr* 1366). vnder ffor:dan Jngemund ok hans rätta arwinga thil jw(i)nnelika odhils ägho *DN* 14: 69 (1457). Alle mennd thette breff höre eller see helsse iack Erick Axelsson ... ewindeligi mett worom Herre *FMU* 5: 1 (1481, *avskrift*). Gud hanom nade äuindelige *STb* 3: 383 (1498).

ävinneliker (evinneligher) *adj. evinnerlig, evig, evärdlig; ständig, oavbruten.* mädh ewinnelig dödh *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 15. bekennes jac ... giort hafwa et kärlict oc ewinnelict godzaskipte *SD NS* 3: 35 (1415). til ewynnelica äygho *ib* 3: 48 (1415). samme tompta haffwe, nythe oc bruke ... till ewindalica tiidh *SJ* 1: 289 (1461).

ävinnelikhet *f. evighet.* til äwinnelikhetinna liws *SpV* 483. for thänna sakir wäxir thätta renleksins blomstir, til äwinnelikhetinna fruct *ib* 123. Hwilkin aff allom hälghom mannom fik swa mykit wndhirstandinna liws, j gamblo ok nya testamento, at han formatte nalkas til (sicl) ordhzsins äwinnelikhet (*aeternitatem*) *ib* 222. swghande aff Christi bryst, hälgha äwinnelikhetinna käldo, ok äwärdhelika hälaghetzsins lönlikhet *ib* 229. Enghin sannelika j swa matto, at timen skuli liknas widher äwinnelikhetena, forgängelikit widh thet som är oforgängelikit *ib* 280. All the thing som röra til äwinnelikhetinna, ok gamwl waro, skiptas j nyhetena ällr j nyghia omgango *ib* 380.

ävintyr (äventyr) *n.* 1) *äventyr, märklig händelse, oväntad tilldragelse, farligt företag; berättelse om ett äventyr.* Nenia barna grater faafängth äffwentyr ... Nenia vaggo visa fwl äwentör *GU C 20 s.* 349. Tha badh k:m:k at hwar thera skulde eth äuentyr sighiä *KarlM*(*Ver*) 16 (*Prosadikter* 255). swa lyktom wi waar äuentyr *ib* 42 (*Prosadikter* 305). Min son, tik tilbör sighia tith äwentyr, for thy hwar thin mästara sagde sith äwentyr för tina sculdh *Prosadikter* 215. 2) *fara, våda, risk, vågspel.* biscopens syster waar qwar vppa garden och bleff grepen och slap seedhen medh ewentyr *GPM* 2: 21 (1508). — *i uttrycket* sta sin ävintyr (*pl.*). herre Bencter wilde oc sculde sta sijn eghen äwentyr, froma oc skadha, om han konde thöm godzen siälffwer friia til sik *SD NS* 2: 811 (1414). jak staar myn äwentyr hwath i ären wthe äller ynne *RK* 3: 46 (*v.* 1345). meth tomptynne skall Magnus siälff sta sin äwenthyr meth *SD NS* 3: 273 (1417, *avskrift*). Olaf skulle sta sin egin äwentyr *ATb* 154 (1461). (*Fogden, borgmästarna och rådet nedsatte böterna från* 50 *till* 20 *mark*) medh swa foroordh, ath koma ecke peningane i rettin innan manedag nestkomande, tha sta sin ewentyre *STb* 1: 391 (1482). Niclis scriffuer hade sama skyp thwenne reser wthreth til siöss ... och hauer ther

medh fara och ewentyr stadt *ib* 3: 316 (1496). tet skyppeth, som haffuer lupit pa Niclis scriffueres ewentur, ok loth for:de Oleff Nielsson Niclis scriffuer ther om allaledes quit ok fry fore samma skyp *ib* 3: 329 (1497). *FM* 186 (1504). — ***ävintyrs diktare** *m. sagoförfattare.* Comedia bondawisa ok bondasagho ok äwintyrs dictare ... Comedus viso ok äwäntyris diktare *GU C 20 s.* 126.

***ävintyra, *se* förävintyra.**

***ävintyrliker** *adj.* Mitus löstogher äwwäntyrlegh *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 149.

ävärdhelika *adv. evärdligen, för alla tider, för evigt.* Oc ewerdhelika war wärldin medh them badhom oc them hälgha anda, swa som the waro ewerdhelike oc vtan ophoff ... Ware fotin ewerdhelika i moldinne, tha ware oc fiätith ewerdhelikith vnder fotenom *MB* 1: 31. The som altidh ärw j drykkenskap ... the skulo äwärdeligha mättas mädh eel oc brännesten ... fför söta lokt skulo the äwärdeligha känna ondha lokt *JMPs* 585. antighia göra syndhabätringh älla äwärdelika tola tolka pinor *ib* 586. oc hemolar iak them for nemdä Lauris Ingebyornässon äwerlika oc hans ärwingiom *Gadolin Pants* 270 (1366). hälsar iak ... äwardhilika medh gudhi *SD* 8: 181 (1362). Alla the män som thetta breff höra ella se helsa Gunne Thialuason äuerdhilika medh varum herra *ib* 10: 108. *Liknande ib* 10: 137, 141, 145, 159, 161; äwerdelik *ib* 10: 92, 155. Alle the män ... helsom vi systir Greta, abbatissa i Risaberghum, medh alle conuentone ävärlika medh Gudhi *NMU* 1: 65 (1378). Alla the godha män ... hilsar iak Andris Widhekoson äwerlica meth gudhi *SD NS* 3: 373 (1418).

ävärdheliker, ävärdhelikin (ävärdheligher, ävärdhelighin) *adj. L. evärdlig, ständig, förblivande, som aldrig upphör; evig, oförgänglig.* Amencia äuerdelikin gälniska *GU C 20 s.* 20. om äwärdhelika wisdom *SpV* 191. hon brindher j astwndilsomen til thet som är äwärdhelikit *ib* 359. wy warum dödhelighe ok plictoghe badhe til naturlighen ok äwärdelighen döödh *SkrtUppb* 367. wpskörtandis äwärdhelighetinna langhet, j mandomsens stakkottan liiffs thima *Mecht* 18. cristnom siälom til awärdhelica glädhi *ib* 290. Trefallogher gudh in personis, oc en i warilsen, giffwi os nadhena, huilkom thu o iomffru Maria aff äwärdheliko högelikast täktes *JMÖ* 39. (*Om helga trefaldighets tider*) läsen them gärna, j fan äwärdelikän godh lön *SvB* 9. Oc wärdoghas min älskelike härre jnledha mina siäl j äwärdolika äro oc glädhi ... ä fför wtan ända *ib* 397. — Allum them thettä bref hörä oc see, sänder Guzscalk Wikmanzson äwerlikä helso meth varum herrä *Gadolin Pants* 270 (1366). *ib* 271. *Uttrycket* til ävärdhelika ägho *är* (*i olika ortografiska varianter*) *vanligt i köpe- och gåvobrev. Ex.: SD* 8: 30, 113 (1361). *ib* 10: 8, 39, 44, 49, 50, 51, 83, 85, 96, 99, 104, 105, 106, 108 (2 *ggr*), 109, 110, 111, 112, 115, 118, 122, 126, 136 (2 *ggr*), 139, 141, 166, 169 (1371—72). *SD NS* 3: 48 (1415), 146 (1416), 356 (1418), 373 (1418). *FMU* 1: 495 (1390). *JämtlDipl* 142 (1391), 143, 246 (1440), 264 (1441), *DN* 14: 72 (1460), 77 (1465), 108 (1479), 196 (1512). *ATb* 251 (1466). *SJ* 2: 64 (1480). Oc wiliom wi at thet godzet the samw Vpsala domkirkio äwerdelikit wari oc j äwerdeliko frälse ... tha wiliom wi at the fornempda jord scal bliwa j äwerdeliko frälse ... Till stadfesto ok fuldbyrdh thesse köpsins oc äwerdeliko frälse *SD* 10: 137 (1372, *konung Albrekt*). gudhi til äro oc mins kära fadhersbrodhers siäl til nadha oc til äuerdelikan lisa *ib* 10: 104. medh allum kerlek oc ävirlike gafvo *SD* 8: 113 (1361). fornempde tompt oc hus haffue, nytha oc bruka ... till ewerdalica tiidh *SJ* 1: 288 (1461). (*De gåvo henne*) quit, lydigh ok löss til effuerdeligen tijdh fore alt hennermera til taal *STb* 4: 49 (1505). thet äwardelige liws som brenner fore helge lichamme koor *SJ* 1: 325 (1465). — *Jfr* **iämävärdheliker.**

ävärdhelikhet *f. evighet, evig tillvaro.* Maria war ä sannelika aff äwärdhelikhetinne skikkat medh sonenom *SpV* 190. Thet är hälgha äwärdhelikhetinna närffwarandis stadhge *ib* 483. Thän hälge ande är trygghir j sinne äwärdelikhetz enfalloghet ... medh thy skal äwärdelikhetin forskullas *ib* 520—521. pinonna almännelighet oc otwäkelighen äwärdelighet ... thera pina skal aldrigh ändas *JMPs* 585. Christus geffwer läkedom moth ... pinonna äwärdelighet *ib* 586.

ävärilds (ävärulds) *oböjl. adj. evig, evärdlig.* til ewärilz eghn *SD NS* 2: 652 (1413).

***ävärdhogher** *adj. evig, oförgänglig, för alla tider varaktig.* köteth är wäl lydogth andhanom, andhin äwärdoghom skälomen *SpV* 357.

***äxlan, *se* ängslan.**

Ö.

ö *f. L. ö, omflutet land.* (*De*) kommo tiil beflwtna landen Sparsas Cycladas ... oc wiid the seglade saa när op mäd landet wt mäd the öyor, mötthe them eth skip *Troj* 59. skipen läggias vndy öghya j försaath *PMSkr* 172. Jtem j Finlande j öö hether Warthasaar, tw dela aff önen *Svartb* 217 (1400). swnnan oen är förste huwdroen j bergha vddhan som kallas Mwstewora *ib* 478 (1464). — **öla karl** *m. öbo.* Item Tord fiskare til öygia karana *VKU* 14 (1540). — *Jfr* **blärkö.**

ödha *v. L.* **5)** *öda, spilla, förstöra, göra slut på.* ther hade thee gode herrer ey behoff giordz öda och spilla siith bläck och papper *BSH* 5: 365 (1509).

ödha *f. öde, förött tillstånd* (*sv.dial. Finl.* öydo, *no.* øyda). Jtem eeth godz som wi köptom aff warum moogh Jonis Guduastason, radmaan j Abo, fore lxxx marcher, thet waar thaa altztingx j ödha, vthan hws och staffra *Svartb* 376 (1439). Item thet lysslä hwsset stor i ödha *HLG* 3: 93 (1528).

ödhe *n. öde, förött tillstånd.* hwseth stod i ödhe *HLG* 3: 40 (1517). *ib* 3: 49 (1520), *ib* 3: 51 (1521). tompth stor, är j ödhe *ib* 3: 51 (1520). — liggia i ödhe *ligga i ödesmål, ligga öde.* liggher kronenne bergh i ödhe *DD* 1: 183 (1503). *Jfr* **ödha** *f.* — **ödhis bol** *n. öde* (*lant*)*gård, ödehemman.* Item ibidem 1 ödisbool *VKJ* 255 (1447). — ***ödhis böle** *n. obebodd gård, ödehemman.* thy skal han thet ffornämda ödhis böle ffrälselica behalda *JämtlDipl* 287 (1447). vplot for:de Clemet j retta bittalning mester Mognus et ödhisböle j Pemar soken *Svartb* 533

(1477). oc ther til twff ödhis böle Mwstela oc Oynela *FMU* 5: 168 (1487). Thy skil iak ffornemdhe ödisböle Ythrabodha vndhan mik *DN* 14: 169 (1502). eth ödd elbörddä som Nor hätther *ib* 14: 182 (1509). — **ödhis byr** *m. L. öde by.* sa ath tessen fatighe stadhen Opsala bliffuer innan stäkkith tiidh en ödesby *BSH* 5: 481 (1511). — ***ödhis gardher** *m. obebodd gård, ödehemman.* Magnussamark är en hödhis gardher *VKJ* 34 (1447). — ***ödhis källare** *m. öde, tom källare.* Hon fik see jnne j enom ödhis kellare, ath then ryddarin saat oppa enom stool *MP* 5: 53. — **ödhis mark** *f. ödemark; obebodd jord.* Människionna hiärta ok siäl, for än gudh komber i hona mädh sinne nadh, är som en ödhis mark ok ykn *SkrtUppb* 114. iach hafuer betalath Erike minom son j hans mödherne eeth ödhis mark som Bya kallas *JämtlDipl* 287 (1447). ligger thär til en ödismarch, kallas Telna, affradit thär af är 1 pund smör *VKJ* 181 (1447). — ***ödhis tolftunger** *m. en »tolfting», som ligger i ödesmål.* en ödhistolfting i Thorsnäs (*Ö. Stenby sn, Östergötland*) *SD NS* 3: 541 (1420, *avskrift*). — ***ödhis thorp** *n. obebott torp, torp som ligger i ödesmål.* Til Haalöso ligger ith ödistorp och kallas Kupparamale *VKJ* 79 (1447). Til Ramsio liggher en ödheströmbir och tessin ödistorp *ib* 83 (1447). Ty affhänndom wii oss och wåre arfuinnga för:de Askala godz och the förrörde Askala godz och the förrörde ödes tårp medh alless deres tilägor och omägor *FMU* 4: 513 (1480). *ib* 5: 168 (1487).

ödhe *n. gods, jordegendom* (*jfr* **ödher** *m.*). Upsala ödhe, Upsalödhe = Upsala ödher. the haffdo takit aff domkirkione meth velde twa attunga jord i Hagelstada til vpsal öde ... Nempdin vitnadhe ... at thet aldre konungx vpsal öde war, oc at kronan ther ingen ret til haffde *SD NS* 2: 734 (1413, *avskr.*).

ödhe *adj. L. öde, obebodd, obebyggd; ouppodlad.* allan wan ärfdhadeel, ödhe oc saat *SD NS* 2: 701 (1413). meth alla thesse gotzena tillaghom ... bathe byghdom oc öthom *ib* 3: 129 (1416). thet är nw mykit ödhe och wtfallit, och kan han thet j nokrom lotom forbätra, tha wari thet hans gangn *JämtlDipl* 287 (1447). samastadz jämpte the öde quernena swnnan aana *VKJ* 65 (1480). Item owan tessin öde strömen i anne *ib.* Thär till liggia tessin ödhe torppastadha *ib* 124. till Torp är 1 fiskaretorp oc eth ödha alafiske *ib* 194.

***ödhebo** *n. öde gård, ödehemman.* thet är nw eth ödheboo *VKJ* 165 (1466).

ödhegardher *m. öde gård, gård som ligger i ödesmål.* en hödhe gardh, som kallas Haghi *VKJ* 34 (1447). 1 ödegardh kallas Tiildrämale *ib* 111. taska makaren medh scrinith, som tet funnit hade j ödhe garden *STb* 3: 286 (1496).

ödhegodz *n. jord som ligger i ödesmål.* Item ödhegodz: Passabodha ... *VKJ* 181.

***ödhegärdhe** *n. gärde som ligger i ödesmål.* meth alla tillaghor ... som är ... ödeghärde, fägangh *SD NS* 2: 846 (1414).

***ödhehemol** *n. ödehemman.* jtem j Ruppokwlla et ödhe hemol *Arvstv* 79.

***ödhehus** *n. obebott hus.* x ödehwssz j samma quarter *SSkb* 302 (1508).

ödheiordh *f. jord som ligger i ödesmål.* Asowadh ödhejördh j mark *Arvstv* 81.

ödheland *n. ödemark, öken.* (*De*) sändo han sidhan j wtläghe lankt bort til et obyght land, i hulko huarte var mat äller klädhe ... til thet ödhelandit *Prosadikter* 43.

***ödheliker** *adj. öde, förödd.* Thines mecktuges huassa schot oc saa med ödeligen (*desolatoriis*) kool *SvT* 13.

ödheläggia *v. ödelägga, föröda, förhärja.* letabitur deserta etc:ra ödhelagh ok owäghat jordh skal glädhias ... (*de jungfrur*) hwilka utskildha ok ödhelagdhe äru aff allo hionalagx sälskap *SpV* 49. hon är ödh lagth för ty at watneth dempdis in pa almanna väghin *VKJ* 203.

***ödhelägning** *f. ödeläggande, förödelse.* Exterminium idest desolacio ödelägningh, biltogamaal ok döder *GU C 20 s.* 245.

ödhemale *m. torp som råkat i ödesmål.* Thär till ligger en qwärnaström oc een ödhemale *VKJ* 84. thär till ligger 1 ödhemale, som Halwardh Bagghe gaff till testament *ib* 209.

ödhemark *f. ödemark, öken; obebyggd jord.* war födha är ... aff thom yrtom, som wäxa vppa jordhene när os j ödhmarkene *Prosadikter* 49. thic tilbördhe j thässe ödhmark byggia *ib* 100. at läggia thetta rike tiill ödemark *Troj* 210. thet är en ödhemarck, ligger wtan haa oc hampn *VKJ* 274 (1447). En ödhemark, debet ½ pund smör, ödhe *ib* 278 (1466).

ödher *m. rikedom, gods och gull.* thet sculde man görlä acta, at säliana (*sälja henne*) ey bort for varalsins ödh (*i rim med:* brödh) *Småst på Fsv* 2: 6. vt Vpsalaödher *H. Schück, Upsala öd s.* 3 *f. Jfr* **ödhe** *n.*

***ödheströmber** *m. ström som icke är utbyggd med kvarn el. fiskeverk.* Aff 1 ödeström oc heter Gislaström 3 ortuger *VKJ* 79. Til Ramsio liggher en ödheströmbir *ib* 83 (1447).

ödhetomt (-tompt) *f. ödetomt, obebyggd tomt; obebyggt torp.* ibidem haffwer clostridh ena ödhethompt *VKJ* 174 (1466). — *i ortnamn.* in Ödhetomptä *SD* 4: 439 (1335). in Ödatoptum *ib* 4: 733 (1340, *nyare avskrift*).

ödhethorp *n. torp som är i ödesmål.* Item 1 ödhethorp, debet ½ pund smör *VKJ* 83 (1466). aff Litla Hultara ith ödhethorp, debet 2 öra *ib* 105 (1466). aff 1 ödhatorp, kallas Kulebodhe *ib* 209 (1466).

***ödhevadhi** *m. genom rågång avskilt jordområde, som ligger i ödesmål.* i Drägwidhe en ödhevadha och skyllar 2 öra vm aaridh *VKJ* 165 (1447).

***ödhevardher** *m. mellanmål.* Antesenium öthe waardher, scilicet cibus qui sumitur ante cenam *GU C 20 s.* 26.

ödhkn (ökn, ykn) *f. L. öken, ödemark.* Desertum öken *GU C 20 s.* 177. heremium idest heremus öken *ib s.* 331. hwadhan faar thu oc the mädher thic äru j ödhknene födho äller klädhe *Prosadikter* 49. (*Han*) lop som en hiorter medh idhrugho hiärta i thiokkasta ötkn *ib* 71. j thässe ydhkn ... til nokra brödher som bygdho j ydhknene *ib* 101. yrtir oc rötir som vaxte j ödhknene ... han fan siäldan vatn j the ödkn ... thän wägh som ledde j ödhknit ... Swa gik han j villa ödhknena *ib* 96. (*Han*) kom til the ökn ... j the ydkn vandradhe Josaphat tu aar *ib* 97. ärmethin gik atir j ödknena *MP* 5: 177. Johannes baptista war j ödknynne *ib* 199. Människionna hiärta ok siäl ... är som en ödhis mark ok ykn ... Än äpther han wardher thät som en ökn *SkrtUppb* 114. jak skal wända ödhknena j stora sioa *SpV* 60. hwilkin som satte ödhknena j storth watn *ib* 63. Christus war j ödhknine firithigi dagha *ib* 71. I

Egypto ökin war en gamal munkir *Hel män* 231. — *Jfr* **skogsödhkn, thistla, thörna, ärmita ödhkn, ödhn.**

ödhkn *adj. öde, ödslig.* Jhesus war ledhir aff them helgha andha j ödknan skogh *MP* 5: 193.

ödhkänder *adj. lätt känd, lätt igenkänd; välkänd, utmärkt.* Mädhan ey fa alle män iämlica thässa sottir, ära the tha ödhkände ... som thom fa *Prosadikter* 24.

ödhla (ydla) *f. orm; ödla.* Boas vel boa serpens quidam wlgariter ydla *GU C 20 s.* 58. Thänna porthen war kringhom lagder mädh otalikom paddhom, ödelor oc brännande ormom *JMPs* 244. — **ödhlo släkt** *f. ormsläkt.* Matthei 23 genimina vipperarum (»*I huggormars avföda*»), quomodo fugietis a iudicio gehenne, expone: ydlo släkt eller barn, huru skolini i fly vndan häluitis eldz doom *GU C 20 s.* 311.

ödhmiuka sik *v. ödmjuka sig.* Än thog skalt thu thik ey wphöghia aff thässo, Vthan jnnerlica ödhmiwka thik *SkrtUppb* 37. Swa myklo störra thu äst i dygdhomen, swa myklo mer ödhmiwka tik for allom *ib* 120. Thär näst ödhmiwka tik, betractandes thinna syndher *ib* 357. Tho kom och then älste brodren heem siälff annar, och haffde tho wariid när biscop Peder i Swerin och ödmykat sik och bedz godh raadh *Troil* 5: 317 (1515). — **ödhiukas** *refl.* om hon skal ödhmiwkas *SpV* 336. Jak kan ödhmiwkas ok wara rikir *ib* 359.

ödhmiuker *adj. ödmjuk; nedlåtande, vänlig.* Höör myna ömiwka bön ... Och Paris tog ater tiill medh miwkom ordom ath hwgswala hänne ... oc Paris begärade medh ömiuk ord loff ath gaa j fraa hänne *Troj* 68. ödhmiwk siäl är gudhz säte *SkrtUppb* 121. mädhan mästarin Christus war ödhmiukir, ägnum wi vara ödhmiuke *MPFr* 229. iak är siäuir ok ödhmiukir *ib* 230. huru myklo mera jomfrunna hiärta, thet som blygt ok ödhmiwkt är *SpV* 100. Ödhmiwkom är inne ödhmiwkir wani ällir hampn *ib* 161. Sannelika gudh standhir moth them högfärdogha, ok ödhmiwkom giffwer han nadhena *ib* 336. ödhmiwka sukkan *Mecht* 287. Oc vndirgifuer jac mik ... vnder thina hielp medh ödhmiuke gudhlicheth *SvB* 361. Jak bidher tik wm thina sarasta pino oc ödhmykka dödh *ib* 484. O, i häloghe apostoli, hören ödhmyuka männirskiors böner *JMÖ* 162. Jder härredoms ödmyke cappellan Arwydh *GPM* 2: 26 (1511). Mine ödmyke helse och trotiäniste *ib* 2: 70 (1511).

ödhmiuklika *adv. ödmjukt; vänligt.* thwande ödhmiuklica thera fötir *Bir* 3: 476. Nar thet giort war ömiwkliga medh mynne, gik han j fraa henne *Troj* 63. (*Hon gick*) medh gratande tårom tiill Hectorem oc föll for hans föther ned ... oc had honom ödmiwkligan läggia syn wakn wtaff *ib* 181. thaa negh han sinom fader ödhmyuklighan *Prosadikter* 228. O sötaste Ihesu, Jak spör oc ödmyukliga astundar wetha, hwat thu begärar aff mik *SkrtUppb* 145. gudz wener, honom gudhelika oc ödhmiuklika tiäna *Mecht* 194. (*Hon såg*) hwan hälghan man ... ödhmiwkligha fallandes a knä for Härran Ihesum *ib* 307. for thänna thin dyrasta dödh bidher iak tik ödhmiuklica, at thu styrk mik *SvB* 82. Jak ... flyr ödhmyuklica til thic, millaste härra *ib* 360. Hwar fore ... jac ödhmiuklica bedhis thina hielp ... Oc vndirgifuer iac mik tryggelica oc ödhmiuklica vnder thina hielp medh ödhmiuke gudhlicheth *ib* 361. thett läthe the ödmykeliga for sich bära *Gyll år* 76. Konog Magnus ok konog Hacon ... helsar jak Tubbe Erekson ödmiuklika meth guth *SD* 10: 127 (1372). Alla ... hilsar iak Pedhar i Hwnninghaby ödmikelika meth varum herra *SD NS* 3: 16 (1415). och badh han ödmyukligan fogodin, borgamestarene och raadet, athe skuldo ecke lata lidha honom oppenbara skam och neesa, som han hade fortienth *STb* 1: 32 (1475). beder iach ider kerlige och ödmykelige *GPM* 2: 26 (1511); *ib* 2: 55 (1495), 2: 93 (1499). Oc beder ty eder nade ödmiukeligen wele werdes haffue mik oc mijn kyrkia suadan owanlig tunga fördrag *HSH* 13: 46 (1524? *Brask*).

ödhmiukt *f. ödmjukhet, undergivenhet, vördnad.* Första systorin calladhis ödhmiukt j alla göranda thinga skipan *Bir* 3: 453. Första är at alle skulu taka sanna ödhmiukt j klädhom *ib* 475. Sannelika, ödhmiwktin är swa som hakin, oppa hwilkom dörin gaar athir ok fram, swa ganga alla dygdhir oppa ödhmiwktinne, for the sak at hwar een som sik ödhmiwkar skal ophöghias, ok thän som sik ophöghir skal ödhmiwkas *SpV* 136. Alla dygdha grwndhwal ... är ödhmiwktin ... wndhirstansins liws, ödhmiwktena *ib* 146. haffdhe ey Christi ödhmiukt kommit til hiälp *ib* 147. tha likowäl thogh hon tiänista qwinno ämbite til sin medh gudhelike ödhmiwkt *ib* 233. for ödhmiwktinna wäägx lypte *ib* 276. j Ihesu christo hauum wi ödhmiuktinna äptidome ... thy manar ödhmiuktinna mästarin os *MPFr* 229. swa är oc the menniskia mik vinlikast som af ödhmiukt vndirgiuir sik annars wilia *ib* 233. Ther medh vndhirstas j war herra Ihesu Christi mandome hans stora ödmyukt ... Medh tesse ödmyukt ok framdelis medh flerom ödmyukom äptirdömilsom ... straffar han ok awithe höghfärdina *MP* 5: 55. bidhia mädh största ödhmivkt *SkrtUppb* 117. Ok märkis mädh thy wälluktande blomster ödhmiwkt som wälluctandes är for gudhi ... Sancti Johannis ödhmiwkt befwisas i hans läst ok ewangelio *ib* 120. for ödhmiwkt skuld ok for Ihesu Christi kärlek skuld *ib* 121. för sina aldhrastörsta ödhmiwkt ... för thy at ödhmiwkthen är grwndwall til alla dyghdher *ib* 354. aff störsthe lydhno ok ödhmiwkt ... medh största fröghd ok jnnerstha ödhmiwkt *ib* 357. Betracta ok mädh hwat ödhmiwkt ... the hälghe thre Konungane komo til Jumffru Mariam *ib* 364. *SvB* 82. han (*Kristus*) swarade, j sanne ödhmiukt, thu skal tik insänkia altidh j sanna ödhmiuktinna grund *Mecht* 214. Ok j allom sinom gärningom haffwa fulbordha ödhmiwkt *ib* 307. Huilken oplät hymerikis porthar om sina ödhmyukt, huilka modhren Ewa förskulladhe medh hoghfärdene allom tillykkias *JMÖ* 68. Ther folgde ödmiuct medh *Gyll år v.* 200. minz vppa mik j thinom ödhmiuktz gärningom *Prosadikter* 100. Öndir sytte honum j halff siwnde aar med odhmiukt och tiäniste *DN* 14: 89 (1471). medh al ödmykt *GPM* 2: 70 (1511). Huar iak kan wara ider werdigheter til al ödmykt oc kerlig, gör jach gernä *ib* 2: 76 (1512); *ib* 2: 26 (1511).

ödhn *f.* (*eller n.*) *öken.* manna, som the gamblo fädhirne aato j ödhknene *Bir* 3: 60 (*jfr* 478). hälgasta treffalloghet om sin tiänara Moysen wmwändhe j ödhnenne haardasta hal j fflytande wantn *JMPs* 525. han är dyrare oc bätre än alla the dyra steena som Israels ffoolk offradhe j ödhnedh *ib* 531.

osigelika ärlekare oc bätre än Moysy tabernaculum, som han giordhe j ödhnenne *ib* 546. — *Jfr* **ödhkn.**

ödhno lagh *n.pl. ödets lag el. bestämmelse.* Ödnolagh krypa ok stundom i skiwl *RK* 1: 3627.

öfläte (ofläte, öpläte, äfläte, eflete, öfflet, äfflet) *n. oblat, nattvardsbröd.* j the litzla öflätina som prästin giffwer tik ... Swa är gudz likama j mangom öflätom sander gudh ok man ... (*då de*) see gudz likama j the litzlo öflätina ... j thy öflätena *MP* 4: 82. en qwinna som altidh plägade baka öfläte *ib* 4: 83. Jtem for win och rökilse och öffläte ij mark *Kumla kyrkas rb* 3 (1421). i öre för öpläte *ib* 66 (1493). för vyn och effläthe xx öra *ib* 79 (1507?). Staffan Vestgöte schal bliffue wijdh appostla altaredh medh sin klerck, messe rede, egit vax, vin, och öfflete ok forökie altare cleden, som til bör *STb* 3: 359 (1498). Item iiij c öffleth for ij öre *HLG* 2: 83 (1516). Item ii öre för äffleth *ib* 3: 136 (1529). — **öflätis kaka** *f. tunt bakverk.* syltapäror, oraadh, öfflätes kakwr *Brasks Matordn* 10.

öfning *f. övning, verksamhet, sysselsättning* (*i sht i fråga om askes*). Thässen frestilse, öfning oc ärwodhe, som j tolin til idhra tro stadhfästilse *Prosadikter* 49. för än jak är wäl öfdher j andeliko lifuerne ... thic tilbör blifwa j stridhene oc öfningene *ib* 101. trem sinnom siw dygdher oc öfninga, thär alle gudhz wini skulu sik öfwa wthi thässo lifwe ... Hwilka dygdha öfninga i gudhz nadh sanctus Johannes ewangelista hafdhe *SkrtUppb* 117. hwadh hon gaar om daghin i dighomen oc i thera öfning ällir i thera wanskilsom *ib* 423. hon ädhlas mädh kropsins öffning *Mecht* 229.

öfra *v., se* **föröfra.**

öfre (yfre) *adj.komp. och* **överster (yverster)** *adj.superl. A) komp.* **1)** *övre, högre belägen* (*befintlig, liggande*). offwra täktid *Troj* 39. hon wilde tilbidhia sin öffra ok sik wärdogharen *SpV* 32. hwar före nidhertrykkias the aff öffre fingrenom (*superiori digito*) *ib* 346. öfre garthin i Faghrult *SD NS* 2: 651 (1413). fäm oresland iordh i Brännö ... i thöm öffra gardhenum ... i thöm nidhra gardhenum *ib* 2: 460 *f* (1412). j yffrathorpeno nio fierdungxatunga oc j nidhra thorpeno att atunga *Bjärka-Säby* 352 (1370). loth vpp ... ena bartompt belegin westan mwr then offre deelin näst nidhan fore Hanis skinnare *SJ* 2: 20 (1476). **2)** *längre upp* (*från kusten*), *längre inåt landet belägen. i ortnamn:* eth örtogh land jordh ij öffrä Öknum ligiandä *SD* 8: 273 (1363). allan then tridiunghen, som jach agher j ywrä Anynghos *Svartb* 308 (1423). alle almogen i öffwer Satagunde ... oc i Sastamala sokn, offwer och nidher *ib* (*Skokl*) 368 (1439). **3)** *yttre, utvändig, utanpå.* nidharsta klädhin thät skal wara eth rent hiärta oc samuit ... öffra klädin, som synlikin äru folke, är godh äptedöme *SkrtUppb* 271. **4)** *senare* (*om tid*). odhinsdaghen nest epter yfra wara frw dagh *SD NS* 2: 690 (1413); *jfr* **ivirmer.** *B) superl.* **1)** *överst, högst upp belägen.* thet trät ... j hwilkins öffwersta (*summitate*) war sötasta frukt *Mecht* 137. J thässins thräs öfwersta skata sither en fughel som kallas hustra *SkrtUppb* 121. the öffwersta skiffwan skal löpa wmkringh *PMSkr* 504. **2)** *längst upp belägen.* thet owersta torpit *SD NS* 3: 187 (1416). fore then yffwarsta gardhen i Tummatorp *Vg Fornmt* I: 2 *s.* 48 (1461). — *n. adverbiellt:* öffwerst a bärgheno *Mecht* 51. (*Han sålde halva huset*) fryt och quit j öffuerst och j nederst medher sin bredh ok lengdh jnnan iiij frya mwra

STb 3: 144 (1494).

***öfterst (yfterst)** *adv. superl. oftast, vanligen, mycket ofta, se* **opta.** Gether födha öffterst twillinga *PMSkr* 244.

öftirmera (yftirmera) *adv., se* **öptirmera.** *Jfr också* **opta, optarmere.**

***-ögdher,** *se* **gläg-, gul-, klar-, myrk-, svart-ögdher** *och* **skel.**

ögha (*pl.nom.ack.* **öghon. öghom** *MP* 2: 188, 207, 240; *jfr* 270, 271, 273; *Su* 276, *jfr* 472; *S. Fries i SvLm* 1958, *s.* 154, 162) *n. L.* **1)** *öga, synorgan* (*egentl. el. bildl.*). Conniueo blunda ok nikka medh ögomen *GU C 20 s.* 139. Han wndrade oppa hennes ögon som waro som twa skenaktoga stiärnor j henna hwffwod ... wthan ath enasth beskodha medh syn ögon *Troj* 62—63. swa som thu människia formagh mädh ena litzla ögha ath see lankt vth offuer ethaff *MP* 4: 82. som en människio kan see mädh eno sina litzlo öga manga otaliga stiärnor j sändher *ib.* Fäm äru menniskianna ytirmer sinne, som är ... höra mädh öromen, see mädh öghomen *SkrtUppb* 191 (*SvKyrkobr* 343). säth Jumffru Mariam j thinom beskodelsom for thin hiertans öghon *ib* 355. lät vp thin atirlykta öghon *Prosadikter* 57. sama öghon som nu see idhir, the skulu oc tha see min herra *Hel män* 141. hans öghon droghos wt aff hans hoffwdh *SpV* 434. synen j öghomen *SkrtUppb* 193. (*Du*) gaff döfwm öron oc blindom öghon *SvB* 51. Härra, lat wp min öghon, oc tha maa iak see vndirligh thing *SkrtUppb* 265. Loffua mjn öghom, thet är mins guddoms klarheth. Loffua myn ööron, thet är min miskundh *Mecht* 245. Per stadztienare medh ena öghat (*den enögde*) *STb* 1: 10 (1475). Hans bagere ... zacer til xij mark fore the tw blaa ögon hustrvn fick *ib* 3: 461 (1499). — *i bildliga uttryck:* Jtem seer vinträd mädh ypno ögha honom som graffwer wm thet, tha bliffwer eth blinth hop til frwktena, oc thy grawis, när ögat är lykth ather *PMSkr* 211. jak fik ekke saa myket, jak wille stinge i mith ögha *BSH* 5: 178 (1507). Oc gören wäl som wj förre screffuom: hafven ögat pa thet Lutters partij för rättuisaen skyll *HSH* 13: 55 (1524? *Brask*). Doch bede wi eder, epter thet han är en ung man, at j till nogon tiid wille haffue ögat pa hanum *ib* 15: 14 (1526? *Brask*). Doch öwer alt rade vi eder faderlige oc jemwel biude at j haffue gud för ögon oc synnerlig tilflykth til honom *ib* 14: 78 (1525, *Brask*). godha ok lärda manna, som Gud fore öghon haffua *Svartb* 550 (1486). skona gud och then hielge kirkie och henne formannom haffwe ner for öghom *Thomas Varningsbrev* (1436) 7. — koma for (under) öghonen *komma till synes, bli uppenbar.* Han swarade at tet (*dvs. brevet*) skulle ey komma for öghonen, epter jngen vilde tet til standa vtscriffuit haffua *STb* 4: 131 (1506). Hwad tiende (*underrättelse, rykte*) honum kom wnder ögonen, wete wij ingen enchit beskeden *ib* 5: 329 (1521, *Kop*). — koma under ögonen *vara emot, uppträda fientligt.* (*Borgmästare och råd lovar att vara kung Hans*) aldelis hörige och lydege ... ok aldrich emodh eller vnder ögonen ... (*ej*) til schada, forfangh, e modh eller vnder ögonen j nager matte ... Men hwat forbundt ... som for:ne wor keresta nadege herre ... kan koma til nytta och bestandh och ey vnder ögonen j nager matte, schule her vtj ware oforkrenchte *STb* 3: 344 (1498). Ytermera vort sama Erick

sacht vnder ögonen fore rettin *ib* 4: 51 (1505). (*Vi vilja ej tillstädja*) ath nager aff fornempda fanger ... schole bliffue nödde, thrugade eller trengdhe ath ... ligghye hans nade vnder öghonen *Rydberg Tr* 3: 492 (1502). vara riichit opwnder ögon eller tiil skade *HSH* 24: 97 (1517). — for öghon *inför, framför; uppenbart.* som tha vppa then tiidh for ögom stodh *HLG* 2: 103 (1519). Höffuidzmannen ... bör haffua Gud för ögan *Arnell Brask Bil* I: 18. alth til hopa hördä barnomen til ... wtan ffasta grwndh som oskifft war och fför ögon stode *SJ* 2: 285 (1495; *jfr STb* 3: 259). thette äre the gielden som fore ögon vittrade ware *ib* 2: 243 (1504). och wil jak haffua thet thu loffwar mik her stragx for öganen *STb* 1: 398 (1482). Niclis Gunnersson screddere skal myn herre och stadin giffue xxx marck til gode nögie fore thet tiwffuerij fore öghon warith haffuer *STb* 3: 317 (1496). Teslikes saarade the mich i mijth fengilzse dödelige, som en nw för ögen är *HT* 38: 123 (1520). aller thenne almoge är eder nade ganske godhwillig i alle motte, som för ögen är i thenne hielp the nu haffue meste part utgiort *HSH* 16: 73 (1527). — liggia for öghonen *ligga inpå.* her ligger hart för ögonen wid slottet Snaka haffnen, then stora bardsan *BSH* 5: 171 (1507). oc thesse godhe herrer, som her oppa marketh ära, for öghin oc wyrning ath halda *Lagerbring Saml* 2: 268 (1464). — i öghon (öghonen) *i ansiktet, öppet.* han slog Jenis Andresson i öganin *STb* 1: 66 (1476). effter tet Claues Laurensson j Vtswnda by wille ecke viderkennis sine gerninger, som war forewittet och tygat j hans ögan appenbarlica *ib* 3: 410 (1498). effther hans medhbroder, medh hanom varet hade j flock, farnöte och gerningk, tet sade j sine ögon (*honom rakt i ansiktet*) *ib* 3: 411. mik sadis i ögon: thesse hestha sta gull och peningha *BSH* 5: 157 (1507). **2)** *ögonliknande figur* (*prick*). Beloculus är en hwither sten, haffwandis mith j sigh eth swarth ögha *PMSkr* 463. — *Om* ont ögha *R. Pipping i SNF* 50, *s.* 104 *f.* — *Jfr* **barns-, glos-, hvit-, härlansons-, skalka-, undirstandilsa-, vargha-, vind-ögha; neghenögha.**

***öghna blema** *f. liten ögonsvulst.* Egilopa idest vlcus vel caro que nascitur in angulis oculorum ögnablema ok ögna sulme *GU C 20 s.* 211. — **öghna blik (blek)** *n. ögonblick.* alzskona creatur haffwa sin opgangh ok nidhergangh i timanna öghnablek *SpV* 45. haffwer thet nakot timans öghnablek *ib* 432. j eno öghnablek *ib* 108, 437 (*jfr ib* 312). wndhirgiffwin eno ögnablikx fortappilse *ib* 252. Thet som j thänna närwarande liff är läth ok swa som eeth öghnablek *ib* 399. Thätta är thera rädde i hwario öghna blikeno *ib* 467. til thet som är oändelikit är öghnablikit lithin ällir enghin liknilse *ib* 579. j sama puncten eller öghnä bleek han alltingh regerar ok styrer ööster, swa regerar han ok väster *SvKyrkobr* 124. j eth öghna blek *JMPs* 214. See alt mith liff ok liffuerne är ey vtan j (*ett*) öghnäbleek *J Buddes b* 162. — **öghna bra** *f. ögonbryn.* Nicito vaka ok ögna braa röra *GU C 20 s.* 353. — ***öghna gisl** *m. ögonkast.* Nar Paris fornam hännes ögna tackter lekte j moth honom wart han glad Oc begynthe medh syna blidaktoga ögnagyslans tiilsyn beblandha sig medh hennes ögnagiysl *Troj* 63. — ***öghna gräs** *n.* Celidonia ögna gres ok en dyrbäro sten *GU C 20 s.* 93. — ***öghna hinna** *f.* Albugo huith öga ok ögna hinna *GU C 20 s.* 14. — ***öghna hvarmber** *m. ögonlock.* Cilum ögnahuarin *GU C 20 s.* 108 (*se E. Lidén i Festskrift H. Pipping* 1928, *s.* 318 *f.*). — **öghna lat** *n. pl. ögonkast, blickar.* lee at them mädh öghna latom *Hel män* 135. — **öghna lius** *n. ögonens ljus.* thu hauer mina gra älle vanwyrt oc borttakit mit öghna liws, minzskat mina glädhi *Prosadikter* 60. — ***öghna luk (lok)** *n. ögonlock.* Jtem ärw ögonen rinnande, tha blandhes samman vin, honag oc myöl oc strykes affwan wm ögonen oc kindherna och wm öghna loken *PMSkr* 235. Emathites är en rödher sten ... han läker ögna loken oc giffwer klara syn *ib* 471. — ***öghna läkedomber** *m. läkedom för ögon.* Ligurius är en sten som ... är goder til ögna läkedom *PMSkr* 480. — ***öghna lös** *adj. utan ögon.* Orbus ... fader ok moder lös ok ögna lös *GU C 20 s.* 388. — **öghna myrker** *n. mörker över ögonen.* Glauicoma ... ögna smitta ok ögna mörker *GU C 20 s.* 317. — ***öghna märke** *n. ögonmärke.* Connibencia ögna märke *GU C 20 s.* 139. — ***öghna siukdomber** *m. ögonsjukdom.* Opalus ... är godher moth allan ögna sywkdom *PMSkr* 485. — ***öghna skalker** *m. ögontjänare.* thy gwl oc dyra stena är ey alth som glimma, wthan sannaren öghna skalka som gäkka oc flymma *PMSkr* 501. — ***öghna smikrare** *m. ögonsmickrare.* Hwadh gagn är ther aff, vm ögna smikrare eller vndi kräkte meniskior kalla höffdingen konungh och förste *PMSkr* 675 (*avskr*). — ***öghna smitta** *f. fläck i öga, starr, se* **öghna myrker.** — **öghna sot** *f. ögonsjukdom.* Öghno soth fangher fää *PMSkr* 235. — ***öghna strima** *f. ögonstråle.* The begynthe baden fästha syna syn oppa hwart annad, syna ögna strymor beblandade the tiil hopa *Troj* 62. — ***öghna sulme** *m. ögonsvulst, se* **öghna blema.** — ***öghna takt** *f. beröring med ögonen, ögonflört, se* **öghna gisl.** — ***öghna val** *m. ?* en öghna waal oc ii fäla *Inv Cur Tynnelsö* 7 (1443). — ***öghna vra** *f. ögonvrå.* Hirqus idest angelus oculorum ögna wraa scilicet *GU C 20 s.* 335.

öghla *v. smeka, krusa, smickra.* Fawidzska manna sälighet är the nadhinna gaffwer, thär gudh giffwer, ok täknadhin them öglande (*favor his adulantium*) *SpV* 259.

***öghlan** *f. smicker.* Susurracio är, medh hwilko haath opwäkkis ... antiggia for hadzskofullo öglan ällir neso skuld *SpV* 141.

öghlare *m. smickrare.* til them ... hwilka j tokin til idhra blomstirlika gärninga öghlara ok smikrara *SpV* 274. mädhan enghe äru öglarene ällir smikrarene, thy skuldo the wara the äpthirsta *ib* 286. thy at öghlarins hoghir är lös j twngone *ib* 460.

öghsten *m. ögonsten.* pupilla ögsten *GU C 20 s.* 503. är nokor hwith hinna pa ögstenen *PMSkr* 235. O herre gudh, göm oss som en öghsten *MP* 5: 223.

öghsyn *f. åsyn.* Tha wart en litin diäkne tagin bort vpp till hymmelin w alla thera ögnsyn *MP* 4: 76. thu människia formagh mädh ena litzla ögha ath see lankt ... Ok lykker j sina ögnsyn alth thät stora ok widha rwmet j sänder. swa forma gud alswaldoger som skapat hawer haffuit ok ögnsynena ok all tingh ... (*Otaliga stjärnor*) ok alla thera sken gnidzslor äro j henne öghn syn j sänder *ib* 82. genstan huarff ängelin bort v hans ögn syn *ib* 247. thy fly nw raskelica fran minne öghsin thiit iac faar aldri aff tik spöria *Prosadikter* 11. Tha häffua the gillat for bolstade skäl ... i nordhra

ändanom nydhan holman och sydhan ögsyn rät ath ändhalangha ath holmen *AktKungsådr* 18 (1458).

öka (ökar, ökadhe, ökat) *och* **ökia (ökir, ökte, ökt)** *v. L. öka, föröka, låta tillväxa.* Auctare ithkeliga köpslaga eller ökia *GU C 20 s.* 43. Adam ok Ewam, aff hwilkom twem alt jorderikis folk ökadhis *MP* 5: 97. then samy gudhin, som tha ökade maltidena ... Han ökir aff litzle sädh en storan ar wexst *ib* 5: 229. ä thäs mera hans alder ökes, thäs mera minzskas hans likamligha makt *Prosadikter* 24. hans sorgh skulde thäs mera ther aff ökias *ib* 23. alla hälgha manna glädhi ökadhis aff minne tilqwämd oc närwaru *Mecht* 125. ath gudh wille ... sina nadher j them ökia ok lata them blomstras j allom dygdhom ok ökas j godhom gärningom *ib* 300. jngiwta oc föröka sina nadh ... Än känner han oc finner, at han enkte aff ökas oc forbätras j gudz kärlek *ib* 342. hans siäl haffde j sina krono swa mang blomster aff gul, som han haffdhe okrat och ökat gudhi siäla *ib* 347. (*Evangelisten Johannes*) Han hölt thet j sik öktir, hwilkit han ey tok fran modhrenne affladhir ok föddhir *SpV* 339. thän tiid hon kände gudhz son all ena aff them hälgha andha afflas ok ökias jnnan sinom jumffrulighum jnelffwm *SkrtUppb* 354. Fämte dygdin är thät, at gwdz älscog oc kärlig ögis ä meer oc mer j människena siäl *ib* 433. ök mik andelika sälikhet oc gudhelikit lifwärne *SvB* 26. Thär äpther i allom wärldennas aldrom är synden ökth oc dygdhen minskat *JMÖ* 34. wsla ffördömdha människior ... the skulu hädha gudh ... oc ökia sörgh oppa sörgh *JMPs* 580. See än ökäs vndher vndre, jämer ok skadhe huar effter androm *J Buddes b* 154. han ökade sin sak medh iij mark ath han gik bort ath ofästo *ATb* 102 (1459). — *komma att tilltaga, förvärra.* skipmän öctu hans sorgh *Bil* 268. thet öker sykedomen *LB* 11: 8 (*s.* 471). Aldrabäst öckte konungen sina vpbyrdh medh thet han ey hölle öffwerflödeligen kost *PMSkr* 694 (*avskr*). — **ökia til** *v. öka till.* tha ök til iomfru Maria sorgh oc grat, thär hon haffde j hans barndome *SkrtUppb* 267. — ***ökia up** *v. föröka.* folkit byrdhdhe tha til ath ökias op aff nyo *MP* 5: 160. — *Jfr* **for-, til-, vidher-ökia.**

ökian, *se* **forökian.**

öke, *se* **hvalsöke.**

öker *m. och* **ök** *n. L. ök, dragare.* 1 gaard ... böör göra 4 thöner korn oc 4 ortuger, öök, dagxwerke ... aff Strömistadha 5 thöner korn oc 5 ortuger, öök, dagxuerke *VKJ* 31. *ib* 32, 33. Bakaren äger ... hielpa til at öken suälther ekke *Arnell, Brask Bil* I: 25. *Jfr* **bonda-, dagsvärke-, Sudherköpungs-, yxnaöker.** — ***ökialösa** *f. brist på ök.* Här äre om vintren flera samqwemda, hwilka som göre bonden kolösa, ökelösa och herrene landbolöse *Saml* 6: 176 (1495). — ***ökia pilter** *m. oxdräng.* Item 1 ökia pilt i Orlunda *VKU* 69 (1553). *ib* 91 (1557).

***ökia** *f. eka, båt.* gulus genus nauigii ... ökia *GU C 20 s.* 324. han ok hans swär saldo Martinne j Näsby ok hans fadhir ena ökkyo, widh hwilka ökio Pädhar Lassa Spannarason kändis widhir *ATb* 34 (1455). *Se även* **ekia.**

ökia (ökte) *v.* **öka,** *se* **öka (ökadhe).**

ökiare *m. ökare, förökare.* Auctor ökiare ok ledare *GU C 20 s.* 43.

ökilse *f. el. n.pl. ökning, förökning, tillökning.* Auccio ökilse ok köpslagham *GU C 20 s.* 43. ok saa timom mällan aat koma the til dygdhanna waxilse ällir ökilse *SpV* 409. *ib* 360. maanen warj j ökilsenne *PMSkr* 322. (*S. Dominicus satte det*) til nadena och ffförskullilsenna ökilse, om hon lase thänna psaltaren *JMPs* 425. Christendomenom til ökilse oc bestand *JämtlDipl* 250 (1440). — *Jfr* **tilökilse.**

öknamn *n. tillnamn, öknamn.* Agnominare öknapn giffua *GU C 20 s.* 12.

öknöte *n. L. H. Christiansen i No. Tidskrift f. Sprogvidenskap* 19 (1960), *s.* 377.

***ökoxe** *m. ?* Decrepitus vthgamal ögöxe *GU C 20 s.* 168.

***öktavardher** *m. eftermiddagsmål.* Antesenium öthe waardher scilicet cibus qui sumitur ante cenam *GU C 20 s.* 26 (*E. Lidén i Festskrift H. Pipping* 1924, *s.* 320 *f.*).

öl *n. L.* **1)** *öl.* Ceruisia höl *GU C 20 s.* 102. medh maat och öl ... tunna ööll eller kanna ööl *STb* 1: 467. **2)** *dryckeslag, gästabud.* Michil gulsmidz swena sato til öls at mästar Sigga oppa kyndilsmässadag om qwällin *ATb* 143 (1461). Claus ... Erik, Botuid ... woro til öls östan till om synnedagin *STb* 1: 396 (1482). Hulkin her effther kaste ffor:de Olaff Benktson heller hans brödher thet fforre j öl heller aate *DN* 14: 408 (1524); *jfr Gul. Lov* 54; *DN* 8: 331. — ***ölsmal** *n. omåttligt öldrickande, dryckeslag.* forscriffne Olof Jwlen fullelica tilstodh a sätto thinge, at han henne thet awitto i ööls mahl oc visthe ther eij mehra skähl till *FMU* 4: 379 (1472). *Rydberg Tr* 3: 492 (1502). — *Jfr* **brudhlöps-, enkel-, hamborgher- (hamborgh-), härra-, hornsk-, pors-, präst(a)-, salvio-, skip-, spis-, stokholms-, väkiara-öl.**

öl *f. rem, se* **bak-, for-öl.**

***ölfiande** *m. Se G. Carlsson, H. Gadh* (1915), *s.* 329.

***ölköp** *n. köp av öl.* gaff iac landbonom ... 1 öre til ööl kööp *VKJ Bil* 283 (1466).

***ölman** *m. ölbryggare, ölförsäljare, ölutskänkare.* Karl ölman *RP* 1: 510 (1381). *Se H. Brieskorn, Medeltida yrkesnamn* (1912), *s.* 18.

***ölpipa** (*pl.* **-pipar**) *f.* (*stort*) *ölfat.* Item iii ööIpipar och iii ööIfath *HLG* 3: 128, 132 (1529).

ölpänningar *m.pl. kostnad för festligt samkväm.* Jtem öll peninge jx mark *Skotteb* 154 (1463).

ölsala *f. försäljning av öl.* Olaff Mikelssons hustrv skal widh sina xij marck engin ölsäla haffua i stallet epter thenne dagh *STb* 1: 389 (1482).

ölskut (-skot) *n. sammanskott till gille eller samkväm.* Item än iij mark til ölskothet *HLG* 2: 81 (1516), 85 (1517).

***ölstop** *m. och n. ett stop öl.* tha loth Hanis Kröpelin rättha honom vp och fick honom en stoor öl stoop pa handdenä, thet han skulde drycka meer än han formatte *STb* 1: 264 (1480). på thett att uneg karle finge understundom och någett annett att giöre än altijd ligge i ööIstopet *Linkbiblh* 1: 195 (1526, *Brask*).

ölstuva *f. ölstuga.* hwg oc slag, tolket plägar öffwas j ölstwffwone *Troj* 315.

***ölsälning** *f. ölförsäljning.* Mandagen nest epter Lucie sagdes for retta, at Jöns Eliffson offuergiffue sina ölsälning ok böffuerij, som han hertil dagx vppehollit haffuer *STb* 2: 243 (1487).

öländinger *m. L. ölänning.* Item en velbördögh

man, som geste när Knwth ölennyngs hwstrv *HGL* 3: 17. *ib* 14 (1521).

ömber (*f.* **öm,** *n.* **ömt**) *adj. L. fattig, ringa, obetydlig* (*om ord*). swa ath (*de*) offta for eth ömth oc flath ordh kasta sik genstan j otholamod oc wredhe *Mecht* 326. j haffdhen fordom ider presteboll nordan kirkiona, ther öm iord är oc mynne än reth presteboll bör at wara *Svartb* 367 (1438—48).

ömbliker *adj. L. usel, eländig, stackars.* ömblikt oc sorghfult är thätta lifwit *Prosadikter* 25. wi hafwom for ingo andro rädhas än for thässo ömbliko lifwe *ib* 57. thu syndar hundradha falt mer än ömblika quinnan *Hel män* 135. — *Jfr* **ömkeliker**

***ömfötter (imfötther)** *adj. ömfotad. BSH* 5: 157 (1507).

***ömk (önk)** *f. ömkan, medlidande.* Förste goda är thät, at skudar tw gärna mädh önk gwdz pina, tha var thär wis oppa, at tw äst frii fra helwedis pina ... sa mögin önk oc grat matte hwn hawa ower gwdz pina *SkrtUppb* 433.

ömka *f. ömkan, medlidande; orsak till klagan, elände.* Mik är myken ömkä skeeth *Fredrik ed Noreen* 200 (*hs B*). Män j thän ömka han saa oppa honom fälte hertogen täslykes manga taara medh honom *Troj* 71.

ömka (önka) *v. ömka, känna medlidande, smärta.* Oc äpter tiig önkar ey wiider sadant, tha war atenast önkesamber j tyn hog offwer thenna arma wsla Polixena *Troj* 265. önkandis ok gratandis *SpV* 110.

ömkelika (önkelika, ynkelika) *adv. på ett ömkligt* (*ömkansvärt*) *sätt, ynkligt, eländigt.* hwi äru the swa önkeligha skipadhe *Prosadikter* 23. oc thy synis han nu swa ömkelica skapter *ib* 24. som enom mäktoghom romara hände, som för sinne hustrus tal och raadh skuldh ömkelighan miste sit lif *ib* 238. hionolaghin, som samanbwndin waro, ok nw swa ynkelika ok sorghelika athskildhos *SpV* 315. hans äro fulle likame thokx ömklica aff korseno nidher *SkrtUppb* 297.

ömkeliker *och* **ömkelikin (önke-, ynke-)** *adj.* **1)** *ömklig, sorglig, bedrövlig, ömkansvärd.* O hwilkin en önkelikin nidherfärdh *SpV* 359. thär som swadana önkeligen blodugher swetter syntis vtwärtis *SkrtUppb* 144. hon hördhe thät hordha ok önkelica liwdith ... tha han korsfestis, hon hördhe the vij önkelica ordhin som Ihesus thaladhe aff korseno *ib* 390. Siwndha dröwilsen war the omskiptelika ok ömkelica synen *ib* 391. Nw tilstondar ynkeligin stridh *J Buddes b* 84. Ther war ett mykith ynckeligtt kors *Gyll år* 76 (*v.* 201). ther monde ske ett ynckeligt mordh *ib* 77 (*v.* 252). then oforhörde ... gryuelighet, som war thet öncheligh mordh *HT* 38: 118 (1528?). Sidhen ledhe the wt i torneth ... een stor hop baadhe edle och oedle, quinner och mendh, till eeth ömkeleget mordh *ib* 38: 119. **2)** *sorgsen, bedrövad.* Somlighe haffwa swa rädh oc ömkelikin hiärta *Mecht* 326. — *Jfr* **ömbliker.**

ömkelikhet *f. elände, ringhet, värdelöshet, uselhet.* swa som koparen smälter medh gulleno alzstingx gaar aff sinne ömkelighet (*vilitate*) oc omwändis j dyrt oc bästa gull *Mecht* 256. at wij skole swa lenge leffue ath wij skule see swadane jnkelighet *HSH* 18: 157 (1507).

ömkosamber (ömkesamber) *adj. medlidsam, mild.* Piecticus mylder (*mild*) ok ömkosamber *GU C 20 s.* 445. *Troj* 265 (*se* **ömka** *v.*).

***ömkesamlika** *adv. på ömkansvärt sätt.* Monde ey then starkasta Hector önkesamliga ända siith liff *Troj* 211.

öna *v. lamma. PMSkr* 216. *Se E. Smedberg, Peder Månssons landsmanskap* (1920), *s.* 60.

öninger *m. L. ölänning.* Kätiluaste, Iönise öninga *SD* 8: 530 (1364). dominus Clauus Martini öninge *Kyrkohist Årsskr* 1947 *s.* 38.

önsk (ynsk) *f. önskan, glädje, hugnad.* (*Han*) gaff them syn eghin signilse, som han haffde aff warum herra medh ynskom *MP* 5: 49.

önskan *f. önskan.* Kan naghat händhä aff lykko eller öönskän? ... Önskän eller lykkä är jnthe *SvKyrkobr* 182.

önskelika *adv. som man kan önska, önskligt, lyckligt.* the vordho ther pläghadh önskelik medh manga godha rätte rik *Fredrik ed Noreen s.* 149.

önskeliker *adj. önsklig.* Optatiuus vanskeligin *GU C 20 s.* 385 (*trol. missuppfattning av förlagans* vnskeligin *el.* önskeligin).

önskia (öskia, önska), ynskia (yskia, ynska), unska *v. önska.* Jmprecor ... banna oc onth önska. Jmprecari got önska. Vt iste imprecatur illi bona han önsker honom got *GU C 20* (*hand 2*) *s.* 16. öndhska sik onth j synum wärlz bannum *MP* 5: 5. wj skulom astundha hymerikit ok ynska thet aff gudhi *ib* 12. som wi daglika bidhiom ok yskiom *ib* 43. Jak ynska gerna aff thinne nadh *ib* 50. viliom wj nokot önska ällir bydia aff gudhi *ib* 86. medh hyärtano ok vilianum ynska the wärldhinna framgangn *ib* 103. the människio hyärta, som ... kräselikit liffuirne altiidh ynska *ib* 107. (*Människan skall*) ynska sik tholikit watn *ib* 129. (*De*) som jngha vndhirstandilse vilia haffwa ällir ynska *ib* 149. (*En kristen*) som gudz visdom ok snille vil ynska ok nythia *ib* 152. (*Det goda*) som the altiidh ynska ok bedhas aff warum herra *ib* 190. (*de*) önska them altidh dödhin *ST* 278 (*jfr s.* 551). Jak haffwer ... androm vnskath nakoth tiil skadha *SvKyrkobr* 308. tha önskadhe hon medh största astundan, at ... *Mecht* 211. swa fframth adh dödhen komber ey offörwarandhis oppa them, oc tha skulu the öndzska thyma oc ey ffaa *JMPs* 519. wi öskiom fridh ok faum ey ... han öskia badhe ondhe ok godhe, vtan mange öskia swa wärilz framgangh ok fafenga glädhi *SkrtUppb* 221. huat darscaper är jder tilkomyn, swa atj önsken dödhen *J Buddes b* 82. tha skyrpte han ath mic oc önzskadhe til gudz dödh, thät jec haffde ekke flere öran en jac skulde fa aff the goz *Arvstv* 22. (*Hon gick ed*) ath hon ecke gaff Jenis kopperslagare oqwedins oordh eller aanskade honom i galghan *STb* 1: 260 (1460).

öpa (öpir, öpte) *v. L. ropa, skrika.* tha öpte then man i träno saat ok sagdo them allom tidhande *RK* 1: 871. (*Han*) reff sina lukka j sundher ok krattadhe sik vm sin öghon siälff ok öpthe grömmelika *Prosadikter* 180. Tha öpthe folkit: mestare, hiälp tinom discipulo *ib* 188. riddaren hörde thet ok öpte ... j thy gik hon in ... ok öpte till hans *ib* 190. tha komo ther thri korpar ok öpte owan ywer thöm ... hwi munw tesse korpana swa mikit ropa ... (*de*) giordo mikit roop *ib* 215. tha öpte Hugen konung til Karla Magnus och sagde *KarlM* 37: 12. mon han fara nw allan adghin öpande och bläsande effter enom thera *ib* 30. Oc thu grät starklika och öpthe manlika *SvB* 69. (*Du*) hördhe huru lyghn aa thic kärdhis, oc aff allo folkeno öpas, röfuaran gifua

lösan *ib* 116. alla hälgha ängla öptho medh högxsta oc aldra sötasta liwdh älla röst *Mecht* 187. (*Hon var så bedrövad*) at hon opta hördes j tridhia hws idhkelika ropa oc öpa äpter sin kärista *ib* 216. — *Jfr* **ropa.** *Se D. Kornhall, Karl Magnus* (1959), *s.* 285. — *Verbet* öpa *också i den »birgittin-norska» handskriften Skokl.* 5 4:*o* (*Bir* 4: 423 *f.*): *imperf.* öfte *Bir* 4: 510, 511, öpte 4: 512, 514 (2 *ggr*).

öpin, öppin *öppen, se* **opin** *och* **ypin.** *Flera gånger i SpV* (*där det är normal form, jämte* **ypin**): öppin öghon *ib* 28. medh öppnom öghom *ib* 51. hallir hoon sins hiärta jnnersta altidh öpith *ib* 161. wthan (*om icke*) thu fwnne thänna fäm sinnanna windöghon öpin *ib* 256. än thog at the altidh warin öpin *ib* 256. bökrena äru öpna *ib* 260. hogsins ögha skuli altidh öppit wara *ib* 293. swa som thet likamlika öghat är wakande ok öppith *ib* 293. medh ypnom öghom *ib* 293. Thy är thet öppit them som kalladhe äru *ib* 495.

***öptirmera** *adv. oftare, flera gånger, se* **optirmere.** tha findz aldrigh öpthermera smitta j thässe brwdh *SpV* 278. aldrig wth öptirmera komaskolandis *ib* 293. Forsmadho tha allaledhis öptirmera giffwa sik wndhir nakor brylöps laagh *ib* 344. ey skulum wi ... öpthirmera falla *ib* 486. tha atskilioms wi ekke j mangha dela öpthirmera *ib* 488. (*Men även* optirmera *ib* 441, 495.)

ör *f. grus; skär.* Scrupus lapis paruulus et asper hwas öör *GU C 20 s.* 557. ligger alt til Sidhöna oc alle andre öra oc grun, som byrias oc wtgaa af hänne *SD NS* 3: 198 (1416). *Jfr* **stranda ör.**

ör *adj., se* **yr.**

***öra** *v. fylla med grus?* Laat öra thina qvarnedamma oc fylla op med warmt är *Brasks Cal* 268.

öra (*pl.* **öron**) *n. L. öra.* sina helbrögda hörls ok öron ... The haffua öron, mädh huilkom the ey höra *MP* 4: 178. (*Den*) som syn öron atirlykkir fore gudz ordhom ... (*ormen Aspis*) läggir thet ena örat thet hardasta han kan vidh jordena, ok j annat örat stingir han sin styärth *MP* 5: 222. öronyn lydugh ok atwaktande *ib* 5: 223. tha ran blodhin aff hofdheno oc vpfylte badhe öron, öghon oc mwn *SkrtUppb* 297. swa som öradh här aff prydis ... Medh öranna hörls lydde han mik *SpV* 118. Swa som härran j enne liknilse andhre beddis ören til at höra (*aures audiendi quæsivit*) hwat han sagdhe *ib* 297. (*Du*) gaff döfwm öron, oc blindom öghon *SvB* 51. J them eldenom waro manga thusanda siäla. Somlika waro j honum wp til knän ... Somma til mwnnin oc somma til öranna *Hel män* 266. gönom öronen dragha andhan *PMSkr* 217. läggia örath til hwan stokken, lydandis granlika til *ib* 300. the skulo merkias, swa ath badin öranen skulo skiäras aff huart swineth *STb* 2: 95 (1485). Samma dach mester Loduick zacer til xl marck ... fore örith han högh aff köpsuennen *ib* 3: 23 (1492). for Gudz skyld och alla dandemanna bön skyld, tha fordrox henne örannen *JTb* 80 (1490). at the skulle haffwa öruen misth och hwdin *ib* 98 (1513). — ***öralös** *adj. öronlös, utan öron.* then galna örelöse konen, som sölff bonede kniffuen hade stolith, fordrogx rettin medh liffuit och til stupen *STb* 3: 454 (1499). — ***öratutare** *m. örontasslare, baktalare.* Somblige öretutere äre när höffdingomen, hwilke inthett annedtt göre, vthen giffwe ondh rådh *PMSkr* 694 (*avskr*). — ***örna bulin** *adj. med svullna öron.* — ***örna byld** *f. öronsvulst.* parocida örna byldh, vnde parocidus örna bulyn *GU C 20 s.* 412. — **örna gat** *n. örngott, huvudkudde.* jnsuper curiam meam in Abo cum suo inuentario, videlicet ... duobus puluenaribus et j cussino, dicto örnegat *Svartb* 103 (1355). item än gifwer iag henne alla de sängiar och sängekläder, räkkebolstrar, hufwuddynor, hyender, örnegåtter, lakan *FMU* 5: 89 (1484, *avskrift*). Tätta är thet gooz äfftir hustrv Cristine ... i täpede, ij örnegat *ATb* 227 (1456?). tesse skattadhe pantha aath Andirs ... een hofdabulstir oc eth örnagot oc een mattha *ib* 245 (1466). thermedh stal han och aff the for:na eth par lakan och ij örnagoth *STb* 1: 186 (1478). ath Anders Persson optagit hade ... tw par skön örnegat *ib* 4: 257 (1512). *Jfr* **silkis örnagat.** — ***örna prydhilse** *s. öronprydnad, öronsmycke.* Jnaures örna prydilse hänghiande *SpV* 111. Jnaurem, thet är örnaprydilsen, fik thän hälghe mannen Job ... Mädh jnaure, thet är örna prydilsomen, skalt thu märkia lydhnona *ib* 118. — **örna skedh** *f. örslev.* item en örnaskied aff silff *STb* 1: 331 (1482).

***-öradher** *adj. försedd med öron, se* **storöradher.**

öre *m. L. öre* (1/8 *mark, ss myntenhet*). fyra guta i örenom ... thre guta i örenom *VKJ* 73 (1445). oc 12 öra stakkota for j pund, thet bar Andhers finne op *ib* 189 (1466). (*Laurens Mäginfasteson pantsätter*) fem öra land iordh i Östresom (*Östersta, Lisslena sn*), fem öra näst östra lansdelenom, ok sa the fem örana i sama by ok alla i enom aker *RP* 2: 350 (1398). (*Han önskade*) thät jec haffde ekke flere öran en jac skulde fa aff the goz *Arvstv* 22 (1461). Jöns i Warhiala giorde i skatt x ör *FMU* 4: 463 (1476). — *öresland* (1/8 *markland*). ath swara fore nokra skatskyllogha iordh j Valby een öre liggiande ... fäm öra j forscripna Valby kronennes skatskylloga iord ... aff them fäm öroman han vtgaff fraan krononne ok vndhan skattenom i Valby til äffuärdelighen tidh. Nokron aar thär epter ... qualdhis then fämpte ören i Valby i thät bythe aff häredet, ok kraffdis skatther aff honom *UpplLagmansdomb* 113 (1493). — **höre** *UpplFornmt* 46: 179 *f.* (1502 *f.*), *HLG* 1: 90, 2: 94—97 (1519—20), 2: 70 (1521). — *Jfr* **almännings-, fenster-, hus-, lös-, sak-, tap-, tomt(a)-öre, värdhörar.** — ***öris aker** *m. åkerjord med utsäde till värde av en öre,* 1/8 *markland.* (*Hans bördsjord*) som är vij ortug land jord j Vambistada liggiandis ... oc en öris aker thär samastadz *UpplLagmansdomb* 21 (1490). en öres aker och iii penninghes land i Norre Edby *ib* 73 (1493). en öres aker liggendis i fornempde Swndh *ib* 74. Kom for rettin Peder Ericsson i Wesby och talede til Ragwal i Spangy om en öres landiordh som ligger i hans aker och sagde at han jngelwnde kwnnä bliffuä fulsetter med mynnä en han finge löse til segh then öris aker *ib* 81. — **öris land** *n. SD NS* 2: 652 (1413). Nigils Hälgason ok Swen Ionson gaff Pädhar Jönisson ij örisland iord *ATb* 167 (1462). — ***öris tal (öretal)** *n. L. antal av ören.* swa manga daga som the haffua vpborit öre thall *SSkb* 30 (1501—02). — *Litt. om innebörden av öresland* (*öresåker*) *se* **markland.**

öridh *laxöring, se E. Hellquist i ANF* 13, *s.* 236 *f.*

örlögha *v. strida, föra krig.* ok swa bliffwo the j hwndradha aar örlöghandis *SpV* 164.

örlöghe (örlögh, örlogh, örligh) *n. krig, strid.* (*De*) aktadho örlögsins skikkan ok hwsins gömo *SpV* 164. hallandhe thet ey mindra än stridh ok örlöghe

ib 165. tu som föra skalt härrans örloogh, wänth ekke bakin til owenenar ... j örlögeno forsökthom, war atwaktol om tik *ib* 246. (*Odjuret*) hwilkit som haffs enkannelika til örlöghe *ib* 358. Örlöghe bodhar thu wisseligha mote ondha andomen j wädhreno *ib* 408. thet händhir saa idhkelika, at the som wändas til gudh faa genstan orlöghe moth sik (*conversis ad dominum bella statim occurrunt*) *ib* 441. komber sedann örligh och krij *Gyll år s.* 84 (*v.* 491). (*Han var*) mikit fornwnstig oc beskeligen, tiill örlig oc tiill raad *Troj* 104. Stwndom hendher ath flere förgaas aff storm oc blaasth j syönom än aff örlög ... helst mädh en flotha skip til örlög *PMSkr* 171. tha är them lost at ga j örlögh oc jngen räddoghe *ib* 124. Aldrabäst öckte konungen sina vpbyrdh medh thet han ... ey giorde örligh oträngder thär thill *ib* 694 (*avskr*). (*Om*) swa stor thrang oc örligh vppa rikit thrängde at mene rikesens almoghe schulde reesa örligha oc thär tilhiälpa *Priv o skyddsbr* 177 (1442), 180. j thet kryg och örliig som skede pa Brwnkebärg *GPM* 2: 57 (1497). — **örlöghis folk** *n. krigsfolk, krigsmän.* Palamides konwng ... kom medh xxx skip belakt medh fwltaga örligxfolk *Troj* 104. medh andre ocrystelige skottar oc offuergyffuit örlugx folch *GPM* 2: 68 (1511). — **örlöghis skip** *n. krigsskepp.* Skep til stridh. Jngen dirffwes förtörna the städher oc rike, hwilken som jamlika mang örlögx skip *PMSkr* 171. the ypersta örligskip j höpen waro *Troj* 106. — ***örlöghis stadher** *m. befäst stad.* ok swa bliffwo the j hwndradha aar örlöghandis, ok nidherslaandis starkasta örlöghis städhir *SpV* 164. — ***örlöghis tidh** *f. krigstid.* Thy är oc nyttogth stwdera vm stridh oc halla sina tro j örlögis tidh *PMSkr* 120.

***örlöghafgudh** *m. krigsgud.* Jason tog wägen ath örlig affgudens Martis stad *Troj* 20.

örlöghsamber (örlik-) *adj. krigisk, stridbar.* thet (*barnet*) wardhir örliksamt *LB s.* 494.

***örmaghi** *m. kräva, fågelmage.* Cabus örmaghi *GU C 20 s.* 65.

örn *m. örn.* — ***örna klo** *f. örnklo.* theres asyyn var rädeligin ... klonar som örnä klöör *J Buddes b* 83. — ***örna liknilse** *s. gestalt, skepnad av en örn.* (*Då*) saa hon thän hälgha anda i örna liknilse flygha om choren *Mecht* 110.

ört *f., se* **yrt.**

örtogh (yrtugh, artog, artich) *f. L.* 1) *örtug,* 1/3 *öre* (*som värde och som myntenhet*). böte huart sin enä yrtugh *Småst på Fsv* 2: 68. I Tullingheby twägghia ortuger tiilgongh *VKJ* 138. affrad 15 spen korn, 7½ ortugh peninga *ib* 244 (1447). affradit är 7½ span korn oc 7½ ortug *ib* 244. affrad 4 tyni korn, 14 orthuger peninga *ib* 245 (1447). Engha tymbermen scholo mera haffua om dagen (*under vintern än*) ij artich medh maat och ööll ... Item en arbetes man om dagin ... offuer vintern i artich *STb* 1: 467 (*Burspråk* 1476). *ib* 3: 271 (1496). Vppa tet som artog mera galth än viij peninga, tet sades aff fore retta, ath her Erick schal giffue hanom swa mykit ther pa löpa kan *ib* 3: 369 (1498). Summa in all C*xi* mark och iiij artich *SSkb* 30 (1502). 2) *silvermynt* (*av en örtugs värde*). Tha screff thän köpmannen vppa eth paper stykke thät sama afflatit som hon sagde honom ok lagde thät vppa ena wägh skal, ok thär a moth lagde han en hwitan päning, thät är en räth artigh. tha wogh genstan scripten vpp päningen. Tha lagde han flere ortoga vppa, ok ä hurw manga ortogha han togh, tha wogh ä jo scripten vpp them alla *MP* 4: 264. Flyter han ey mera oppe än som en ortug, tha wara han ey lenge *Småst på Fsv* 2: 267. thet första skall han göra et mynt som kallas örtug sa got at en mark wägen skall holla tio lod sölff *Lagerbring Saml* 3: 263 (1449). huilka forscrifna suma peninga ... Sigridh kendes sik alla redheligan vntfanget och opburet haffua i gambla örtoger *SJ* 2: 59 (1480). Samme dagh antwordade kemmeneren Ängleka Zandersson Nic. Haffwlayn 8½ marck 4 artich *STb* 2: 263 (1488). 3) *örtugland,* 1/3 *av ett öresland.* Jäppe Andersson fik thu orthogher landh jordh *SD NS* 3: 39 (1415). tha Hämmimger Joarsson vplät Pädher Cristmasson iiij ottogha skipan i akrenom af et bool *ib* 3: 62 (1415). jac hawer honom oplathet fira ortoker oc iiij penningslandh jordh *ib* 3: 401 (1419). *Rig* 46, *s.* 55 (1507). — *Jfr* **flärdhungs örtogh.**

örtoghland *n. L. örtugland,* 1/3 *av ett öresland.* jac hawer honom oplathet ... xi ortokhlandh jordh *SD NS* 3: 401 (1419). aff eth ortwgalandh jord i Täby görs i ortug *VKJ* 228. här Bänkt vpläth, lyste och hemladhe for:da hustrv Kirstine j mark landh iordh i Säby och vj örtog landh iordh i Kastenom *ATb* 301 (1469). — *Jfr* **flärdhungs örtoghland.**

ösa (ösir, öste) *v. ösa.* Anclare ... stiälo ok ösa *GU C 20 s.* 23. Exauclo öössa *ib s.* 235. ösyn nw aff thenna karomyn *MP* 5: 96. öös jn the bin mädh handenne äller nokre sleff *PMSkr* 301. *Jfr* **upösa, utösa.** — ***ösa up** *ösa upp, hälla upp.* tha ös thät wp aff kätillenom j nokra formor *PMSkr* 399. Ingemund ... xx öre for tet han öste jacterne op oc redde them til *SSkb* 2: 77 (1518). lot jagh ösä pramen op för xij klippinge *ib* 2: 194 (1521). — ***ösa up a** *ösa på.* hon öse watnit vppa, oc twa granlica *SkrtUppb* 265.

ösekar *n. öskar.* Alueolus ösekar ok hoo *GU C 20 s.* 18. fore hacker, krampar och össicker iij mark *SSkb* 34 (1502).

***ösikia** *f. hyska* (*ä.nsv.* öska *Dalin* 1850, *Dahlgren Glossarium,* össja *Weste* 1807), *av mlt.* öseke *f.,* ösken, öschen *n.* (*varav da.* ösken). Item än smeden for iiij par fensterhakar och ösykior och for läsehakar ij öre *HLG* 2: 61 (1517).

***ösliker** *adj. ösbar, möjlig att ösa.* hausibilis öslegin *GU C 20 s.* 327.

***ösning** *f. form av fiske.* at fordom war oc aff aller eij annat fiske än ösning, sidan togz op lanar oc ther epter laxakar *AktKungsådr* 33 (1520-*t.*, *avskrift*). thij at lanar och laxakar är eij aawerkan mot ösningena *ib. Se F. A. Dahlgren, Glossarium: art. Tena; HSH* 14: 68.

***öst** *f. flöde, ström.* än äwinnelika sötmans östh ällir drykkir fore smakas näpligha i thässo liffweno *SpV* 420.

-öst, *se* **nordhost, sudhöst.**

östan *A) adv. från öster, österifrån.* blekar aff sönnan äller östan, teknar tädan komma mwlith wädher *PMSkr* 293. eth högth bärgh, obegriplika storth fran östan ok j wäster *Mecht* 50. *B) prep. öster om.* en bygningh ... belegen nest östan her Anders Lodolphj och nest vestan Sancte Oleffs prebenda hussin östan kötbodener *STb* 3: 405 (1498). *C) subst. n.* = **östan vädher.** November ... 17 dagen östan *PMSkr* 375. — **östan fore** *adv.*

öster därom, i öster. Then samma garden östan fore besat Niels Mansson *STb* 3: 391 (1498). — **östan til** *adv. i öster, åt öster.* thässe sama tompt ... är ... östantil widh gatunä siw alnä oc tiughu breedh *SD* 10: 18 (1371). Jenis Laurensson östan till zaker xxiiij marck *STb* 1: 283 (1481). Item en akare ii höre för iiii las breden, som han körde ostantil *HLG* 2: 116 (1523). Item hustrv Anna ... ostantil soror jn vita *ib* 3: 68 (1523).

***östan lands** *adv. åt öster.* een qwerna ström, som ligger östan landz j Tostafors *Bjärka-Säby* 352 (1370).

östan nordhan *adv. nordöst.* enna tompth östhen nordhen vidher stora kloster gathwna *Småst på Fsv* 2: 229 (1429).

östan sunnan *adv. sydöst.* ok ther östhum swnnen fore liggia stenmärken oppa eth renahwffwd *Bergqvara* 92 (o. 1490).

***östanvardha** *adv. österut.* eth got spannasädhe aff prestaboleno liggiandis östanwardha j sudhragerdino *RP* 1421 24/8.

östan vädher *n. östanvind. PMSkr* 374, 375.

östarster *adj. superl. östligast, se* **östre.**

öster *m. ösrum, kölrum (i bottnen på ett skepp), isl.* austr *m.* Sentina ... locus in nave, ad quem vndique confluunt aque östher *GU C 20 s.* 568. Anclia ... wende hiwll och östhin (*fel för:* östhir?) i skipith *ib* 23 (*Jfr* Anclare ... ösa). — *Jfr* **vatuöster** *vattenösning Sdw* 2: 940, *ä.nsv.* vattuöst (*Dahlgren, Glossarium*). *Se G. Blomqvist, Schacktavels lek* (1941), *s.* 210; *L. Moberg, De nordiska nasalassimilationerna* (1944), *s.* 56.

öster *adv. L. i öster; åt öster, österut.* Oc for thy är öster hedherlikaster himilsins stadher *MB* 1: 124. sua mykit aff geranom, som ligger nordhan medh hans treagardh oc öster aff treagardz horneno *SD NS* 3: 341 (1418). swa mykit iac atte öster j lägdomen *JämtlDipl* 304 (1450). dören wändes til östher *PMSkr* 216. — ***öster at** *adv. österut, åt öster.* vndentagendes tet alne thaal her Bennct smalenningh haffuer i samma tompt vth medh sine bögningh öster aath *STb* 3: 211 (1495); *SJ* 2: 263 (1495). Tha war tompten fran gambla husit österaat lengden pa södra sydan xxxv alen *STb* 3: 390 (1498). lengden til hopa är fran stenhusit och öster aath xxxiiij alnar och ith quarter *ib* 3: 466 (1500). — ***öster genom** *adv. därigenom åt öster.* hustrv Gesa ... gaff Didrik ... lofftstuguna nid ginom medh hws ok jord ok swa öststirginom twärt offwir garden *ATb* 170 (1462).

***österlang** *adv. längs östra sidan. Exempel se* **västerlang.**

***österlägdh** *f. östlig dal?* (*jfr no.* lægd *f. dal, fördjupning i landskapet*). j swa matta ath han skal for:da läghdä alla österlegdanä vprydia, brwka oc beholla *DN* 14: 138 (1488).

öster nordher *adv. åt nordöst.* Jtem j stykke jordh for vj öre östher nor wedh aker gardhen *FMU* 4: 84 (o. 1455). — ***östernordhre** *adj. nordöstra.* fra sama gardzins östernorra horne til proastins akirhorne *Svartb* 309 (1423). — **öster sudher (-södher)** *adv. åt sydöst.* han gik alt öster södher moot solene starkasta hita *Prosadikter* 97. Priffualk tecktis sin skorsten nider bryta eller fförbätra öffuer grenda hwalffuit öster söder wedh siith huss *SJ* 2: 266 (1495). — ***östersudhre** *adj. sydöstra.* twa bodha tompter liggiande j Abo pa swdhre sidhone vidh torgith j östro swdro hörnith *Svartb* 338 (1432).

östgöte *m., pl.* **östgötar** *L. östgöte.* wi Bo Jonsson ösgöta laghman *SD* 10: 8 (1371). *ib* 10: 50 *m.fl.* — *ss tillnamn.* Olauus ösgöt *SD* 8: 494 (1364).

östgötsker *adj. L. östgötsk.* som özgözk lag tilsighia *C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden* (*3 uppl.* 1911), *s.* 193 (1358). atta mark päninga i östgötzst taall, thre guta i örenom *VKJ* 73 (1445).

östre *adj. östra, östlig.* vppa östra bencken *i Stockholms rådhus, avsedd för rådets svenska medlemmar* (*H. Schück, Stockholm vid* 1400*-talets slut,* 1940, *s.* 12; *N. Ahnlund, Stockholms historia,* 1953, *s.* 346). — **östarster (österster)** *superl. östligast.* Lofuers quern the österste *SD NS* 2: 804 (1414). Siw örtogher liggia widh östirsta ändan ok fäm öre oc en halff örtogh ligger alla vestarst widh landet i sama for:da Stenby *ib* 3: 167 (1416). thet östirsta loftith wndhir ok ofwan widh ana *ATb* 45 (1455). swa mykit som jägh attä i bynwm j östaste garden j Ass soken *DN* 14: 97 (1475). — **östre nörre (norre)** *adj. nordöstra,* ***östre sydhre** *adj. sydöstra.* Ther medh gaff for:ne Jngewal Torstinson en alin offuer fran östra norre sydan fore it quarter pa östra södra sydan *STb* 3: 390 (1498).

***östsudhöst** *adv. östsydöst.* saa at fran gardenom Nor norwest ligger mot Smörkulla lxxxvij stenger j östsudost til gambla diket *Brasks Kopieb* 30.

öva (övar, övadhe *el.* **övir, övdhe)** *v. öva, utföra, syssla med, idka, bedriva.* tänne riddare öuade mykit ath rida i dost ... thaa the hafdo tättha laangan tima öuadh, wordho the fatigh *Prosadikter* 242. diäflin gör henne the syndena kärast, som hon längxt haffuer öfft ok plägath *MP* 4: 179. Her fforbyudz oc diäffla samsät, som trulkarla oc trulkonor ok koklara öwa ellir idhna *ST* 535. swa at han enkte minskadhe, lätte älla lisadhe wärkin ällir swedhan ällir pinona som öffwadhis *SvB* 108. thy torde han ey öffwa the näpst som han plägade *JMPs* 125. thet öffwa tre äller fira dagha, oc the bliffwa rolike *PMSkr* 224. ather säth thet j oghnen ena nath swa som för, och swa öffwes vij resor *ib* 416. swa öffwa twa äller tre resor til thäs thät haffwer godha gylnyngh *ib* 433. — **öva sik** *öva sig, sysselsätta sig, vinnlägga sig, vara verksam.* thet är them som haffwa ällir öffwa sik j them (*dygderna*) *SpV* 136, 137. Hwilkin är the kraffthin som mästh öffwar sik j oskälika diwreno *ib* 358. mädhan siälff ondzskan j os ... öffwar sik sa mykit, at wi formaghom thet göra som wi wiliom *ib* 431. Thäntidh bwkin formykit fyllis ok tynghis aff math ällir dryk, tha böria skörliffnadhin ok andra lastir sik öffwa *ib* 445. thän haalz for en dare, som ekke kan öwa sik i tholko *Hel män* 135. rädandes at tw oberådliga oc forhasteliga öffwar tiig j strydena medh glwpande forsökning *Troj* 118.

övan *f. övning, utövning.* thera dygdhelika lifuerne oc öwan *Prosadikter* 57.

överster *adj. superl. överst o.* **överst** *adv., se* **öfre.**

***övirmer** *adj. o. adv., se* **ivirmer.** Tha manen är ny, är öffwermere hornith mörkth *PMSkr* 292. en järn pinne ... fästher j owermera skiffwona ... oc widher öffwermere ändan haffwj eth langth hol *ib* 504.

öx (yx) *f. L. yxa.* ok ther haffwa the nw tagith thera yxor aff thöm ok slagith thera fää ok fähördingh *Svartb* 331 (1430). thu hafwir ena ögxe *ATb* 205 (1465). Per muramestir stodh vidh sin porth

oc hafde ena ygxe ... tha sagde Meneka til Pedhirs: tw esth een skalk ... oc swa högho the saman medh sina ögxer *ib* 243 (1466). tesse skattade twa ygxer for v örtog *ib* 247 (1466). (*De*) giorde ther eth köp medh beskedeligh man skypper Oleff ... swa ath the ... medh hanom jnköpte j hans nya kraffwel fry for alt tet yxen jnnen bordhz kreffuie kan *STb* 3: 223 (1495). ta worto the alle offuer ene medh skypper Oleff Tawaat om craffuelin, om alle bögningh ok tet som yxen kreffuie kan til samma schip *ib* 3: 229. Item en yxe for ... peninge *HLG* 2: 57 (1517). och en yxe stedhwggen for iiij ortugh *ib* 2: 62 (1518). Scabreus gamal ok wrgyxe oc hwas *GU C 20 s.* 549. *Jfr* **bredh-, hand-, kast-, knut-, pol-, siäl-, timber-, tälgh(e)-öx.** — ***öxa fang (yxe-)** *n. vedfång, skogsfång, vad man kan hämta från skogen.* skogen alla tillsamans hvar efter sin andel med yxefång och mulo bete *FMU* 4: 443 (1476 *avskrift*). — ***öxa hamar (yxe-)** *m. yxhammare, den platta baksidan av yxbladet (motsatt den spetsiga yxeggen).* Mins thet at första mot iak mötir tik tha skal iak läggia min ögxe hammar pa tin skalla *ATb* 1: 271 (1467). Lasse Erik ffina moghir slogh en karl medh en ixahammar *ib* 2: 176 (1481). Andris Gärekason slogh en twnnobindare hem til Olaf Swensons medh en högxe hammer *ib* 2: 198 (1482). the hördo thet her Olaff Andree ... slog pa hans döör medh en yxe hammar *STb* 1: 381 (1482). Samma dach feste Niclis ... lagh sielff vj:e ath han ey slogh sin stalbroder medh yxehammaren *ib* 3: 58 (1492). — ***öxa hamars hug** *n. slag med yxhammare.* Olaf Biörson sslogh Nicles jälm iij yxe hamars hugh *ATb* 1: 27 (1454). han slo ey Gunnar eth ögxahambirs hugh *ib* 1: 205 (1465). han haffde try öxahammars hwgh, eth offwan för örat, eth pa armen, eth i hofwudith *ib* 1: 272 (1467). Ragnilla finska sak tre resor vj mark för try öxe hammars hugh hon gaff Matis finna *ib* 2: 144 (1479). han slogh Tomas et exhamars hug *ib* 2: 378 (1491). han slogh Olaff Biornsson et öxhamers hugh j hoffwedhit *ib* 3: 63 (1496). tha varth Per Cristhersson ssaker vi mark fför eth yxhamarss hwg *ib* 3: 374 (1528). Gestil ... zaker vj marck fore eth ygxehammars hiog han gaff Andres i Kraka *STb* 1: 336 (1482). Magnus Nic:sson pa Swdra malm rechte handena for xij marck for yxe hammers hwggith *ib* 2: 283 (1488). Pedher Fiwmbo zacer till xij marck j tweböthe fore yxehamers huggit han gaff sin tongebroder *ib* 3: 309 (1496). för it yxehammers hug han hade slagit en ffatig man pa malmen ... j theris dryckenskap *ib* 5: 85 (1515). — ***öxa hamars struk** *n. slag med yxhammare (?).* Jon bältare ii mark for thet han slo Hokone Laurensson i yxe hammars struk *JTb* 49 (1465). — ***öxa nakke (yxe-)** *m. yxhammare.* jak skal reda wth medh thenne igxe nackan, som jak hauer loffwat tik *STb* 1: 398 (1482). jach skal leggia thenne ygxenackan, som jak haffuir här i handenä, swa tätt wiidh thina kynnebogha, ath ecke skal watneth löpa i millom *ib* 1: 400. — **öxa skapt** *n. L. yxskaft.* Trän som skwla plantheras wthwälyes godh tiok som eth yxeskaffth *PMSkr* 324.

öxla (*part.* **öxladher**) *v. föröka.* takes ey aff them första aaren, swa ath the jw ärw wäl ögxladhe mange *PMSkr* 363. — *refl.* **öxlas** *föröka sig, förökas.* at fria wilkoridh ... forbätris ok j dygdhom ögxles badhe til likama ok til siäl *SpV* 356. tha nokor fänadher skal affla och öxlas *PMSkr* 214. swa öxlas the wel i syw aar *ib* 217. swa göra bin jnthe annath wthan dragha honagh oc aktha jnthe ath ögxlas *ib* 302.

öxn (yxn) *pl.*, **oxar,** *se* **oxe.** j smör eller j huthom, j ögsn eller j kör *SD* 10: 45 (1371). for thre yxn goþa oc gijlda *ib* 10: 124 (1372).

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
439.73 SO10SUP. C001 pt.35
Ordbok ofver svenska medeltids-spraket.
3 0112 088350746

Svenska Fornskrift-Sällskapets Samlingar

innefattar hittills följande verk:

Ser. I. Svenska skrifter.

1. *Flores och Blanzeflor.*
2. *Sanct Patriks-Sagan.*
3. *Peder Månssons Stridskonst och Stridslag.*
4. *Vadstena Kloster-Reglor.*
5. *Herr Ivan Lejon-Riddaren.* (Fullständig i 3 häften.)
6. *Namnlös och Valentin.*
7. *Ett Forn-Svenskt Legendarium.* (Fullständigt i 11 häften.)
8. *Konung Erik XIV:des Krönika.*
9. *Svenska Medeltidens Bibel-arbeten.* (Fullständiga i 6 häften.)
10. *Sagan om Didrik af Bern.* (Fullständig i 3 häften.)
11. *Hertig Fredrik af Normandie.*
12. *Konung Alexander.* (Fullständig i 3 häften.)
13. *Skrå-Ordningar.* (Med fyra planscher.)
14. *Heliga Birgittas Uppenbarelser.* (Fullständiga i 11 häften.)
15. *Bonaventuras Betraktelser öfver Christi lefverne.* / *Legenden om Gregorius af Armenien.* (I ett band.)
16. *Helige Bernhards Skrifter.* (Fullständiga i 2 häften.)
17. *Svenska Medeltidens Rim-Krönikor.* (Fullständiga i 7 häften.)
18. *Suso, Gudeliga Snilles Väckare.* (Fullständig i 3 häften.)
19. *Själens Tröst.* (Fullständig i 4 häften.)
20. *Skrifter till läsning för klosterfolk.* (Fullständiga i 2 häften.)
21. *Gersons bok om djefvulens frestelse.* (Facsimile.)
22. *Klosterläsning.* (Fullständig i 3 häften.)
23. *Svenska Medeltids-Postillor.* Del. 1—5. (Fullständiga i 11 häften.)
24. *Gersons Lärdom huru man skall dö.* (Facsimile.)
25. *Svenska Medeltids Dikter och Rim.* (Fullständiga i 3 häften.)
26. *Läke- och Örte-Böcker.* (Fullständiga i 3 häften.)
27. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* (Fullständig i 29 häften. Jfr nr 54.)
28. *Prosadikter från Medeltiden.* (Fullst. i 3 häften.)
29. *Historia Trojana.*
30. *Jungfru Marie Örtagård.* (Fullständig i 2 häften.)
31. *Speculum Virginum.* (Fullständig i 3 häften.)
32. *Hel. Mechtilds Uppenbarelser.* (Fullst. i 2 häften.)
33. *Svenska Kyrkobruk under Medeltiden 1 och 2.*
34. *Helige Mäns Lefverne.*
35. *Upplandslagen efter Ångsöhandskriften.*
36. *Skrifter till Uppbyggelse.* (Fullständiga i 2 häften.)
37. *Södermannalagen efter Cod. Havn.*
38. *Svenska Böner från Medeltiden.* (Fullst. i 3 häften.)
39. *Upplands Lagmansdombok 1490—1494.*
40. *Arfstvisten mellan Erik Eriksson Gyllenstjerna och Ture Turesson Bjelke.*
41. *Östgötalagens 1300-tals-fragment.*
42. *Hj. Lindroth, J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader.* (Fullst. i 2 häften.)
43. *Peder Månssons Skrifter.* (Fullst. i 4 häften.)
44. *N. Beckman, Studier i utgivna fornsvenska handskrifter.*
45. *Latinskt-svenskt Glossarium efter Cod. Ups. C 20.* (Hittills 5 häften.)
46. *Flores och Blanzeflor. Kritisk upplaga.*
47. *Erikskrönikan enl. Cod. Holm. D 2.*
48. *Jungfru Marie Psaltare.* (Fullständig i 3 häften.)
49. *Hertig Fredrik av Normandie. Kritisk upplaga.*
50. *Herr Ivan. Kritisk upplaga.* (Fullständig i 3 häften.)
51. *Namnlös och Valentin. Kritisk upplaga.*
52. *Upplandslagen efter Codex Esplunda.* (Fullständig i 2 häften.)
53. *Arboga stads tänkebok.* (Fullständig i 11 häften.)
54. *Supplement till Ordbok över Svenska Medeltidsspråket.* (Fullständigt i 35 häften.)
55. *Fornsvenska Legendariet* (Hittills 1 häfte.)
56. *Svenska Fornskriftsällskapet 1843—1943. Historik.*
57. *Kalmar stads tänkebok.* (Fullständig i 2 häften.)
58. *Heliga Birgittas originaltexter.*
59. *Själens tröst. Kritisk uppl.* (Fullst. i 3 häften.)
60. *Fem Moseböcker på fornsvenska enl. Cod. Holm. A1.* (Fullständig i 3 häften.)
61. *Flores och Blanzeflor.* Nytryck av nr 46.
62. *Bibelöversättningarna av år 1536.* (Fullst. i 3 bd).
63. *Karl Magnus enl. Cod. Ver. och Fru Elins bok.*
64. *K. G. Ljunggren, En fornsvensk och några äldre danska översättningar av Gutasagan.*
65. *Enköpings stads tänkeböcker.* (Fullst. i 3 häften.)
66. *S. Henning, Skrivarformer och Vadstenaspråk i Sælinna Thrøst.*
67. *J. Gussgard, To fragmenter på svensk av den hellige Birgittas skrifter.*
68. *Erikskrönikan.* Nytryck av nr 47.
69. *Konungastyrelsen.* Ljustryck av Burei utgåva 1634.
70. *Upplandslagen efter Cod. Holm. B 199 och 1607 års tryck.* (Fullständig i 2 häften.)
71. *Den fornsvenska dikten Om ett gyllene år.*
72. *Vadstena klosters två äldsta jordeböcker.*

Småstycken på Forn Svenska. Ser. [I]—II. (Tryckta som bilagor, utom nummerföljden.)
Sveriges Dramatiska Litteratur. (Fullständig i 5 häften.)
Fornsvensk Bibliografi med supplement 1 och 2.

Ser. II. Latinska skrifter.

1. *Acta et Processus Canonizacionis B. Birgitte.* (Fullständig i 10 häften.)
2. *Vita B. Christinæ Stumbelensis.* (Fullständig i 1 häfte.)
3. *Processus seu negocium canonizacionis B. Katerine de Vadstenis.* (Fullständig i 6 häften.)
4. *Birgerus Gregorii, Legenda Sancte Birgitte.* (Fullständig i 1 häfte.)
5. *Sancta Birgitta, Reuelaciones extrauagantes.*
6. *Birgerus Gregorii, Officium S. Birgitte.*
7. *Sancta Birgitta, Reuelaciones. Lib. V, VII.*
8. *Sancta Birgitta, Opera minora II. Sermo Angelicus.*

Mera har ej utkommit intill 1973.

Årsavgift för medlem av Svenska Fornskriftsällskapet 30 kronor. Avgift för ständig ledamot 800 kronor; denna avgift berättigar medlem att erhålla alla av sällskapet utgivna verk (med undantag av utgångna häften).

Anmälan om medlemskap göres hos Sällskapets sekreterare, prof. G. Bergman, Igelkottsvägen 16, 161 37 Bromma.